

Noorsootöötaja kultuuridevahelises kommunikatsioonis

Parema üksteisemõistmise saavutamine
eri kultuuride esindajate suhtluses

TARTU 2004

See trükis on välja antud välisabiprojekti „Mitmekultuuriline Eesti“ raames. Raamatu väljaandmist toetavad Soome, Norra, Suurbritannia ja Rootsi.

Autorid: Jelena Jedomskihh, Leen Rahnu, Nelly Randver ja Reet Valgmaa

Toimetaja: Ene Sepp

Kunstnik: Ksenja Jedomskihh

Kujundus ja kaane pilt: Jürgen Joost

Autoriõigused tekstidele ja illustratsioonidele – autorid ja kunstnikud, 2004

Autoriõigus väljaandele – Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus, 2004

Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus

Liimi 1

10621 Tallinn

SISUKORD

EESSÕNA.....	5
HARJUTUSTIKU KASUTAMISE JUHEND.....	8
I OSA	
1. AVATUD NOORTEKESKUS KUI MITTEFORMAALNE ÕPIKESKKOND.....	9
Kasutatud allikad.....	18
II OSA	
2. NOORSOOTÖÖTAJA KULTUURIDE ÕPPIMISE TOETAJANA	19
2.1. Noorsootõtaja roll Eesti (muutuvas) kultuuriruumis.....	19
2.2. Noorsootõtaja kui kiire teejuht kultuuridevahelisse kommunikatsiooni.....	24
2.2.1. Suhtlustõkked	24
2.2.2. Gruppidevahelise kommunikatsiooni probleem.....	25
2.2.3. Stereotüübid	26
2.2.4. Eelarvamused	27
2.2.5. Kultuurierinevused suhtluses	28
2.2.6. Emotsioonidega seotud kogemused	29
2.3. Kultuuritundlikkuse arendamine	30
2.3.1. Erinevusi ei ole olemas	32
2.3.2. Kaitse erineva eest.....	33
2.3.3. Erinevused pole olulised	35
Kasutatud allikad.....	37
III OSA	
3. KULTUURIDEVAHELINE SUHTLEMINE PRAKTILISES TEGEVUSES	38
3.1. Eduka ühistegevuse loomine.....	38
3.1.1. Soojendusharjutused.....	40
3.1.1.1. Koos ärkamise ja ühise rütmi saavutamine	40
3.1.1.2. Kogu kasutatava ruumi ühtlane täitmine, ruumis orienteerumine	41
3.1.1.3. Füüsiline soojendus	43
3.1.1.4. Mõtlemise ja kõneaparaadi äratamine, vaimne soojendus	45
3.1.2. Kontakti loomine teistega.....	47
3.1.3. Iseenda avamine ja kontakti stimuleerimine endaga.....	56

3.1.4. Iseenda avamine teistele ja teiste ärakuulamine	58
3.1.5. Loovuse stimuleerimine	63
3.1.6. Rühma koostöö tekitamine	65
3.1.7. Ajurünnak	74
3.1.8. Probleemide leevendamine ja ennetamine	76
3.2. Teismelise iseärasused	81
3.3. Sotsialiseerumine	90
3.4. Kultuur	96
3.5. Identiteet	104
3.6. Stereotüübid	110
3.7. Kultuuride konflikt	119
3.8. Kultuuride kohtumine	129
LÕPPSÕNA	134

EESSÕNA

*„Me võime mahutada ennast teise
inimese maailma ainult oma mina
piirides.”*

Bernard Shaw

Vaadates eri kultuuride õppimise kogemusi, saab selgemaks, et see on protsess, mis nõuab, et esmalt peab inimene õppima tundma iseennast ning seda, kust ta tuleb, alles siis on ta võimeline mõistma teisi. See on väljakutse, mis eeldab teadmisi maailmast ja iseendast ning sellest, mis on hea ja mis on halb.

Eri kultuuride õppimine ei ole mitte ainult individuaalne protsess, vaid ka selle õppimine, kuidas muutavas maailmas rahumeelselt koos elada. See võib olla üks vahendeid meie püüdlustes saada aru tänapäeva maailmast, mõista paremini end ja teisi selles. See võib olla üks võtmeid, et avada uks uude ühiskonda ning saada parem pilt olemasolevatest võimalustest.

Kultuur on inimeste suhtlemise tulemus, aeglaselt kujunev protsess, raskesti omandatav rikkus.

Kultuur ei ole midagi niisugust, mis areneb inimeste ajudes, see on inimene ise. **Üksteisemõistmise võtmeküsimuseks on kogemuste erinevus.** Kogemus põhineb aga tegevusel, millegi läbielamine või tunnetamine on nagu õuna maitse inimese suus (Archibald McClish).

Kogemus põhineb aga tegevusel,
millegi läbielamine või tunnetamine on nagu õuna maitse inimese suus

Kõigil inimestel on ühesugused tundemehhanismid. Sellele vaatamata on igäühel oma maailmatunnetus ja tunnetuskogemus, mis erineb teise omast. Tundmata teise inimese maailmatunnetust, ei suuda me sageli mõista tema käitumist.

Kui võtame teist kui võõrast ja ettearvamatut, ei ole avatud kommunikatsioon võimalik. Sellisel juhul suhtume inimesesse sildistamise kaudu, kommunikatsioonis võõraga tugineme väljakujunenud stereotüüpidele ega püüagi luua suhteid konkreetse inimesega. Me lähtume kujunenud seisukohtadest, seadmata kahtluse alla nende õigsust.

Tähtis on aidata noortel näha **maailma teistsugusena, mitte võõrana**, see loob nendele **uue eneseavamise võimaluse**. Enesetundmine ja siiras huvi teise vastu vabastab normatiivsest stereotüübist. Integreerides uusi väärtusi, jõuab inimene teisele enesemõistmise tasandile.

Suhtlemine on tee üksteisemõistmise juurde.

Nii on riiklikus programmis „Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007“ seatud eesmärgiks kommunikatsiooni arendamine eri gruppide vahel. Selleks algatas Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus 2004.a kevadel koostöös Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendusega projekti muukeelsete noorte sotsiaalse integratsiooni protsessi soodustamiseks Eesti ühiskonnas. Projekt toetab noorsootöölase põhi- ja täiendkoolituse võimalusi ning ANKide teenuste kvaliteedi parandamist. Projekti tulemusi on võimalik kasutada kõigis noorsootöösutuste igapäevatoos eesti ning teistest rahvustest noorte omavahelise koostöö soodustamiseks (sh noorte omavaheline suhtlemine pingevabas ning meelepärases keskkonnas, kaasatus huvitegevusse jms). Projekti tulemustest on abi ka noorsootöötajate ettevalmistuse tõhustamiseks ning noorsootöötajate täiendõppe koolitusmooduli väljatöötamiseks.

Projekti „**Integratsioonitööks sobilik metoodika noorsootöö organisatsioonidele**“ põhitegevuseks on olnud käesoleva käsiraamatu koostamine. Käsiraamatu alusmaterjal pärineb avatud noortekeskuste töötajatele suunatud mitmeetapiliselt täiendõppe kursuselt teemal mitmekultuuriline suhtlus. **Käsiraamatu autorid tänavad ekspertrühma**, kes oma mõtete ja nõuannetega ning osalemisega treeningus „Kultuuride kommunikatsioon“ aitasid kaasa käsiraamatu valmimisele.

Ekspertrühma kuulusid:

Marion Bobkov (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus)

Piret Eit (Tartu Anne Noortekeskus)

Kerly Ilves (Tartu Anne Noortekeskus)

Ruth Kiuru (Kambja Noortekeskus)

Lea Lükk (Viljandimaa Noortekeskus)

Marika Markus (Jõhvi Noortekeskus, TÜ Narva Kolledž)

Jaanika Palm (Tähe Noortekeskus)

Ave Papp (Tapa Noortekeskus)

Ene Pikner (MTÜ Räpina Avatud Noortekeskus)

Maret Pärnamets (Keila Avatud Noortekeskus)

Tatjana Rahamägi (Kumna Kultuuriait)

Leen Rahnu (Viljandi Kultuuriakadeemia)

Tiiu Rahuoja (Tähe Noortekeskus)

Tiina Sinijärv (Keila Avatud Noortekeskus)

Käsiraamat koosneb kolmest osast. Kaks esimest osa pakuvad mõtlemisainet teemadel:

- 1) avatud noortekeskuste võimalused mitteformaalse hariduse kandjana;
- 2) noorsootöötaja pädevused mitmekultuurilises keskkonnas töötamiseks.

Käsiraamatu kolmas ning kõige mahukam osa sisaldab nii teemat avavaid tekste kui ka praktiliseks tööks vajalikke harjutusi. Käsiraamatu kõige väärtuslikum osa ongi koostöös ekspertgrupiga valminud harjutustik, mis on eelnevalt projektis osalenud noortekeskustes läbi proovitud. Seetõttu on projekti „Integratsioonitööks sobilik meetodika noorsootöö organisatsioonidele“ tulem heaks ning igapäevaseks abivahendiks kõigile noortega tegelevatele isikutele. Käsiraamatuga töötamine aitab luua eesti ja teistest rahvusest noorte omavahelise suhtlemisbarjääride ületamist soodustavat keskkonda noorsootöösutustes.

Käsiraamat ilmub Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse välisabiprojekti „Mitmekultuuriline Eesti” raames. Projekti rahastavad Soome, Norra, Suurbritannia ja Rootsi.

Edu soovides

Käsiraamatu koostajad

HARJUTUSTIKU KASUTAMISE JUHEND

Käsiraamat on mõeldud esmajoones noorsootöötajatele. Ent teisedki (huvijuhid, klassijuhatajad, suvelaagrite korraldajad jne), kes puutuvad oma töös kokku noorte või lastega, võivad saada siit praktilist abi. Neid harjutusi võib kasutada ka siis, kui noortel ei ole otsest kontakti teisest kultuurist noortega, sest kõik inimesed on unikaalsed ning kõik me erineme üksteisest oma maailmavaate ja kultuuri poolest.

Käsiraamat on praktilise suunitlusega, kuid selles on mõningal määral ka teooriat. Harjutused aitavad noorel tundma õppida nii iseennast kui ka teist, temast erinevat; luua grupis usalduse ja üksmeele õhkkonda ning avada oma loovat potentsiaali, sest paljusid harjutusi võib töö vältel kohandada, muuta ja uuendada, kui selleks vajadus tekib.

Nii kujuneb salliv suhtumine grupiliikmetesse ja nende kaudu tervesse ühiskonda. Koostöö aitab aru saada ja teadvustada inimeste erinevust, avardada meie kujutlust iseendast ja teistest, lihtsalt tunda rõõmu koosolemise eest. Harjutused on haaravad, aktivistades mõtteid ja tundeid ning pakkudes vajaduse korral ka liikumisnaudingut.

Abiks grupijuhile sisaldab iga teema **taustinfot, õppe-eesmärke ja analüüsiküsimusi**. Osale harjutustele on lisatud lõik „**Pea meeles!**” – kui harjutusi tehes tekib raskusi, mis võivad esile kutsuda tugevaid emotsioone, saab sealt lisateadmisi.

Igal kasutajal on vabadus kavandada teema läbivõtmisel selle mahtu oma äranägemise järgi. See sõltub grupijuhil valitud õppe-eesmärgist, tema kompetentsusest ja grupi koosseisust. Seda materjali võib rakendada ka täiskasvanutega treeninguid korraldades.

Käsiraamat nõuab aega kaasa- ja läbimõtlemiseks ning korduvalt sama teema juurde tagasipöördumist. Mõne teema puhul tuleb pidada dialoogi iseendaga, et jõuda selgusele oma hoiakutes, stereotüüpides ja suhtumistes (nt selliste küsimuste puhul nagu kultuuriline identiteet ja suhtumine teiste kultuuri). Mida rohkem me nendesse probleemidesse süüvime, seda avatumad ja tugevamad oleme noortega töötades.

Noorsootöötajad või teisedki, kes hakkavad kasutama käsiraamatu harjutusi, peavad valdama grupitööoskusi, sest ilma nendeta võib tekkida probleeme, millega võib kaasneda soovimatuid tagajärgi, mis võivad mõnes situatsioonis olla noortele päris ohtlikud. Soovitatav on läbida ka treening „Kultuuride kommunikatsioon” (3 päeva – 24 t), sest eri kultuuride esindajate kokkupuude on tundlik teema, mis on sügavalt seotud inimeste tunnete ja väärtustega.

1. AVATUD NOORTEKESKUS KUI MITTEFORMAALNE ÕPIKESKKOND

Reet Valgmaa

Euroopa Liidu tööhõive põhisuunad rõhutavad vajadust vältida pikaajalist töötust noorte hulgas, tuginedes individuaalsele nõustamisele; parandatud haridus- ja õppesüsteemidele; enne tähtaega haridus- ja õppesüsteemist lahkuvate noorte arvu vähendamisele; uute tehnoloogiate alase juhendamise kõigile kättesaadavaks muutmisele jne. Kuid tööalase eneseteostuse kõrval on niisama oluline ka elukvaliteedi parandamine ning toimetulek kiirelt muutuvate ühiskondlik-majanduslike nõudmiste ja tingimustega, mis ei pruugi olla alati soodsad noorte sotsialiseerumisel ja resotsialiseerumisel.

Olles jätkuvalt uuenduslik ja mitteformaalne ning osa üldisest elukestva õppemeetmete kogumist, tuleb **avatud noorsootööle** kasuks

- selgem ülevaade kontseptsioonidest, omandatud oskustest ja kvaliteedinormidest
- suurem vastastikune täiendavus formaalhariduse ja -õppega

Siinkohal olekski sobiv selgitada enne mõned kroonilist tüüpi arusaamatused formaal-, mitteformaal- (ehk informaal-) ja nonformaalhariduse mõistmisel.

Nagu näitab tabel 1, on formaalhariduses kõik olulised koolitusmomendid formaliseeritud ehk seadustes ette nähtud. Selle süsteemi vourused on samal ajal ka tema hädadeks, nimelt jäikus, mida püütakse vähendada vabaainete lisamisega, ainekesksus (õigemini lõpueksamite hinnete kesksus), mille vastu püütakse rakendada uue ideoloogiaga õppeplaani (Lehrplan'i asemel curriculum'it).

Tabel 1. Erinevused formaal-, mitteformaal- ja nonformaalhariduse korralduses

	Õppimiskoht	Õppekava	Õpetaja	Tasemetunnistus
Formaalharidus	jah	jah	jah	jah
Mitteformaalharidus	jah	jah	jah	ei
Nonformaalharidus	ei	ei	võib olla	ei

Mitteformaalharidust on tavaks käsitada täiskasvanuharidusena (liberaalharidus või vabaharidus). Põhjamaades on vabaharidusel väga tugev traditsioon ja pole ka imestada, et just Taanist on viimastel aastatel tulnud olulist teavet, kuidas selle ideoloogia seisukohti

rakendada ka avatud noorsootöös. Et aga siin ei anta välja tasemetunnistust (millise edukusega läbiti konkreetne õpivaldkond), jääb lõputunnistuse aktseptimine sageli raskeks (õppur läbis kursuse, aga mida ta siiski oskab, teab ja suudab?). Nonformaalharidusest peetakse küll lugu, kuid sageli kuuleme just akadeemilistes ringkondades halvustavat ütlust: „No ta ju meil iseõppija.” See tähendab, et kui ei ole pitsoriga ega hinnetelehega tunnistust ette näidata, oled rumal ja saamatu.

Teatavasti käsitatakse tänast hariduskriisi just vanade, uue ajastuga sobimatute institutsioonide ja filosoofiate kriisina. Seda markeerib nihe ka kõrghariduses. Nüüdisaegne võim on kummalises liidus haridusega (teada, et omada tegutsemisvõimu!). Maailmas näeme, et üha enam loovad suured kompaniid oma kõrgkoole, sest neid ei rahulda akadeemiline haridus. Kutsettevalmistus liigub aeglaselt, aga kindlalt ülikoolidest eemale ja sellega hakkavad tegelema teised struktuurid. Kõik 900 aastat „progressi” andis just ülikool igavikuliseks peetud teadmisi. Sestap käib ülikoolide maastikul kõva rabelemine vanade ja traditsiooniliste ning uute ja uuenduslike õppeasutuste vahel. Sama näeme ka Eestis, kuigi sageli tõlgendatakse neid tegevusi vaid poliitilise populismina. Loosung „Noored on meie tulevik” on küll jätkuvalt kasutusel, kuid noored peavad ise endaga toime tulema kavalalt seatud turumajanduslõksus, mida võimendab akadeemiline fundamentalism, mille üks ilminguid on kõrghariduse pidamine ainukeseks tõsiselt võetavaks väärtuseks. Eestiski on viimasel tosinal aastal kujundatud hoiakut, et kes pole kõrgkooli läbinud, on hädavares, ja selle taga tuleb näha eelkõige kõrgkoolide võitlust turu pärast.

Sellega seoses meenub üks mõtlemapanev seik. Taanis tohib kõrgharidusega inimest rakendada üksnes kõrgharidust eeldaval töökohal, kuna kõrgharidus on tasuta. Siit ka üha suurenev töötute hulk nii madala haridustasemega kui kõrgharidusega noorte hulgas. Eestis sellist seadust veel ei ole, kuid ühtse eurotööpoliitika rakendumise korral võidakse säärased normid ja nõudmised ka meil kehtestada. Praeguses olukorras arvab 84% hõivatuist, et töö on vastavuses nende haridustasemega, 12,1% meelest on nende haridustase kõrgem, kui töö nõuab, ning 2,6% on seisukohal, et tehtav töö nõuab kõrgemat haridustaset (Tööjõud. Labour Force. 2002).

Tänapäeva pragmaatilises maailmas ei ole enam suund seisukohale: „Mõtlen, järelkult olen olemas”; pigem „Minust räägitakse, järelkult olen olemas”, mis avab võimalusi. Vaadagem tööotsimiskuulutusi: „Mul on kõrgharidus, auto. Ootan pakkumisi!” Kui modernismis kujutas

töötü endast potentsiaali – teda võis ümber õpetada, teda oli vaja –, siis nüüd on ta sotsiaalses ja majanduslikus mõttes sageli koormaks. See tuleneb eelkõige töö iseloomu muutumisest ja nendest nõudmistest (tabel 2), mis tööandja tänapäeval töövõtjale esitab. Seepärast oleks üha enam vaja noortele pakkuda ettevõtlust arendavate teadmiste kõrval ka enesetunnetusoskusi, et teadlikumalt arendada ja rakendada oma isiksuslikke ressursse.

Tabel 2. Tööandja eelistused

Isiksuse kvalifikatsioon	Üldkultuuriline kvalifikatsioon	Tehniline kvalifikatsioon
eneseusaldus, emotsionaalne stabiilsus, realiteeditunne, loogiline mõtlemine, sõltumatus, situatsioonitaju, suhtlusoskus, protsessi mõistmine, koostöövõime	keelteoskus, ajaloo tundmine, orienteerumine sotsiaalvaldkonnas, rahva vaimsuse ja eetika tundmine	spetsiifilised tehnilised oskused

Tänapäeva haridussüsteem toetab varjatult „vastutustundlike tarbijate” loomist. Mil moel? Heidame koolile sageli ette, et seal rakendatakse valesid õppemeetodeid ja antakse eluks mittevajalikke teadmisi. Kuigi võiks vaielda, kas keegi teab, millised on eluks vajalikud teadmised, on probleem tegelikult palju sügavam. Küsimus pole meetodis, mis ei õpeta midagi ega kedagi (seda teeb parimal juhul õpetaja), vaid refleksioonivõime puudumises. Siin jõuamegi turuni. Et turu suurim vaenlane on enesekindel ning oma võimeid, väärtusi ja soove teadvustav indiviid, siis tuleb teha kõik, et inimene oleks ebakindel. Turg loob ekspertide riigi, kus inimesele püütakse sisendada, et ta ei ole pädev hindama oma võimeid, väärtusi ega soove – turg müüb meile identiteedi ja kujundab meie elustiili, mille järgi meist meedia abiga kas peetakse lugu või hakatakse kiusama. Et kool on ennast eri põhjustel lahti öelnud kasvatamise ülesandest ning tal on alati raskusi olnud õppurite refleksioonivõime kujundamisega (mida näitavad kas või õpilaste raskused lahendada mõtlemisülesandeid, koostada jutukesi, esitada küsimusi teksti kohta jms), siis kujundabki ta praeguses inforikkas ühiskonnas tegelikult refleksioonivõimetuid, ajupesule hästi alluvaid individualiste. Põhjamaade vabahariduses on väga teadlikult välja kujundatud rahvaulikoolide võrgustik, kus noored võivad kuni aasta tegelda eneseotsimisega, süveneda kõige erinevatesse tegevus- ja tunnetusvaldkondadesse, sest sihipärane enesearendamine aitab ära hoida narkomaania ja ühiskonnastaste tegude levikut.

Nagu prognoosib Ulrich Beck, on kümne aasta pärast ainult igal teisel eurooplasel täistööajaga töö ja kindlustunne, kõik ülejäänud elavad Brasiilia moodi (juhuslikult, ilma

pensioni ja sotsiaalsete tagatisteta, neid võib igal hetkel vallandada). Sotsiaalseid probleeme on palju ja neid ei lahendata, vaid privatiseeritakse. Paradoksaalselt muutuvad vaesed enesekindlamaks, kuna nad on veendunud, et vaesus jätkub. Kuid suhteliselt heal järjel olevad töötajad kaotavad homse suhtes viimsegi kindlustunde, kas nende hea elu ikka jätkub samal moel. Muutused on endiselt tormilised ja eeldavad eluaegset õppimist, et nende (sotsiaalsete ja majanduslike) tagajärgedega toime tulla.

Alles me mõistsime, mida tähendab olla „üksildane hulk”, kui muutusime hulkuvaks üksilduseks. Solidaarsustunne kaob. Nii et ametid ja elukutsed vananevad kiiremini kui nende kandjad! (Mitut saaparandust me Tartus teame?)

Meie ühiskond, mis vananeb erakordse kiirusega, vajaks hoopis teistsugust tulevikuvisioni haridussüsteemi arengu kohta; avatust muutustele ja arusaama, et täiskasvanute koolitamisel on niisama suur, kui mitte suurem ülesanne homsete raskuste ületamisel.

Siin on oluline näha vabahariduse sidet avatud noorsootööga, sest mõlemal on ühised hariduskultuurilised arusaamad, kus mõtestatakse õppimist kui isiksuslikku kasvamist, kus liigutakse isiksusliku küpsuse poole. Sestap on mitteformaalses õppimises alati tegemist liikumisega seotuselt ja sõltuvuselt enesejuhtimisele ning sõltumatusele, ning vanus on vaid üks paljudest teguritest, mida tuleb arvestada. Niisiis on aeg mõista haridust protsessina, mis näitab võimalusi ja võtab ära illusioonid, luues valmisolekuid. Millised on sobivad valmisolekud, sõltub muidugi konkreetse ajastu väljakutsetest.

Ülo Vooglaidu (1996) tsiteerides: „Ütleme haridus, mõtleme kultuur, kusjuures kultuur on (nagu hariduski) valmisolek eluks, rahvuse oskus teatud põhimõtetele toetudes läbi sajandite püsima jääda, mitte aga üksnes noa ja kahvliga süüa vms. Kultuur ja haridus on mõistmisvõime, oskus kogemusele toetudes tulevikku ette aimata, võime muutuvates oludes edukalt toime tulla.”

Sellest tulenevalt ongi Eesti **avatud noortekeskused** kohaks ja ressursiks, kus

- aktiivselt kaasatakse noori tegevuse algatamisse ning arendamisse, rõhutatakse loovust ja vastutustunnet
- võimaldatakse noorele suhtlemist ning arendavat tegevust talle sobival kodu- ja koolivälisel ajal, seades esikohale noore omaalgatusliku võimekuse arendamise

- luuakse tingimused mitteformaalseks õppimiseks, eelkõige kogemuste omandamiseks tegevuse ja suhtlemise kaudu

Avatus tähendab eelkõige seda, et keskkuses ei seata noortele eeltingimusi nende tõekspidamiste, võimete, oskuste, teadmiste ja rahaliste võimaluste osas.

Avatud noortekeskuse mõistmine mitteformaalse haridusressursina tuleneb ka nihkest arusaamades. Nimelt käsitati veel mõni aeg tagasi töötust kui eraisiku enda muret ja seega pidi ta ise tulema toime selle olukorra muutmisega, kui ta seda tõesti soovis. Uuem arusaam inimese töökäitumisest näitab, et inimesed juhinduvad siiski oma väärtustest ja soovist realiseerida isiklikku eluperspektiivi. See tähendab aga, et noortele tuleks hoopis teadlikumalt pakkuda võimalusi suhestada ja arendada endas humanistlikke ning sotsiaalseid orientatsioone.

Sestap on tänapäeval tähelepanu keskendunud sotsiaalsele õppimisele mitte kui normatiivsele tegevusele, vaid kui kontekstilisele kompetentsusele, st tänapäeva õppur on iseenda ekspert, kes konstrueerib ise oma teadmised, hoiakud, väärtused ja käitumisviisid. Rõhk on ühiskonnastamiselt nihkunud ühiskonnastumisele, kuna nüüdisaegne elu on täis riske, ebakindlust ja kiireid muutusi. Tavapärased generatsioonidevahelised integratsioonisuhed on muutunud. Seepärast ongi mitteformaalhariduses muutunud tänapäeval ülitähtsaks sotsiaalharidusega seonduv (mitte ainult kodanikuks olemisega seonduv) alates keeltekursustest ning lõpetades meeskonnatöötreeningute ja lastevanemate (nt üksikisade) koolitusega.

Vabaharidusele iseloomulik demokraatlik õppeprotsessi juhtimine on mitteformaalhariduses keskendunud enam õppimisele kui õpetamisele. Igal osalejal on õigus toimida oma äranägemise järgi, talle sobivas tempos ja mahus, kui ta sellega ei kahjusta kaaslast. Õppur on samal ajal ka õpetaja, oma kogemuste reflekteerija ja vahendaja, teiste kogemuste analüüsija ning hindaja. Õpetaja roll on olla pigem suunaja, ressursside võimaldaja, protsesside ja suhete korraldaja. Teadmised ja isiksuse areng peavad saama alguse igapäevastest elust. Haridus saab alguse inimesest endast, tema küsimustest ning jätkub vastuste otsimise ja leidmisena, mis ongi eneseharimise ja -kasvatuse sisu.

Õpetamise eesmärk ei ole mitte niivõrd õpetada üht konkreetset arvamuste süsteemi, kuivõrd suunata õppureid vastama väljakutsetele, julgustada neid enesearengule ja avatusele, mis on aluseks edukale koostööle. Ennast reflekteeriva tegevuse puhul peksime sagedamini „... meenutama iseendale ning oma õpilastele, et tsivilisatsioon või kultuur on inimlik konstruktsioon ja see on inimeste vastutusel – luua või ümber muuta; seega on intellektuaalselt ebaaus julgustada arusaamist, et kultuurilised institutsioonid, väärtused ja uskumused on antud ja alatiseks” (Sullivan 2000: 272).

Täiskasvanute ja noorte mitteformaalne õpetamine on sisuliselt suhete loomine, väga spetsiifiline tegevus keskkonna loomiseks, et partner võiks areneda. Et meie ülim eesmärk on julgustada inimesi võtma endale vastutust oma õppimise ja arengu eest, peab ka õpetaja olema valmis õppima ehk pidevalt muutuma, olles teadlik, et

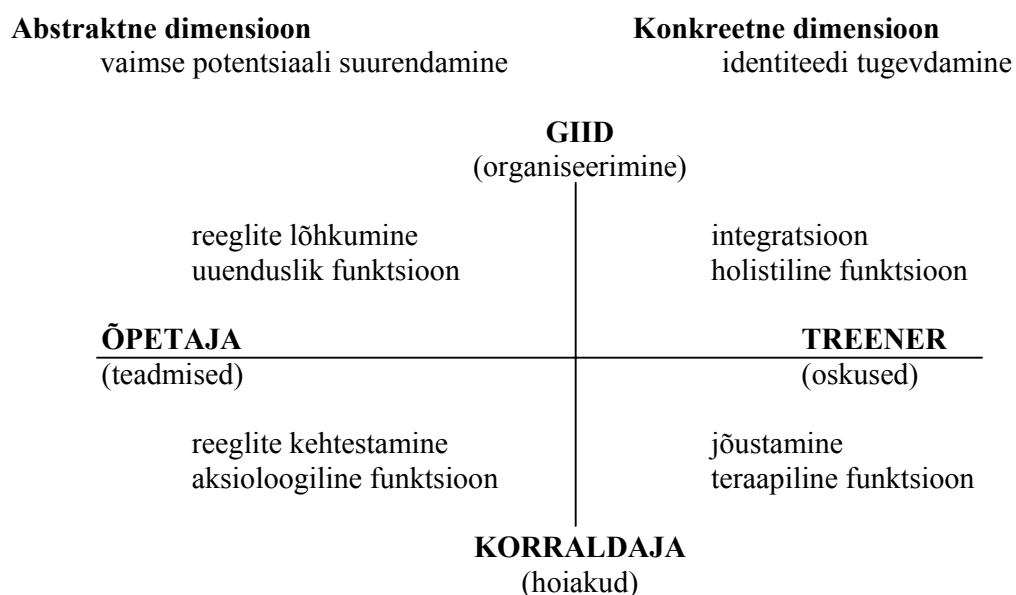
- see, kuidas me õpime ennast õpetama, teeb meid paremaks ka teiste õpetamisel
- me avastame iseenda individuaalsust seda rohkem, mida tugevamaks arenevad meie suhted nendega, keda õpetame
- niipalju, kui me aitame kaasa individuaalse kujunemisele õppurite arengus, aitame kaasa ka iseenda arengule
- me õpetame rohkem just vähem õpetades

Õppimine tähendab alati siirdumist valitsetavalt, tundub alalt sinna, mida veel ei mõisteta. See eeldab aga usaldussuhte olemasolu asjaosaliste vahel. Viimase mõistmine annabki vabahariduses ruumi kriitilisele perspektiivile.

Inimene seletab ja mõistab uut, lähtudes sellest, mida ta on varem ära tundnud ning mõistnud. Õppides tundma maailma, õpivad inimesed tundma iseennast ja ületama oma eelarvamusi. Bernt Gustavssoni sõnutsi: „Haridus seisneb selles, et mängu pannakse iseennast ja oma tõlgendusi. Me teeme seda, kohtudes teiste tõlgenduste ja mõistmisvormidega dialoogis ja kommunikatsioonis. Tõlgendada uusi ja teistsuguseid perspektiive tähendab täielikumalt ja terviklikumalt „iseendaks saamist”.” (Gustavsson 2000: 244–245.)

Allpool vaatleme neid tegevusvaldkondi, kus mitteformaalhariduse puhul tuleb olla hästi ette valmistatud, et koolituskava ellu viia.

Vabahariduse vallas on samavõrra oluline olla nii õppuritele partner uue otsingul ning vanast lahtisaamisel kui ka eneseidentiteedi leidmisel ja oma isiksuslike ressursside avamisel. Millist rolli ta parajasti täitma peab, sõltub situatsioonist ja õppurite vajadustest (joonis 1). Samas tuleb arvestada asjaolu, et õppurite rolliootused koolitajalt tulenevad nende endi varasematest hariduskogemustest. Vabahariduses levinud kriitiline hoiak ning julge eneseväljendus võivad nii mõnelegi õppurile tekitada alguses ebamugavusi. Siin tulevadki appi kaaslased ja koolitaja kompetentsus grupiprotsesside juhtimisel. Viimane eeldab aga, et koolitaja suudab teadlikult reguleerida vastassuhteid ning on küps isiksus. Ta on nii partner kui ka eeskuju, mis tähendab võimet harmooniliselt reguleerida oma vajadusi kooskõlas ümbritsevaga.

Joonis 1. Mitteformaalhariduse õpetaja rollikaart

Nagu näeme tabelist 2, on mitteformaalhariduses edukaks tegelemiseks tarvis väga laia silmaringi ja suurepäraseid sotsiaalseid oskusi, sest üks põhilisi eesmärke peaks olema aidata õppijal saada iseseisvaks. Järelikult võib väita, et mitteformaalhariduse süsteemis **õpetamine on üks väheseid ameteid, mille eesmärk peaks olema n-õ kliendi muutmine professionaalist sõltumatuks**. Seepärast liigub avatud noorsootöös vabaharidustegevus koolituse, sotsiaaltöö ja kultuuri piiril.

Sellega olgu ka sõnaselgelt öeldud, et avatud noortekeskuses peavad vabatahtlike kõrval töötama kindlasti väga hea väljaõppega spetsialistid. Selleks oleks aga tarvis noorsootöötajaid ette valmistada ka täiskasvanute koolituses kasutatavate koolituskavade ja õpiprogrammide osas, eriti vabahariduses levinud interaktiivsete õppemeetodite omandamisel. Noortega

peavad töötama noored ise. See on loomulik, kuna sotsiaalne haridus areneb koos sotsiaalse keskkonnaga. Sven Laursen ja Sven Morch (1998) peavad nüüdisaegses noorsootöös oluliseks järgmist.

- Kasvatuseetodid muutuvad selle põhjal, kuidas muutuvad laste ja noorte asend ning ülesanded ühiskonnas. Sotsiaalset haridust struktuuristatakse ettekujutuse alusel, mida on vaja õppida, ning selle üle diskuteeritakse pidevalt.
- Sotsiaalne haridus muutub ka ühiskonna arengusuundade järgi. Ühiskonnas on kindlad ideaalid, millele üksikisiku areng peab vastama ja milles nimetatud arengusuunad väljenduvad.
- Sotsiaalne haridus on osa eluviisist ja filosoofilisest mõtisklusest. Seda kujundavad eetilised põhimõtted, mis järgivad ühiskonnas kehtivaid väärtusi ning muutuvad ühes nendega.

Noorsootöötaja, kes on tegev vabaharidussfääris, ei pea arvestama ainuüksi olukorda tööturul ning seda, mida tema õpilastel tuleb teada selles uues maailmas – tehnoloogia- ja infoühiskonnas –, vaid ta peab olema teadlik ka enda ja õpilaste erinevustest. Ühe põlvkonna suhtumine ei ole kohaldatav teisele, mida on hästi kirjeldanud Taani kasvatusteadlane D. Bouchet (tabel 3) väärtuste muutumisena mõningates eluvaldkondades.

Tabel 3. Kolme põlvkonna erinevuste kirjeldus: vanavanemad, vanemad ja tänapäeva noored (Kjærgaard, Martineniene 1996: 59)

	Sipelgad	Teod	Kameeleonid
Valitsev tunne	häbitunne	süütunne	hirm
Eraldab välisilmast	kaitsekiip	sõel	peegel
Kõige olulisem	meie, traditsioonid	mina, vaated	oma stiil
Pakub huvi	usk	poliitika	avalik tähelepanu
Ootused teistelt	ühtekuuluvus	kombed	hoolitsetus
Kõige olulisem peres	ühistunne	solidaarsus	individualism
Kõige olulisem tööl	autoriteetsus	sõltumatus	osavõtmatus

Sipelgate põlvkond elas ühiskonnas, kus igauks tundis end turvaliselt. Nad uskusid jumalasse ja valitsejate (nt kuningate) võimu ning olid kindlad, et kristliku moraali kohaselt elades on nad kaitstud kõige kurja eest. Kui midagi halba ka juhtus, oli neil selle vastu kaitsekiip: võib-olla oli see „jumala tahe” või oli see ehk „riigi hüvanguks”. Järgmine põlvkond, olles Teise maailmasõja lapsed, on kaotanud osaliselt usalduse nii usu kui poliitilise elu vastu. Nende mõttemaailm on avaram ja nad kahtlevad, filtreerides infot ning otsides oma kohta elus. Tänapäeva noored on rohkem eneseimetlejad. Nad on mõjutatud ülemäära suurest

infohulgast, neid on jäetud liiga omapead ning sageli on neil raskusi otsustamisega, mis on vale ja mis on õige. Neil on ka raske hinnata, mis peaks olema elu alus. Selles olukorras pole keegi ega miski neile nii olulised kui nad ise. Nad vaatavad „peeglisse” ning püüavad otsida oma vaateid ja seisukohti, lähtudes oma individuaalsusest.

Vanavanematele oli väga tähtis, et neil jätkuks tööd kogu eluks. Nad püüdsid seda hoida ja nende maailm võis säilida üksnes siis, kui igaüks täitis oma kohuseid nagu sipelgad. Järgmine põlvkond töötas palga eest, mistõttu nende elu oli turvaline ja kindel. Täna noored muretsevad aga eeskätt oma vaba aja sisustamise võimaluste pärast. Sotsioloogid rõhutavad, et täna noored tahavad nelja asja:

- teatraalsust
- kindlaid põhimõtteid
- isiklike arvamusid (nad tahavad kuulda õpetajate põlvkonna seisukohti)
- silm silma vastu seismist

Kui seda ei suudeta ega peeta vajalikuks arvestada formaalhariduses, siis mitteformaalharidus oma keskse ambitsiooniga – luua olemasolus seoseid ja tervikut – eeldab kõigi ülalnimetatud nelja momendi rakendumist, mis toob alati kaasa nii õppurite kui ka koolitajate eneseaktiivsuse.

Kokkuvõtlikult ei ole meil aega oodata, kuni formaalharidust lõpuks reformida suudetakse. Tänapäeval vajame rohkem kujutlusi ja arengunägemust kui traditsioone. Loovust ei saa arendada mitteleivate meetoditega, vastutus ei kujune, kui otsustuse juures ei viibi ka selle elluviija. Demokraatiat tuleb õppida, see ei ole midagi etteantut ega igavest. Avatud noorsootöö avatud noortekeskustes on just see uuenduslik baas, kus võiksime rakendada uut vaatenurka, et aidata kaasa noore põlvkonna enesemääratlemisele, ühendades vabahariduskogemused ja -metoodika ning noorte püüdlused.

Kasutatud allikad

1. Gustavsson, B. 2000. Haridus kaasajal. VHL kirjastus.
2. Kjærgaard, E., Martineniene, R. 1996. Demokraatiale viis korda „elagu!”.
3. Laursen, S., Morch, S. 1998. Peer Learning as an Educational Method.
4. Sullivan, E. O. 2000. Transformative Learning Educational Vision for the 21st Century.
5. Tööjõud. Labour Force. 2002. Tallinn.
6. Vooglaid, Ü. 1996. Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon Andras. Maurus nr 2, lk 8.

2. NOORSOOTÖÖTAJA KULTUURIDE ÕPPIMISE TOETAJANA

Leen Rahnu

2.1. Noorsootöötaja roll Eesti (muutuvas) kultuuriruumis

Tänase Eesti noorsootöö kontekstis võib rääkida laias laastus kaht tüüpi kultuuridevahelistest suhetest: 1) eesti ja vene emakeelega noorte kohtumine (või mittekohtumine) vaba aja ja huvitegevustes ning 2) rahvusvaheline noorsootöö, s.o noortevahetus jmt lühiajalised erineva kultuuritaustaga noorte kohtumised. Kolmas tüüp kultuuridevahelisi suhteid võiks seonduda pagulastega. Selles kontekstis on juba praegu oluline arutada, kui võrd oleme valmis seda laadi kokkupuuteks ning milleks üldse oleks vaja valmis olla. Siiski võib öelda, et praegu ei kujuta pagulaste küsimused tavanoorsootöötajale igapäevast väljakutset. Ka mujal maailmas töötavad otseselt pagulastega eriväljaõppe saanud spetsialistid. Seega jääb ikkagi kaks esimest kontaktitüüpi.

Mille poolest need kontaktid erinevad ja kas nad eeldavad eri oskusi? Teame, et rahvusvahelise noorsootööga ja eesti-vene teemaga tegelevad enamasti erinevad inimesed. Töö sisus ja vormis on tõepoolest olulisi erinevusi – kas või see, mis keele oskust on vaja. Üks erinevus, mis kultuuridevahelise suhtlemise seisukohast osutub tihti väga tähtsaks, on ka see, millised hoiakud seonduvad üht või teist tüüpi kultuuridevahelise kontaktiga. Võib nimetada terve hulga tegureid, mis sääraseid hoiakuid mõjutavad. Näiteks on arvatud, et kultuuride kontakti aitab positiivsemata tajuda see, kui kontakt on vabatahtlik, osalised on situatsioonis võrdsed, suhtlemise mõte on koostöö, mitte võistlus jmt.

Vaatame kõigepealt, millised hoiakud seonduvad rahvusvahelise suhtlusega. Eestis viimasel kümnendil toimunud muudatuste peeglis võiks väita, et rahvusvahelist suhtlust nähakse enamasti positiivsena, sest see seondub maailmale avanemise, uute võimaluste ja nüüdisaegsusega. Samasugust hoiakut kannavad ka Eesti avatud noortekeskustes 2004. aasta

suvel tehtud intervjuud¹, mida olen selles kirjutises kasutanud. Intervjuudest on selgunud, et kultuuride kontaktidega seondub noortel palju positiivset. Sageli on huvi motiveeriv tegur teise tajumine piisavalt eksootilisena – mida kaugema kultuuriga on tegu, seda huvitavam see tundub. Olgu näiteks mõned tüüpilised vastused, kuidas noored vastasid küsimusele „Kas sa tahaksid suhelda teisest rahvusest poisi või tüdrukuga?“.

Teise tajumine piisavalt eksootilisena

- *Tahaksin küll, jah. Huvitav on ju. Mida erinevam inimene on, seda huvitavam on. Sa näed, mida teised inimesed teevad. (Sugu: M, vanus: 27, elukoht: Viljandi)*
- *.. jaa, ikka, miks mitte ... eriti kui ta kuskilt teiselt maalt ka veel on. Miks? Maailma ... silmaringi suurendab ... päris huvitav võib kuulata olla. Näiteks kui see Fani oli siin, see sakslane, räägiks Saksa noortekeskustest, kui ta muidugi teaks. (M, 19, Viljandi)*
- *Jah, miks mitte ... Lihtsalt on huvitav. Mingi teisest rahvusest ... inglane, see on no liiga tavaline, aga noh, et just mingi hispaanlane näiteks või hiinlane või siuke on minu jaoks täiesti uudne ja huvitav. Inglismaa on minu jaoks liiga tavaline. (M, 17, Viljandi)*

Niisiis on kultuurilise teisega kohtumise puhul oluline just uudsus. Teine peab olema silmanähtavalt erinev, kohtumisega peab kaasnema midagi enneolematut, see peab eristuma tavapärasest, selles on midagi seikluslikku. Tavaliselt on kultuuridevaheline kogemus, mida niisugusel puhul ette kujutatakse, lühiajaline ning kultuuriline teine, kellega kohtutakse, on vabalt valitud. Säärase kontakti „ohtlikkust“ vähendab kindlasti asjaolu, et osalised peavad omandama teatavad oskused (nt oskuse rääkida mõnda ühist keelt), kuid samas ei pea tingimata puudutama oma väärtuste maailma (ei pea juurdlema selle üle, mis on õige, mis vale – seda pole vaja üksteisega jagada). Teiste sõnadega, just see selgelt välja joonistatav piir

¹ Uuringust täpsemalt vt Eesti ja eestlased teiste rahvaste peeglis. Koost A. Valk, A. Realo. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

oma ja võõra vahel muudab tundmatu ihaldusväärseks, jättes samal ajal kokkupuute piisavalt turvaliseks.

Mis juhtub siis, kui võõras ei ole enam see, kes on kaugel eemal, tuleb mõnikord külla või kellele minnakse külla? Niisuguse situatsiooniga on juba märksa raskem hakkama saada. Koosolemine tähendab säärasel juhul ühisosa kujunemist. Selleks tuleb paratamatult üksteisele oma maailma avada, see tähendab mõtlemise muutmist. Muutus on aga alati väga delikaatne teema, ka seda on vaja osata. Ehk võikski **tänapäeva mitmekultuurilises ja kiiresti muutuv maailmas üheks olulisemaks oskuseks pidada seda, kuidas samal ajal muutuda ja areneda ning ikkagi olla ja jääda endana äratuntavaks.**

Eesti ja vene noorte kokkupuude kujutab endast just seda tüüpi suhet, kus suhtlemine ei ole enam üksik seiklus, vaid pigem igapäevane koosolemine (või selle vältimine), kusjuures seda koosolemist võrdsitavad erinevad seosed ajaloost, pisut traumaatilisest pealegi. Nii on igati ootuspärane, et eesti-vene suhetega seondub rohkem probleeme kui rahvusvahelise suhtlusega. Allpool on mõni vastus küsimusele „Kas sa osaleksid noortekeskuse üritusel, kus oleks teisest rahvusest noori? Miks? Millisest rahvusest?“. Võrreldes eelmise küsimusega, mis selgitas üldist suhtumist suhtlemisse teistest kultuuridest pärit noortega, sisaldasid vastused sellele küsimusele palju sagedamini viiteid vene rahvusele kui reaalsele kultuurilisele teisele (enamik vastajaid olid eestlased), kellega kokku puututakse.

- *Mm ... ma arvan küll, jah. No kindlasti, noh, kui on mingi hea üritus, siis mind küll ei sega, et keegi kuskilt teisest, mingi muu rahvus on. Ikka lähen sinna kohale. ... Kuigi, ma ei tea, miks, aga ikkagi siuke, et venelasi vaatad natuke siukese ... teistsuguse pilguga kui näiteks sakslast või soomlast või ... ma ei tea, kui siuke ... teistsugune, a muidu ... (M, 18, Viljandi)*
- *Võib-olla. Ei tea täpselt. Oleneb, mis üritus on. No oleks näiteks mingi kontsert, kus on igasugu bände teisest rahvusest, see oleks, see meeldiks. Mis rahvusest need noored olla võiks? No eurooplased ikka. Mitte venelased. Ma ei tea, kes ... rootslased või inglased või midagi sellist. Soomlasi on ka küllalt nähtud. (M, 17, Viljandi)*
- *Ikka osaleks. Teised osalevad, teistega kaasa. Ükskõik mis rahvus, peaaigi, et kiilakad venelased poleks, lihtsalt nad ei meeldi. (M, 15, Kambja)*

- *Ei tea ... olen olnud peol, aga suhelnud ei ole. Venelaste ja mustlastega ei taha üldse rääkida, nad on ülbed. (N, 12, Kambja)*
- *Ma ei tea. ... No vaata jälle need venelased, eks ju. Kogu aeg on nendega mingi asi, et ... no alkoholi tarvitatakse siin, see on kindel asi, kui pidu on. Kuskil ikka keegi, kuskil põues õlu või mingi kangemad joogid käivad ringi siin vahepeal. Et noh, niipalju kui mina neid venelasi tean, siis väga ülbeks (rõhutab) muutuvad alkoholijoobes. Tahavadki kohe kellegile pikalt anda. Aga noh, ei tule suurt välja siin noortekas. (M, 17, Viljandi)*

Samas ei seostu vene-eesti suhetega mitte ainult probleemid. Ka otsesele küsimusele „Kas sind häiriks mingisugusele rahvusele omased käitumisjooned? Missugused?“ leidis positiivses võtmes vastajaid just eesti-vene võrdluse kontekstis:

- *Ei oska öelda, oleneb, kui ma näen seda käitumisjoont, siis muidugi võib-olla häiriks mind, aga praegu ma küll ei oska öelda ... No näiteks venelased on hästi siuksed, hästi ak... ak... aktiivsed ja sellised, on ju, temperamentsed, mulle just meeldib, just nii lahe, et ei ole mingid uimased kalad. See on nii lahe, mulle just meeldib see. (N, 21, Viljandi)*
- *Ei tunne kõiki rahvusi, venelased on temperamentsemad. Vene poisid on lähedamad. (N, 15, Räpina)*

Võrdlust eri tüüpi kultuuride kontakti mõjust hoiakutele võiks loomulikult jätkata pikalt. Niisugune küsimuse asetuse oli vajalik kahel põhjusel. Esiteks aitab see loodetavasti põhjendada väidet, et eesti-vene suhted toimivad justkui lakmusena meie tegelikule kultuuritundlikkusele, kuna siin sisalduv väljakutse kahe rühma omavahelistele suhetele on palju komplitseeritum kui see, mida näeme tavaliselt rahvusvahelise noortevahetuse puhul. Aeg-ajalt on kasulik vaadata peeglist ja küsida, kas oskame endast erinevat tegelikult väärtustada ja temast huvitada.

Samas on üks tõenäoline põhjus, miks rahvusvahelise noorsootööga kaasnev kultuuride kohtumine tundub ahvatlevam kui vene-eesti suhetega tegelemine, ka see, et viimasel juhul aktualiseerub sageli, kusjuures üsna teravalt, teatud sotsiaalne ja poliitiline kontekst. Teame, et üks keelekogukond teadvustab ennast põlisasukatena ja teise puhul on tegu suures ulatuses

migrantpopulatsiooniga. Jättes kõrvale võimalikud emotsionaalsed reaktsioonid, tuleb tõdeda, et säärane taust mõjutab väga olulisel määral ühe või teise kogukonna ühiskonnas toimetulekut, seda eriti kiirete ümberkorralduste tingimustes. Niisuguses olukorras on migrantpopulatsioonil alati keerulisem toime tulla ja orientiiri leida, sest tal pole võimalik toetuda ühiskonna liikmete jagatud kultuuritaustale ega toimivate sotsiaalsete suhete võrgustikule (sugulased, koolikaaslased, naabrid jne). Eesti venekeelse elanikkonna üleminekumuutustega kohanemist on raskendanud ka tõsiasi, et muutused tabasid valusamini valdavalt üleliidulise tööstusega seotud majandusharusid, kus nemad moodustasid enamuse (vt lähemalt nt The Challenge ... 2002). Kohanemisklassikaline väljendus on ühiskonnas marginaliseerumine, mis on omakorda otseselt seotud kuritegevuse ja narkomaaniaga. Näiteks saab nende probleemidega võitlev Ida-Virumaa valdavalt venekeelne kogukond siit külge märgi, mis paratamatult jääb mõjutama ka kultuuridevahelisi suhteid, kas või seda, kuidas sõnastatakse gruppide vastastikused stereotüübid ja eelarvamused. Seda hoolimata asjaolust, et probleemide põhjused ei ole mitte kultuurilised, vaid poliitilised või majanduslikud. Ei maksa unustada, et turvatunde puudumine toodab ka sallimatust ja agressiivsust.

- Kultuur ei ole ainus ega ka mitte alati parim raamistik rühmade- ja inimestevaheliste suhete tagamaade mõtestamiseks. Eri situatsioonide selgitamiseks võivad sobida väga erinevad lähtekohad poliitikast majanduseni, geograafiast demograafiani jne.
- Noorsootöö kontekstis on alati mõtet arvestada ka ealisi iseärasusi, sest need mõjutavad suhtlemist väga oluliselt.
- Õppides tundma erinevaid kultuure, arendame ühtlasi oma oskust suheldes ära tunda kultuurimõjusid ja eristada neid muudest suhtlemist mõjutavatest teguritest (k.a individuaalsed erinevused).

Hoolimata suurematest või väiksematest erinevustest eri tüüpi kultuuridevaheliste suhete korral võib väita, et kultuuride kohtumine on siiski sarnane – on olemas hulk sellised oskusi, teadmisi ja omadusi, mis aitavad igasuguse kultuuridevahelise kontakti puhul. Seda võibki üldistavalt nimetada **kultuuritundlikkuseks**.

Kultuuritundlikkuse ehk kultuuridevahelise suhtlemise pädevuste arendamise üks olulisi eesmärke on toetada ühiskonnas toimetulekut. See ei ole mitte ainult individuaalne protsess, vaid ka õppimine muutavas maailmas koos elama, õppimine ennast ja teisi paremini mõistma. Rääkides kultuurist, on vaja meeles pidada, et kultuur pole kaasasündinud isiksuseomadus, vaid õpitud, ühiskonnastumise vältel omandatud tarkus. Sageli piirdub see tarkus oma

kultuuriruumis hakkama saamisega. Seetõttu ongi vaja eraldi tähelepanu pöörata kultuuridevahelise suhtluse pädevusele, sest see lisab suutlikkuse tulla toime maailmas, mis tegelikult on mitmekultuuriline.

Kui rääkida noorsootöötajast kui noorte ühiskonnastumisele kaasaaitajat, siis on väga tähtis läbi mõelda, kuidas noorsootöötaja saaks aidata toime tulla ning mahendada kultuuride kokkupuutega kaasnevat pingeid. Vastutust lisab teadmine, et noorsootöötaja roll võimaldab neid pingeid ka teravdada.

2.2. Noorsootöötaja kui kiire teejuht kultuuridevahelisse kommunikatsiooni

Kuigi kultuur on kultuuridevahelise kommunikatsiooni üks keskseid mõisteid, on talle tähenduse andmine sageli kergemini mõistetav nende teemade ja küsimuste kaudu, millega kultuuridevahelise kommunikatsiooni valdkond tegeleb. Seega piirdume definitsiooniga Hille Pajupuu käsiraamatust: „Lihtsamalt öeldes on kultuur üldnimetus mõtte-, tunde- ja toimumismallidele. Kultuuri alla kuuluvad kõik elu tavalised asjad, nagu tervitamine, söömine, tunnete väljendamine või väljendamata jätmine, teatud kehalise distantsi hoidmine, armatsemine ja hügieeni eest hoolitsemine.” (Hofstede 1993, tsit Pajupuu 2001, lk 9 kaudu.)

Kultuur kujuneb suhtlemise vältel ning samas mõjutab suhtlemist ja suhtlejaid.

Inimeste kultuuritausta teadvustamine aitab selgitada nende käitumise ja hoiakute, tihti varjatud, tagamaid. See on vältimatu samm, kui soovetakse midagi või kedagi mõista.

2.2.1. Suhtlustökked

Eri kultuuride õppimine algab teadvustamisest, et oleme kõik osa kultuuriliselt kirevast maailmast, kas me tahame seda või mitte. Igasugused kokkupuuted, olgu need inimeste või gruppide vahel, sisaldavad nii positiivset tõmbumist kui konfliktset tõukumist – mõlemad nähtused on loomulikud. Nende säärasena tajumiseks on aga kasulik teada, mis on need

tegurid, mis mõjutavad kultuuridevahelise suhtlemise (kokkupuute, kontakti) dünaamikat. Näiteks olukorras, kus kultuuriline teine mõjub kuidagi vastikuna või kui tekib vastupandamatu vajadus vältida igasugust kultuuridevahelist kontakti, on abiks, kui oskame küsida, mis siin ikkagi toimub. Vastasel juhul on oht, et pinged võimenduvad. Allpool ongi kirjeldatud mõningaid olulisemaid suhtlustõkkeid, mis mõjutavad kultuuridevahelise suhtluse kulgu (Guirdham 1999; Handbook ... 1996).

Suhtlustõkked põhjustavad enamasti möödarääkimist ja mittemõistmist. Samas on hea meeles pidada, et üksteisega nõustumata jäämine ei ole tingimata möödarääkimine, vaid inimesed võivad teadlikult jääda eriarvamusele.

2.2.2. Gruppidevahelise kommunikatsiooni probleem

Suhtlemine toimub gruppide vahel ka siis, kui tegu on ainult kahe inimesega, kes suhtuvad üksteisesse (seega kohandavad oma käitumist kas teadlikult või alateadlikult) kui mingi grupi esindajasse, nt eestlasest noorsootöötaja vs. vene noor või lihtsalt noor vs. noorsootöötaja vmt. Juhul kui mõlemad osalised saavad ühtviisi aru üksteise rollidest ja on sellega nõus, võib seesugune määratlus muuta suhtluse sujuvamaks. Siiski võib nimetada mitmeid kaasnevaid ohte, kui suhtluspartnerit võetakse kui mingi kindla grupi esindajat.

- Alati pole sugugi enesestmõistetav, mis gruppi inimesed kuuluvad (nt võib vene noor osutada hoopis ukrainlaseks või heaks jalgpalluriks). See, millise grupi identiteet aktualiseeritakse, sõltub olukorrast. Edukaks võiks pidada suhtlemist, kus mõlemal poolel õnnestub aktualiseerida just niisugune (grupi)identiteet, mille nad ise on valinud ja mida nad tajuvad positiivsena.
- Lisaks suhtlejate grupiidentiteedile (ükskõik, kas teise antud või suhtleja enda tunnetatud) mõjutavad kokkupuudet suhtlejate individuaalsed jooned. Mõnikord on keeruline kummagi teguri osakaalu õigesti hinnata.
- Gruppidevahelise suhtluse situatsioonis tajutakse vähemalt üht suhtlejatest kui võõrast, teistsugust, „meist“ erinevat. Seesugune eristav suhtlemine n-ö sisegruppi kuulujate ja väljaspool seisja(te) vahel võib põhjustada ärevust ning tunduda seetõttu mõlemale poolele probleemseks (nt kutsuda esile tõrjutus- või üleolekutunnet).
- Kui inimeste kokkupuudet tõlgendatakse gruppidevahelisena, siis kiputakse teise käitumise põhjusi tuletama tema vastavasse gruppi kuulumisest, mitte konkreetsest

olukorrast. Näiteks kui poiss virutas teisele jalaga, siis võib tema kindlasse gruppi kuulumist rõhutada põhjendusega, et ta on venelane ning väljendas oma käitumisega agressiivset ja üleolevat suhtumist eestlastesse. Samas võib põhjusi otsida ka konkreetsest olukorrast, sest võib ju olla, et poisilt võeti midagi ära ja ta ei osanud sellele kuidagi teisiti reageerida või oli tal parajasti vaja ennast tugevana näidata, sest teine mehkeldas tüdrukuga, kes talle meeldis.

See, kuidas üht või teist taotlust (nt tahetakse välja paista, olla tugev, kätte maksta vmt) suhtlussituatsioonis täide viiakse, on tõepoolest seotud kultuuriga, sest kultuurist tuletatakse oma eesmärgi väljendamiseks sobivad käitumisjoonised. Kultuuridevahelise suhtluse probleemiks ongi see, et teise poole käitumist tõlgendatakse vales märgistikus (s.o lähtuvalt oma kultuuritaustast otsustatakse, kuidas on õige üht või teist taotlust väljendada).

- Teise inimese käitumist ollakse aldis grupikuuluvusega seletama tihti ka seepärast, et see aitab tugevdada tõlgendaja enda sotsiaalset identiteeti, sest igasuguse identiteedi määratlemise oluline komponent on võrdlus teistega (kui teine on niisugune, nagu mina olen otsustanud teda näha, siis on järelikult ka minul lihtsam olla see, kellel olen tahtnud ennast esitada). Näiteks eestlaste käitumises kinnisust ja sissepoole suunatust tähele pannes on võimalik esile tõsta vene kultuurile omaseks peetavat külalislahkust ja südamlikkust.
- Kokkupuute tajumine gruppidevahelisena aktiveerib etnotsentrismi, mis oma äärmuslikus vormis võib viia vägivalalani endast erineva vastu.

2.2.3. Stereotüübid

Stereotüübi mõistet ei kasutata enam oma algupärase tähenduses kui ebaratsionaalset eelarvamust, mida tuleks kindlasti efektiivse suhtlemise puhul vältida. Tegemine on tavalise kognitiivse protsessiga, mis aitab luua kategooriaid ja vältida info üleküllust.

Stereotüüpi võib defineerida kui **inimeste rühmitamisel tekkinud kategooriate sisu**, mis seostab vastava rühma kohta kehtivaid **uskumusi** (kognitiivne, s.o teadmistega seonduv komponent), **hoiakuid** (afektiivne, s.o emotsioonidega seonduv komponent) ja mõnikord ka eelsoodumust teatud **käitumiseks** selle rühma suhtes.

Kuigi stereotüüpide vältimine ei pea olema eesmärk omaette, võiks siiski olla tähtis teadvustada, et stereotüüpidel on omadusi, mis võivad situatsiooni taju ja tähendusi omal viisil kallutada. Järgnevalt on loetletud mõned olulisemad tendentsid.

- **Stereotüübid mõjutavad info töötlemist.** Tavaliselt jääb paremini meelde positiivne info oma grupi ja negatiivne info teiste gruppide kohta.
- **Stereotüüp on alati üldistav** ning ühtlustab grupisest tegelikku variatiivsust. Individaalsus jääb tagaplaanile.
- **Stereotüübist tulenevad ootused** teise gruppi kuuluva indiviidi käitumise kohta võivad suruda teda rolli, kus ta justkui kinnitab neid ootusi (nt ütlus „Te ei saa niikuinii hakkama” ei mõju enamasti kuigi motiveerivalt). Tihti ollakse sunnitud stereotüübile reageerima ja see mõjutab suhtluskäitumist. Sestap ei ole stereotüüp mitte ainult sotsiaalset reaalsust peegeldav kategooria, vaid võib osutada ka selle kujundajaks (nt agressiivsuse provotseerimine).
- **Stereotüübid võivad põhjustada mittemõistmist** juhul, kui osalistel on väga erinev ettekujutus üksteise stereotüüpidest. Näiteks viitasid 1990ndatel tehtud uurimused eestlaste ja soomlaste vastastikuste stereotüüpide lahknevusele. Soomlased nägid endid tööcate ja ausatena ning uskusid, et eestlasedki näevad neid eelkõige sellisena. Samal ajal seostus eestlaste rahvuslik stereotüüp soomlaste kohta mõnda aega eelkõige alkoholismiga. Teame, et ka vastupidi kehtib samasugune ebakõla. See põhjustab suhtluses arusaamatusi, sest ollakse valmis teistsugusteks hoiakuteks. Kui ebakõla teadvustatakse, on seda kergem ületada (Eesti ja eestlased ... 2002). Stereotüübid muutuvad probleemseks ka siis, kui inimesi paigutatakse valedesse kategooriatesse.

2.2.4. Eelarvamused

Stereotüüpidest võivad kujuneda eelarvamused. Eelarvamus tähendab hinnangut, mis kujuneb enne faktidega tutvumist või nende mõtestamist. Eelarvamused võivad toimida varjamatult või varjatult. Üks näide eelarvamuste varjatud toime kohta võiks olla see, kui avalikult kinnitatakse etnilise võrdõiguslikkuse seisukohta, kuid tegelikult suhtutakse etnilistesse rühmadesse ikkagi eelarvamusega ning kokkupuude nendega põhjustab negatiivseid emotsioone ja ebamugavustunnet, mis viib teatud gruppide vältimisele ja säilitab sotsiaalset distantsi gruppide vahel.

Avalikult kinnitatakse etnilise võrdõiguslikkuse seisukohta, kuid tegelikult suhtutakse etnilistesse rühmadesse ikkagi eelarvamusega

2.2.5. Kultuurierinevused suhtluses

Põhiline teemade ring, millega kultuuridevahelise kommunikatsiooni valdkond tegeleb, on kultuuri nende elementide väljaselgitamine ja kirjeldamine, mis kõige rohkem mõjutavad eri kultuuritaustaga inimeste suhtlemist. Just **erinevad suhtlusnormid** (info struktuuristamine kõnes, keelekasutus jpm) on sageli vastastikuse mittemõistmise või solvumise põhjuseks. Enamasti kuulub see kultuuri teadvustamata dimensiooni, olles samas igasuguse tõlgenduse alus. Nii tõlgendataksegi pahatihti käitumiserinevusi individuaalse veidrusena, sest teist ei tunta piisavalt selleks, et teha kultuurilisi oletusi.

Konkreetseid suhtlusreegleid on seostatud ka väärtusorientatsioonidega ning on püütud näidata, kuidas **suhtlusreeglid toetuvad kultuuris jagatud väärtustele**. Üks kuulsaim analoogne uurimus on hollandlase Geert Hofstede väärtusuuring (Pajupuu 2001; Eesti ja eestlased ... 2002), mis eristab nelja kultuuridimensiooni sõltuvalt sellest, mil määral mingis kultuuris hinnatakse individualistlikke vs. kollektivistlikke, maskuliinseid vs. feminiinseid väärtusi, kui hästi talutakse ebakindlust ning kui suur on inimestevaheline võimudistants. Näiteks eelistavad individualistlike väärtustega kultuurist pärit inimesed otsekohesemat kõnemaneeeri ning on altimad näitama emotsioone kui kollektivistlike kultuuride esindajad, kes peavad suhtlemisel enam arvestama rühmas kehtivaid reegleid ja grupiharmoniat. Väärtused ei ole olulised mitte ainult suhtlusreeglite väljajoonistamisel. Ka eesti keeles on võimalik lugeda Samuel P. Huntingtoni versiooni sellest, „kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut“ (Harrison, Huntington 2000).

Sarnase metoodikaga tehtud uurimused on tänuväärseks aluseks erinevate kultuuride võrdlemisel (vt Pajupuu 2001). Niisugused võrdlused võimaldavad teha oletusi kultuuride

kokkupuute tõenäoliste komistuskivide kohta. Ka eestlaste kommunikatsioonikäitumises on uuritud mitmeid aspekte, näiteks vaikuse kasutamist, viisakuskäitumist, ruumisuhteid, suhtumist ajasse, mõningaid mitteverbaalse suhtluse vorme jpm (vt Pajupuu 2001; Eesti ja eestlased ... 2002). Eesti-vene suhtlustagamaade selgitamisel ja võrdlemisel on veel suur töö ära teha. Eestlast kultuuridevahelise suhtlejana aitab avada intervjuukogumik, kus teiste rahvaste esindajad kirjeldavad oma kokkupuuteid eestlastega (Eesti ja eestlased ... 2004).

2.2.6. Emotsioonidega seotud kogemused

- **Hirm suhelda.** Teame, et enamik inimesi tunneb hirmu ja ebamugavust avaliku esinemise ees. Vähem mõtleme sellele, et samasugust hirmu tunnevad paljud siis, kui nad peavad suhtlema kellegagi, keda tajutakse endast erinevana, nt suheldes vastassoo esindajaga, teisest rahvusest, erineva etnilise või haridustaustaga või puudega inimesega. Säärane hirm võib kujuneda õpitud abituseks, mis tuleneb varasematest kogemustest, kus on selgunud, et situatsioon ei kulgenud harjumuspärasel viisil. Nii loobutaksegi edaspidisest suhtlusest või välditakse seda.
- **Ootuste mittetäitumine** on kultuuridevahelises suhtluses tavaline, põhjustades rahulolematust ja ärevust. Nii võibki juhtuda, et kuigi olukord iseenesest võiks olla täiesti vastuvõetav, tajutakse seda negatiivsena, sest see pole täpselt selline, nagu oli oodatud.
- **Kuulumine.** Vajadus kuuluda on emotsionaalse turvalisuse oluline tingimus. Viibides teise kultuuri keskel, pole see vajadus tihti täidetud ning kindlasti on seda raske saavutada.
- **Ebamäärasus.** Suheldes teise kultuuri esindajaga, ei ole alati selge, mis parajasti toimub ja kuidas sõnumeid tõlgendada. Samas on igasuguses suhtluses tähtis kiire ja täpne reageerimine. See põhjustab pingeid.
- **Silmitsi oma eelarvamustega.** Enamik hoiakuid ja arvamusi nii enda kui teiste gruppide kohta on õpitud. Muu hulgas õpitakse ka seda, kuidas tuleks teistega käituda. Reaalses kultuuridevahelises suhtluses võib aga selguda, et varasemad eelarvamused kas ei pea paika või pole kasutatavad. Näiteks kui ollakse harjunud olema enamuses (või vähemuses) teise grupi suhtes, siis olukorra muutudes selgub tavaliselt, et sisseharjunud käitumismustrid (reaktsioonid eelarvamustele) enam ei tööta.

- **Ärevus** on üks tavapärasemaid emotsioone, mida kultuuridevahelises suhtluses tuntakse. Ärevus kaasneb ka enamiku eespool kirjeldatud kogemustega. Kuigi see tunne on loomulik, pingestab see suhtlust. Et suhtlus kulgeks sujuvamalt ja efektiivsemalt, st mõlemad pooled saaksid üksteisest aru ning tajusid suhtlust positiivsena, on otstarbekas mõelda tegevuste peale, mis aitaksid ärevust vähendada. Näiteks teades, kuidas kultuurid erinevad, suudame vähendada kultuuridevahelises suhtluses paratamatut ebamäärasust ja vähendada ärevust. See omakorda aitab ettetulevates olukordades adekvaatsemalt käituda.

Sestap on oluline, et me kontakti luues ja kujundades teaksime ning tunneksime kultuuride kokkupuute toimimise mehhanismi. Enamik reaktsioone on loomulikud ja seetõttu ei saa kultuuridevahelises suhtluses oodata ei endalt ega teistelt nende reaktsioonide vältimist. Näiteks pole mõtet muretseda stiilis „Ma ei taha neid (s.o mõne teise kultuuri esindajaid) näha; ma tean, et ma ei tohiks nii suhtuda, aga ma tõepoolest EI TAHA!“. Või teine sagedasti esinev olukord, kus püütakse kiiresti omaks võtta mõni n-ö poliitiliselt korrektne seisukoht ja samas salamahti imestatakse: „Kas nad ise ikka tõepoolest usuvad kogu seda võrdõiguslikkuse jama?“ Näeme, et iga käitumismuster või seisukoht tugineb mingile hoiakule. Ilma vastava hoiaku omaksvõtuta pole ühelgi säärasel seisukohal tegelikku sisu. Hoiakute muutmine on pikaajaline protsess.

Pole vaja püüdliselt ära õppida n-ö õigeid, poliitiliselt korrektseid seisukohti, kuidas tuleks kultuurilisesse mitmekesisusse suhtuda. Olulisem on õppida ära tundma oma reaktsioonide põhjusi ja otsida tegevusi, mis aitaksid neid põhjusi neutraliseerida.

2.3. Kultuuritundlikkuse arendamine

Eri kultuuride õppimises on mitmeid faase, kus arvame, et me juba teame, kuidas asi käib. Me ei taju otseseid suhtlusprobleeme, kõik näib sujuvat. Võib-olla oleme pikemat aega elanud teise kultuuri keskel, võib-olla on meil õnnestunud palju reisida, näha erinevaid maid. Oleme nautinud Prantsuse kööki, visanud nalja itaallaste keevalisuse üle, imetlenud slaavlaste suurt hinge. Kogemusi tundub olevat rikkalikult. Sestap peame end ekspertideks, edukateks

suhtlejateks. Kui niisugune tunne tekib, tuleb seda loomulikult tervitada, sest lõppude lõpuks on ju alati hea teada, et saadakse millegagi hästi hakkama. Siinse jutu eesmärk ei ole sellist teadmist kelleltki röövida ega üritada selgeks teha, et vaadatagu ikka lähemalt, kindlasti on mingi probleem ka. Pigem olgu see innustuseks alati edasi minna ning abimeheks uute õppimis- ja avastamisvõimaluste leidmisel.

Iga kogemus on millekski väärtuslik ning on hea, kui oskame sellest õppida. Loomulikud on ka reaktsioonid ja emotsioonid, peaasi, kui oskame näha nende põhjusi ja tagajärgi ning neist alati midagi kõrva taha panna. See tegevus ei pea olema teadvustatud juhul, kui kultuuride õppimine on lihtsalt taust, mis saadab meie igapäevaseid tegevusi. Õppimise ja individuaalse arengu teadvustamine muutub oluliseks siis, kui meil tekib võimalus oma tegevusega toetada ka teiste arengut. Noorsootõtaja kui noortele lähedal asuva inimese roll on just seda sorti – ta saab kaasa aidata kultuuritundlikkust arendava keskkonna loomisele ning ka isiklikult toetada noorte arengut, näidates erinevaid võimalusi ja aidates mõista nende kogemusi.

Niisiis kaasnevad kultuuride kokkupuutega erinevad hoiakud ja käitumisstrateegiad. Järgneva käsitlemise aluseks on M. J. Bennetti **kultuuritundlikkuse erinevaid faase** kirjeldav mudel, mille lähtekoht on oletus, et mainitud hoiakud ja strateegiad tuginevad inimese kogemusele endast erinevaga – missugune on olnud varasem kokkupuude teiste kultuuridega, kuivõrd ollakse ennast kultuuridevahelise suhtlejana teadvustanud jmt – ning võimaldavad iseloomustada kultuuritundlikkuse eri faase. Kogemuse rikastudes liigub inimene etnotsentristlikust maailmanägemisest kultuuri relativistliku maailma poole. (Bennett 1993.)

Kultuuritundlikkus pole loomulik eeldus ega üks kindel omadus, see on pigem valmisolek omaenese kogemust pidevalt ümber hinnata, oma etnotsentristliku maailmanägemist ja selles maailmas toimimise viisi küsimärgistada. Kultuuritundlikkuse arendamise esimene samm on oma kogemuse **teadvustamine**.

Kui soovida, et kultuuride kontakt arendaks kultuuritundlikkust, tuleks kindlasti arvestada osaliste senist **kogemust** ja sellest tulenevat **valmisolekut** kohtuda teise kultuuriga ning sellega, et teine võib osutada tõepoolest erinevaks. Seda tegemata jättes võib kokkupuutest õppimise või meelelahutamise asemel kujuneda pingeid ja vastuolusid süvendav negatiivne kogemus. Noorsootõtaja saab siin nii mõndagi ära teha.

Seega tuleks gruppidega töötades küsida:

- milline on nende inimeste varasem kogemus?
- milline on juhendaja või noorsootöötaja kogemus?
- milline uus kogemus aitaks varasemat (ümber) hinnata või teadvustada?
- kuidas ja milliseid erinevaid tegevusi võiks korraldada, et need võimendaksid soovitud kogemust?

See, millise tähenduse me võimalikele erinevustele anname, varieerub. Võib täielikult eitada tegelike erinevuste olemasolu (1), samas võib kultuuride erinevusi pidada ületamatuks suhtlustõkkeks (2) või hoopis leida, et erinevustel pole mingit tähtsust (3). Muidugi on lisaks inimese kogemusele säärase seletuste leidmisel oma osa ka ideoloogial. Näiteks on sõltuvalt ideoloogiast gruppide erinevusi püütud kas kunstlikult absolutiseerida (Talibani suhtumine naistesse) või minimeerida (äärmuslik feminism). Ka niisuguste mõjude teadvustamine on kultuuritundlikkuse arendamise puhul oluline. Allpool tutvustan lähemalt mainitud kolme kultuuritundlikkuse faasi.

2.3.1. Erinevusi ei ole olemas

Kui puuduvad otsesed kokkupuuted enda omast erineva kultuuriga või on olemasolevad kogemused väga põgusad ja teadvustamata, siis on tavaliselt raskem märgata enda ümber mitmekultuurilisust. Et puuduvad kategooriad erineva märkamiseks, vaadatakse sellest mööda, seda ei nähta. Nähakse ainult seda, mis on juba tuttav. Tihti ei osata selles faasis võõraga eriti käituda ega temast midagi arvata. Nii ollakse mõnikord ebaloomulikult viisakad vmt.

Kui juhtutakse kokku võõraga, oodatakse, et ta käituks nii, nagu on kohalikel kombeks käituda (nt oleks viisakas meie viisil), siis võetakse ta kergendustundega omaks. Näide intervjuust, kus noormees vastab küsimusele „Kas sul on noortekeskuses tuttavaid, mis rahvusest nad on?“.

- *(Naerab) Eestlased ... Juri vist on ... a nüüd on vist tema ka eestlane. Peaks olema küll kõik eestlased. (M, 17, Viljandi)*

Teine võimalus on, et kategooriad eri kultuuride liigitamiseks on küll olemas, aga nad pole diferentseeritud, on üsna laialivalguvad. Eesti kontekstist tuttav näide selle kohta võiks olla, et vene emakeelega inimesi peetakse automaatselt venelasteks.

Kultuurierinevuste mittetunnetamine võib eri kogukondade suhteid näiliselt üsna positiivsena hoida. Seni, kuni üksteisega kokku ei puututa, ollakse rahujalal.

Selles faasis ollakse ka valmis ütleva, et „meie noortekeskuses võivad käia iga rahvuse esindajad” või „kedagi ei saadeta tagasi tema rahvuse pärast” või „me saame hakkama, meil ei ole probleeme ja seetõttu ei tee me ka eraldi programme, et arvestada eri rahvusest noorte vajadusi, kõik võivad ju osaleda kõigil üritustel”. Kõik see on enamasti kantud headest kavatsustest, aga ei pruugi sugugi tähendada, et teist kultuuri tuntakse või ollakse valmis seda koos tema erinevustega omaks võtma.

Selles faasis on sobilikud järgmised tegevused:

- luua kontakte eri kultuuridega, viia kokku endast erinevaga
- aidata oma kultuuri teadvustada
- õppida üksteist tundma, tutvustades näiteks rahvariideid, rahvustoite, tantse, mängu jne
- näidata, et teine on erinev; õppida erinevusi märkama
- pole mõtet nõuda, et paraneks vastastikune suhtlus („Palun saage omavahel hästi läbi, me ju ei diskrimineeri kedagi!”); üksteist tuleb kõigepealt õppida märkama

Samasuguseid ootusi väljendasid ka noored intervjuudes, nt vastuses küsimusele „Kas sa osaleksid noortekeskuse üritusel, kus oleks teisest rahvusest noori? Miks? Millisest rahvusest?”.

- *Kindlasti osaleksin ... Just võiks olla mingid eksootilised maad, nagu Jaapan või ... või ma ei tea ... Mehhiko ja ... Nad saaksid oma kultuure tutvustada näiteks. Ja võikski olla mingi stiilipidu, onju, kus on näiteks Havai, mingi siuke riietus peab olema ja Havailt on keegi. (N, 21, Viljandi)*

2.3.2. Kaitse erineva eest

Kaitseesse asutakse tavaliselt siis, kui mingit kultuurierinevust tajutakse ohtlikuna. Erinevusi pole enam võimalik täielikult eitada. Mingid kindlad erinevused tuntakse ära ja nende vastu

kujundatakse kaitsemehhanismid. Nii loodetakse säilitada omaenda maailma puutumatul kujul.

Kõige tavalisem on endast erineva tajumine negatiivsena. Sel juhul nõutakse kindlasti ka objektiivset kinnitust, et konkreetne grupp on tõepoolest probleemide allikaks (nt „Me ju kõik teame, et mustlased varastavad ja on õelad, igati salakavalad jne“). Säärasel juhul võetakse tihti appi ideoloogia. Nii tuleb Eesti ühiskonnast tuttav ette seisukoht, et n-õ asotsiaalide (loe: madalama palgaga vanemate) lapsed pole soovitatavad, sest nad ei saa ju elus hakkama, nad ei sobi meie maailma, ei vasta edukriteeriumile. On oluline teadvustada, et niisuguse hoiaku taga ei ole mitte vähene informeeritus, vaid puhtakujuline etnotsentrism, s.o arusaam, et on mingid kindlad ja õiged (kõigile sobivad) reeglid, kuidas maailm või ka konkreetne ühiskond peab toimima („Ja mina tean, millised need reeglid on“), kusjuures seda teadmist tuleb erinevate argumentidega kinnitada. Sõltuvalt vaadeldavast küsimusest võib argumentidena kasutada põhjendusi, nagu „Ma tean, sest ma olen seda teaduslikult uurinud“, „... mul on rohkem raha, järeltulevikult oskan paremini elada ja olen kompetentsem ütleva, kuidas asjad käivad“, „... olen tunnetanud jumalat ja saanud valgustatud“, „... olen põlisrahva esindaja“ jne.

Tavaliselt kaasneb selles faasis üleolekutunne teise, endast erineva suhtes. Mõnikord võib see aga pöörduda ka enda kultuuri (rühma) vastu – tundub, et just teised teevad asju õigemini, paremini; tuntakse piinlikkust oma kultuuri esindajate käitumise pärast. Mõlemal juhul arvatakse, et kultuurierinevused on midagi, mis tuleb ületada; kõik liiguvad samal arenguredelil, mõni on lihtsalt jäänud tahapoole või läinud vales suunas; teine tuleb kas järele või õigele teele aidata või polegi ta väärt võrdset arengutaset. Niisugune hoiak on psühholoogiliselt üsna turvaline ja enamasti ka poliitiliselt sobilik.

Selles faasis on sobilikud järgmised tegevused:

- põhiline strateegia on rõhutada inimeste sarnasust, otsida ühisosa – hoolimata kultuurist (sotsiaalsest taustast vmt) on meil üht-teist sarnast, sest oleme kõik inimesed
- hästi sobivad koostööd toetavad harjutused
- parem on mitte võistelda või muul moel rühmi omavahel vastandada
- kultuurikontaktidega olla ettevaatlik, et mitte süvendada kirjeldatud negatiivseid reaktsioone

2.3.3. Erinevused pole olulised

Selles faasis peidetakse erinevused sarnasuste taha. Erinevuste olemasolu on teadvustatud, aga seda ei peeta tähtsaks. See, mis inimesi ühendab, on palju olulisem. Seetõttu ei ole erinevus enam hirmutav. Selles mõttes on positiivne staadium. Tundub, et siit ei olegi enam kuhugi minna – „üks maailm, üks inimkond”.

Siiski on ka siin tegu etnotsentristliku maailmaga, sest inimesi ühendavad universaalsed tõekspidamised (nt soov olla edukas) on enamasti tuletatud mingist kindlast maailmavaatest. Sageli varem allasurutud gruppide esindajad selles staadiumis eriti ei püsi. Nende kogemus ütleb, et väited inimkonna universaalsetest joontest tuginevad ikkagi eeldusel „Ole nagu mina”.

Kultuuridevahelise kommunikatsiooni seisukohast on tähtis just see, kuidas üks või teine kogemus või käitumine seotakse sotsiaalse konteksti ja maailmavaatega. Näiteks bioloogiliselt võttes on inimese sünd, surm, noorukiiga või vananemine tõepoolest alati üks ja seesama. Samas on selge, et eri kultuurid võivad neile sündmustele anda täiesti erinevaid tähendusi, mis ongi alati seotud mingi maailmavaatega.

Sellele faasile omane, tihti üsna edukas, käitumisstrateegia võiks olla see, kui püütakse igas olukorras käituda võimalikult loomulikult, s.o sellisena, nagu päriselt ollakse, küll siis teised aru saavad. Teadvustades selle, kui palju meie käitumises on tegelikult kultuurilist, ei tundu enam nii enesestmõistetav, et teise kultuuri esindaja võiks meist probleemideta aru saada. Ometi ei ole meil sageli teist valikut.

Selles faasis on sobilikud järgmised tegevused:

- tutvustada inimekäitumise sotsiaalset konteksti, sellest tulenevaid erinevusi
- aidata sügavamalt tunda õppida oma kultuuri; näidata, kuidas kultuur mõjutab igaühe käitumist
- mida paremini osatakse oma käitumist paigutada kultuurikonteksti, seda suurem on tõenäosus, et seda ei peeta universaalseks

Nagu öeldud, on see üsna turvaline ja mugav faas, sest kultuuridevaheline suhtlus ei ole enam nii pingestatud. Kultuuride õppimine muutub meeldivaks. Kultuurierinevusi osatakse küll märgata, aga ei ole otsest survet neid oma identiteediga siduda.

Järgmised kultuuritundlikkuse faasid, mida M. J. Bennett kirjeldab, tegelevad juba põhjalikumalt inimese identiteediga ja sellega, mida tähendab etnotsentrismist loobumine, kuidas toetada seesuguse identiteedi arengut ning mis ohud sellega kaasnevad. Need on aga sedavõrd spetsiifilised küsimused, et selle kirjutise kontekstis puudub otsene vajadus neid lähemalt tutvustada.

Esimene samm teiste kultuuritundlikkuse toetamisel ja arendamisel peaks igaljuhul olema suunatud endale – milline olen mina kultuuridevahelise suhtlejana, millised on minu barjäärid teise kultuuriga suhtlemisel; võib-olla on mul hoopis noortelt midagi õppida.

Head kultuuride õppimist ja kultuuritundlikku suhtlemist!

Kasutatud allikad

1. Bennett, M. J. 1993. Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity. – Education for the Intercultural Experience. Ed. M. Paige. Intercultural Press, Inc., pp. 21–72.
2. Eesti ja eestlased teiste rahvaste peeglis. 2004. Koost A. Valk, A. Realo. Tartu Ülikooli Kirjastus.
3. Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. 2002. Toim A. Valk. Tartu Ülikooli Kirjastus.
4. Guirdham, M. 1999. Communicationg Across Cultures. Ichor Business Books.
5. Handbook of Intercultural Training. 1996. Eds. D. Landis, R. S. Bhagat.
6. Harrison, L. E., Huntington, S. P. 2000. Kultuur on tähtis. Kuidas väärtushinnangud kujundavad inimarengut. Pegasus.
7. Hofstede, G. 1993. Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi. Juva: WSOY (viidatud Pajupuu, H. Kuidas kohaneda võõras kultuuris. Tallinn, 2001, lk 9 kaudu).
8. Pajupuu, H. 2001. Kuidas kohaneda võõras kultuuris. Tallinn.

3. KULTUURIDEVAHELINE SUHTLEMINE PRAKTILISES TEGEVUSES

Jelena Jedomskihh ja Nelly Randver

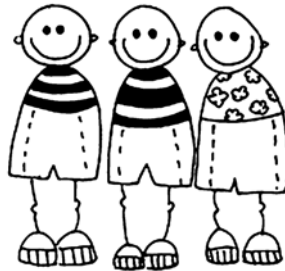
3.1. Eduka ühistegevuse loomine

Taust

Noorte iseärasusi arvestades tuleb pöörata tähelepanu keskkonna sotsioemotsionaalsetele (afektiivsetele taotlustele) ja psühholoogilistele teguritele (kommunikatiivsetele taotlustele).

Sotsioemotsionaalsed tegurid on

- avatus tunnetele
- pingevaba ja meeldiv õhkkond
- noorte respektimine
- usalduslik õhkkond

Pingevaba ja meeldiv õhkkond

Afektiivseid taotlusi pole võimalik ellu viia emotsionaalsete mõjutuste ega elamusteta. Emotsionaalsed mõjud ja elamused on alati situatiivsed ning individuaalsed. Tuleb arvesse võtta, et:

- emotsionaalsus mobiliseerib, ajendab tegutsema, aktiivistades mõttetgevust
- emotsionaalsus mõjutab mälu, tähelepanu ja taju; afektiivsed jäljed on alati sügavamad
- emotsionaalsus on nakkav
- emotsionaalsete tegurite kasutamine eeldab noorsootöötajalt sügavat seesmist kultuuri ja noore kui isiksuse tajumist

Just nende tegurite teadlik arvestamine loob võimalused vahetuks suhtlemiseks, vastastikuseks toetamiseks, usalduseks ning sotsiaalseks kontaktiks. Noore respektimine ja tunnustamine, lähedus nii tunnete kui suhete tasandil loob mitteformaalse õhkkonna ning toetab suhtlust. Lähedus tunnete ja suhete tasandil tähendab avatust tunnete, pingevabadust ning meeldivat emotsionaalset õhkkonda. Selle nimel on aga vaja pingutada nii noorsootöötajal kui ka noorel.

Noorsootöötaja saab keskkonna sotsioemotsionaalse tasandiga tegelda teadlikult. Siin avalduvad täiskasvanud noorsootöötaja kui suhtleja valmidus ja empaatiavõimed.

Psühholoogilised tegurid on

- koostöö- ja suhtlusvalmidus
- vastutus
- vastastikune toetamine

Eelduste loomine emotsionaalsel ja psühholoogilisel tasandil on vajalik tegutsemisaktiivsuse avaldumiseks, koosmõtlemise ja -tegutsemise ergutamiseks, noorte kogemuse avaldumiseks ja analüüsiks. Keskkonna sotsioemotsionaalsete ja psühholoogiliste tegurite koosmõju avaldub suhtlussituatsioonide loomises, kätkeb dialoogi võimalikkust, ulatust ja sisu. Suhtlemine eeldab vastastikuse mõistmise saavutamist, suhtlemise ajal aktualiseeruvad suhted noorsootöötaja ja noorte vahel. Suhtlussituatsiooni loomine on protsessi tuum.

Nii osutuvad tähtsaks kõik suhtlemise komponendid:

- info vastuvõtmine, vahendamine ja omandamine, mis on vajalik nii sisu omandamisel kui ka eneseaktualiseerimisel, ent ka ootuste, reeglite ja nõudmiste kehtestamisel
- kommunikatsioon, mille sisuks on dialoog
- interaktsioon (suhtetoime), mille sisuks on vastastikune mõjutamine, mis on oluline koostöös ja grupiprotsessides
- pertseptsioon, mille sisuks on tunnetamine, tajumine, mõistmine

Suhtlemine loob avatud ruumi nii info vahetamiseks kui ka vastuvõtmiseks, nii dialoogiks kui ka mõjutamiseks, tunnetamiseks ja mõistmiseks.

3.1.1. Soojendusharjutused

3.1.1.1. Koos ärkamise ja ühise rütmi saavutamine

- H 1** Ringis tervitatakse kõiki kaaslasi pilguga, s.o silma vaadates ja ilma hääleta.
- H 2** Ringis astutakse kordamööda ringi sisse, tehakse mingi endale iseloomulik või hetkemeeleolule vastav liigutus, öeldakse oma nimi ning astutakse tagasi. Kõik teised teevad samamoodi. Jätkatakse, kuni kõik on oma liigutuse teinud.
- H 3** Ringis seistes antakse üksteisele edasi midagi kujuteldavat: suurt, väikest, rasket, kerget, armast, vastikut, tulist, külma jms. See võib muutuda vastavalt edasiandja soovile ja seda ei pea alati edasi andma kõrvalseisjale, vaid võib visata ka kaugemal olijale.
- H 4** Ringis seistakse tihedalt üksteise kõrval, kätest kinni. Korraga hakatakse ühises rütmis, külg ees, liikuma kas lihtsalt kõrvale-juurde sammuga või ristsammuga ette ja taha. Tempo järjest kiireneb.
- H 5** Ringis tehakse ühises rütmis kaks põlveplaksu, siis sõrmenipsu parema käega ja sõrmenipsu vasaku käega. Parema käe sõrmenipsu ajal ütleb mängujuht oma nime, vasaku ajal kellegi teise nime. Järgneb kaks põlveplaksu ja nüüd ütleb parema käe nipsu ajal oma nime see, keda mängujuht nimetas, ning vasaku käe nipsu ajal jälle kellegi teise nime jne. Plaksude ja nipsude rütm ei tohi takerduda.

3.1.1.2. Kogu kasutatava ruumi ühtlane täitmine, ruumis orienteerumine

H 6 Liigutakse läbisegi ja jälgitakse, et ruum oleks kogu aeg ühtlaselt täidetud, st minnakse alati sinna, kus kedagi ei ole. Jälgitakse ka teisi, tõugelda ega kokku põrgata ei tohi. Põrandapind on justkui parv, mis peab tasakaalus olema, et ümber ei läheks. Liigutakse eri moel.

H 7 Muudetakse järsult liikumise suunda – nagu kusagil ei oleks hea.

H 8 Liigutakse väga aeglaselt või kiiresti või pooljoostes või selg ees jne.

H 9 Liigutakse, nagu oldaks põlvist saadik vees, paljajalu killustikul, paksus lumes, vastutuules, kuumal liival vm.

H 10 Liigutakse aralt, kurjalt, rõõmsalt, õelalt, lahkelt, julgelt jne.

H 11 Liigutakse, nagu oleks mõlema käe otsas rasked kotid, ulakad koerakutsikad, äsja käima hakanud lapsed jne.

H 12 Varem on kokku lepitud liikumisviisidele vastavad märguanded. Mängujuht annab märguandeid, mille järgi muudetakse liikumist. Üksteist jälgitakse eriti hoolega – kui keegi muudab liikumisviisi, peavad teised sama tegema.

H 13 Liikumist juhivad erinevad kehaosad – otsmik, parem küünarnukk, mõlemad põlved, istmik, kõht jne.

H 14 Liikudes leitakse vargsi endale sõber ning peetakse teda salaja silmas, aga nii, et keegi ei märka. Leitakse vaenlane, keda samuti peetakse silmas, kuid temast hoitakse eemale. Leitakse endale ka kaitseingel ja püütakse liikuda nii, et kaitseingel oleks enda ja vaenlase vahel. Nüüd liigutakse nii, et kõik kolm tingimust oleksid täidetud.

H 15 Liikudes leitakse keegi, keda jälgitakse ja kelle järel kõnnitakse kõigepealt salaja,

siis vaadatakse teda avalikult, aga kõnnitakse oma käike. Seejärel vaadatakse kaaslast ja kõnnitakse talle avalikult järele. Lõpuks käiakse talle järele ja vaadatakse teda eri tasapindadelt.

H 16 Algul liigutakse kahekesi, siis kolmekesi jne, seljad, küljed või õlad koos.

H 17 Liigutakse kahekesi, seljad koos; märguande peale kükitatakse, tõustakse püsti ja liigutakse edasi.

H 18 Liueldakse klassikalise muusika järgi, käes siidirätikud.

H 19 Aeglaselt liikudes tõmmatakse kopsud õhku täis, sirutatakse end ja kiirelt edasi liikudes hingatakse välja, minnakse nagu tuulepöörisesse, kuni kogu õhk on välja hingatud (n-ö toss on väljas), ja laskutakse kükki.

H 20 Kõnnitakse sirgjooneliselt, tehakse täisnurkseid pöördeid ja räägitakse omaette.

H 21 Kõnnitakse kiiresti ning räägitakse omaette rahulikult ja aeglaselt.

H 22 Kõnnitakse väga aeglaselt ja räägitakse kiiresti sõimeldes.

H 23 Liikudes täidetakse mingit rolli (nt kloun, õpetaja, president, jahimees jne).

3.1.1.3. Füüsiline soojendus

H 24 Seistes täidetakse ühtlaselt ruum. Liigutatakse eraldi ainult rindkeret, siis puusi ja pead (nagu silm oleks pealael ja juhiks pea liikumist). Seda tehakse väikeste liigutustega ja siis suurtega nii, et keha läheb kaasa.

H 25 Selili, käed kõrval, hakatakse puusi aeglaselt üles tõstma nii, et tunda on iga selgroolüli kuni kaelani. Siis tõstetakse aeglaselt pead nii, et puusad laskuvad põrandale tagasi.

H 26 Selili viiakse jalad üle pea, võetakse turiseis. Püüdes püsida turiseisus, eemaldatakse algul üks käsi, siis teine. Käed lükatakse mööda põrandat üle pea ja sirutatakse seejärel jalgade poole. Jalad viiakse uuesti üle pea ja laskutakse aeglaselt lülihaaval selili tagasi.

H 27 Istutakse, jalad kõverdatud, käed üleval. Võetakse kätega jalgade sisekülgedelt kandadest kinni. Aeglaselt sirutatakse üht kätt koos jalaga ja sujuvalt seda kõverdades sirutatakse teist. Nii jätkatakse jalgade-käte kordamööda sirutusi, kuni on saavutatud tasakaal. Seejärel püütakse mõlemad jalad-käed korraga välja sirutada ning nii püsida.

H 28 Käepigistus või kummardus

Grupijuht räägib noortele eri rahvaste tervituskommetest. Enne hoiatab ta osalejaid, et nad peavad edaspidi end üksteisele esitledes kasutama näiteks järgmisi rituaale:

- 1) kerge kummardus ette, käed risti rinnal (Hiina)
- 2) käepigistus ja suudlus mõlemale põsele (Prantsusmaa)
- 3) kerge kummardus, peopesad koos lauba kohal (India)
- 4) kerge kummardus, käed ja peopesad on sirgelt külgedel (Jaapan)

- 5) suudlus põsele, käed on partneri õlgadel (Hispaania)
- 6) lihtne kätlemine ja pilkkontakt (Saksamaa)
- 7) kerge käepigistus mõlema käega, puudutades ainult näpuotsi (Malaisia)
- 8) üksteise ninade hõõrumine (eskimod)

II variant

Grupijuht palub moodustada ringi. Üks osalejatest alustab tutvumisringi: astub ringi keskele ja tervitab partnerit, kes asub temast paremal. Seejärel tervitab ta kella osuti liikumise suunas kordamööda kõiki osalejaid.

III variant

Iga kord peab osaleja tervitama teist osalejat uue žestiga. Seejuures esitleb ta end, nimetades oma nime.

IV variant

Teises raundis astub ringi sisse teine osavõtja, kes asub esimesest paremal jne.

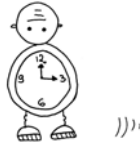
Pea meeles!

See mäng sobib tutvumiseks mitmekultuurilistes rühmades. Mäng kulgeb vastastikuse tolerantsuse ja austuse õhkkonnas. Osalejatel on huvitav tutvuda inimestega eri viisidel. Harjutuse lõpus võib lühidalt muljeid vahetada.

H 29 Paluge osalejatel moodustada ring, neljaks loendada ja teha järgmist:

- iga number 1 paneb käed kukla taha nii, et küünarnukid on suunatud paremale ja vasakule
- iga number 2 asetab käed puusadele nii, et küünarnukid on suunatud paremale ja vasakule
- iga number 3 paneb vasaku käe vasakule puusale, parema käe paremale põlvele, seejuures on käed konksus ja küünarnukid suunatud külgedele
- iga number 4 hoiab käed risti rinnal (küünarnukid vaatavad külgedele)

Öelge osalejatele, et ülesande täitmiseks on neil ainult viis minutit. Selle aja jooksul peavad nad tutvuma võimalikult paljude grupiliikmetega, nimetades lihtsalt oma nime ja puudutades üksteist küünarnukkidega.

Viie minuti pärast koguge osalejad jälle nelja gruppi nii, et koos oleksid „ühed”, „kahed”, „kolmed” ja „neljad”. Las rühmaliikmed saavad oma väikeses rühmas tuttavaks.

Pea meeles!

See naljakas mäng purustab kõik harjumuspäraseid tutvumise stereotüübid ja soodustab kontakti osalejate vahel.

3.1.1.4. Mõtlemise ja kõneaparaadi äratamine, vaimne soojendus

Vaimne soojendus

H 30 Rullitakse keelt; näidatakse keelt ning tõmmatakse see suhu tagasi aeglaselt ja kiiresti; keeleotsa hoitakse hammaste vahel nii, et see ei toetu hammastele; keel tehakse laiaks ja lühikeseks, pikaks ja peenikeseks; keele tippu liigutatakse vastu hambaid.

H 31 Liigutatakse vaheldumisi üla- ja alahuult; torrutatakse huuli ja mälutakse; huuled aetakse torru ja püütakse midagi nagu haarata.

H 32 Loetakse lausest ainult täishäälikud ja siis ainult kaashäälikud.

H 33 Loetakse valjusti täishäälikute rida IAEOUÕÄÖÜ algul edaspidi ja siis tagurpidi.

H 34 Täishäälikute ette pannakse järjest konsonante, nt PI-PA-PE-PO jne.

H 35 Loetakse arve 100ni kiiresti, valjusti (täie jõuga) ja selgelt.

- H 36** Loetakse arve peaaegu karjudes, korgist kork hammaste vahel.
- H 37** Loetakse arve kinniste, kuid aktiivselt liikuvate huultega, valjusti ja maksimaalselt selgelt.
- H 38** Loetakse numbreid võimalikult selgesti nii, et huuled ei puutuks kokku.
- H 39** Räägitakse erineva hääletugevusega. Öeldakse midagi karjudes, sosinal, hüüdes, tavaliselt jne. Seda saab seostada tunni teemast tulenevate kohtadega, nt hüütakse metsas, sosistatakse tunnis, kisatakse spordivõistlusel jne.
- H 40** Ringis istudes kujutatakse kordamööda ette, et telefon heliseb. Võetakse see vastu ja räägitakse kellegagi midagi 30 sekundit.
- H 41** Kujutatakse ilmastikunähtusi ja meeleolusid ilma sõnadeta, nt tormi, vihma, tuulevaikust või kurbust, rahulolu, ootusärevust jne. Raskem variant on teha sedasama maskiga, st näoilmega ei või midagi edasi anda.
- H 42** Keegi läheb teiste ette, võtab nagu midagi kätte ja tegutseb sellega (nt võtab seebi ja peseb käsi). Seejärel annab ta eseme järgmisele, ise lahkub. Järgmine tegutseb sama esemega, aga omamoodi jne, kuni kõik on midagi teinud. Teise variandi puhul muutub ese iga järgmise käes millekski muuks.
- H 43** Keegi läheb teiste ette, hakkab imiteerima mingit tegevust (nt joonistamist). Järgmine läheb tema juurde ja küsib, mida ta teeb. Joonistaja vastab talle valesti (nt et laulab). Küsija peab hakkama tegema seda, mida talle vastati. Esimene lahkub. Tuleb järgmine ja küsib lauljalt, mida ta teeb, jne.

3.1.2. Kontakti loomine teistega

Taust

Noortega kontakti loomine

- Otsige esimesena sidet (ehkki meil on väikesed erinevused, oleme ikkagi kokku leppinud ühistes eesmärkides ning tegutseme meeskonnana)
- Polegi tähtis, mida te vestluse alustamiseks ütlete. Tähtis on see, et teie sõnad tekitaksid reaktsiooni, julgustaksid kaaslast (kaaslast)
  - küsimusi esitama
  - aktiivselt kuulama
- Otsige kokkupuutepunkte – nautige vestluses ilmnenud vastastikuseid avastusi
- Kuulake empaatiaga („Jah, ma mõistan ...”)
- Otsige, mida võiks koos teha
- Otsustage ühiselt
- Paluge abi ja nõu – see on probleemi jagamise ja lahendusvariantide kogumine

Jälgige kehakeelt

- Astuge teisele inimesele lähemale
- Kumarduge ettepoole
- Võtke käed-jalad sõlmest lahti
- Naeratage
- Looge silmside
- Näidake oma reaktsiooni (nt noogutage)
- Puudutage vestluskaaslast (ettevaatust!)
- Jälgige oma liikumist ruumis – ärge põgenege

Naeratage

Kaks lihtsat reeglit

- Käituge nii, nagu tahate, et ka teiega käitutaks (tähelepanu, huvi, austus, empaatia)
- Keskenduge sellele, mis toimub väljaspool (mitte teie sees), kuulake vestluskaaslast

Õppe-eesmärk

Teadvustada, kuidas ma aktseptin teist; avastada, et peale minu on ka teine.

Harjutused

Inimese nimi kõneleb meile palju enam, kui me esmapilgul arvata võime. Iga nimi jutustab meile kellestki väga ainulaadsest ja kordumatust inimesest, sinu grupikaaslasest ja sinust endast. Et sinu nimi kaaslastele ja nende nimed sinule kõnelema hakkaksid, peaksime üksteise nimed hoolega ära õppima, kuulama tähelepanelikult nimede kõla ja tunnetama inimest, kes seda nime kannab.

Täidame selle ruumi oma nimedega (mängu alustamine).

Nimemängud

H 44 Mängija viskab palli sellele, kelle nime ta veel päris täpselt ei tea. Palli saaja ütleb oma nime.

Vahend: pall

H 45 Pall visatakse kellelegi. Palli saaja ütleb selle inimese nime, kelle käest ta palli sai.

Vahend: pall

H 46 Igaüks ütleb järgemööda oma nime ja lisab endast vasakul ja paremal (ees või taga) istuja nime.

H 47 Igaüks ütleb järgemööda oma nime ja lisab kaaslase nime, keda ta kõige rohkem tunneb.

H 48 Igaüks ütleb oma nime, aga enne oma nime ütlemist kordab kõik eespool öeldud nimed esitamise järjekorras.

H 49 Tahvlile kirjutatakse enda nimi (või pannakse silt rinda) ja räägitakse lugu, mida vanemad on jutustanud – kust see pärit on ja miks just selline nimi pandi. Kui sellist lugu ei teata, võib lihtsalt rääkida, milliseid naljakaid juhtumeid nimega seoses juhtunud on. Nii saame teada nime, kuid see aitab avada ka inimest ennast.

Vahendid: tahvel, paber või sildid, markerid

H 50 Moodustatakse ring. Mängujuht ütleb oma nime, jätab lõnga ühe otsa enda kätte ja viskab lõngakera ühele mängijale. See, kellele lõngakera visati, peab meelde jätma eelmise nime, ütleva oma nime ning jätma enda kätte lõngaotsa ja viskama kera edasi. Lõpuks, kui ring on täis, tuleb kera hakata tagasi loopima, aga nüüd tuleb öelda nimi, kellele lõngakera visatakse. Kera tuleb visata nii, nagu lõng jookseb. (Saab mängida ka nõnda, et see, kellele lõngakera visatakse, ütleb kera visanud mängija nime ja oma nime. Järgmine ütleb juba kahe varasema mängija nime pluss oma nime jne.)

Vahend: lõngakera

H 51 Siin on üks nõorikera, mis tahab käia ühe nime juurest teise nime juurde. Ta harutab end meie vahel lahti. Viskame selle kera inimesele, kelle nime kõla sa tahaksid kuulda. Teeme nii, et nõori ots jääb alati viskaja kätte, kuni mängu lõppedes paneme meie vahele tekkinud võrgustiku maha.

Vahendid: lõngakera, nõorikera

H 52 Mängijad istuvad või seisavad. Mängujuht pöördub kellegi poole ja laulab vabal viisil: „Minu nimi on ... Mis on sinu nimi?” See, kelle poole ta pöördus, vastab lauldes: „Minu nimi on ...” Seejärel pöördub ta järgmise poole: „Mis on sinu nimi?” Jne.

H 53 Mäng „Kes aias” (lauldes)

Mängus tuleb meeles pidada, et kohas, kus tavaliselt lauldakse „mis nimi, mis nimi”, tuleb nüüd laulda „tema nimi” ning ringi keskel olija ütleb selge ja valju häälega oma nime jne. Selles mängus on vaja head lauljat, muidu võib asi natuke vussi minna.

Pea meeles!

Kõik osalejad ei ole valmis laulma.

H 54 (Emotsioone kasutades.) Rühm seisab ringis. Keegi astub ringi keskele ning ütleb oma nime kas kurjalt, hästi malbelt, naerdes või ükskõik kuidas. Seejärel astuvad kõik ringi keskele ja ütlevad sama moodi ringisoliija nime. Mäng jätkub, kuni kõik saavad end tutvustada.

H 55 Paberitükkidele kirjutatakse kõigi toas olijate nimed ja jagatakse need laiali. Kõik liiguvad toas ringi, avavad plaksu peale paberi ja otsivad üles inimese, kes seda nime kannab.

Vahendid: nimesildid

H 56 See on minu nimi

Mängust osavõtjad istuvad ringis. Grupijuhist paremal istuval mängijal palutakse tõusta püsti ja öelda oma nimi ning seejärel see nimi, kuidas ta tahaks, et teda rühmas kutsutakse. Siis teatab ta rühmale midagi oma nimest. Näiteks võib ta vastata järgmistele küsimustele:

- mida sinu perekonnanimi tähendab?
- kust on sinu pere pärit?
- kas sulle meeldib oma nimi?
- kas sa tead, kes selle sulle pani?
- kas sa tead, mida see tähendab?
- kas sa tahaksid, et sul oleks teine nimi?
- kellel veel perekonnas on sama nimi?

Iga osaleja otsustab ise, mida rääkida ja kuidas oma juttu kommenteerida, kuid ta võib kõnelda 2 minutit. Jutu lõpetanud, istub ta oma kohale. Mäng jätkub kellaosuti liikumise suunas.

Variandid

- Esineja seisab ringi keskel
- Grupijuht liigub koos mängijaga ringis, rääkides koos mängijaga tema nimest
- Mängija valib kedagi rühmast, kellele ta tahaks end tutvustada. Ta räägib, mis assotsiatsioonid tal seoses oma nimega tekivad.

H 57 Kohtade vahetus

Kaks rühmakaaslast vahetavad kohad, esitlevad end üksteisele ning ütlevad midagi meeldivat. Rühm istub ringis, mängujuht on selle keskel. Ta küsib kelleltki rühmast, vaadates talle silma: „Kas sa soovid minuga kohta vahetada?” See ettepanek tuleb tingimusteta vastu võtta. Rühma liige tõuseb toolilt ja liigub mängujuhi poole. Kokku saades suruvad nad teineteise kätt ja ütlevad komplimendi, nt „Minu nimi on Rein ja mulle meeldib sinu naeratus”.

Mängujuht istub vabanenud toolile, teine mängija on nüüd mängujuht ja pöördub järgmise mängija poole, et vahetada temaga koht. Mäng kestab, kuni iga osaleja on saanud olla mängujuhi rollis.

H 58 Nimi ja epiteet

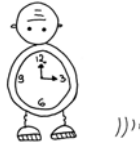
Rühm istub ringis. Üks mängijatest esitleb end teistele, kasutades enda kohta sobivaid epiteete, mis algavad sama tähega, mis tema nimi, ja iseloomustavad teda positiivsest küljest, nt maagiline Maaja, geniaalne Gregor jne. Iga järgmine esineja kordab eelmise mängija nime ja epiteeti ning lisab seejärel omapoolse kombinatsiooni. Kolmas mängija kordab eelmise kahe kombinatsiooni ning lisab oma. Mäng jätkub, kuni kõik on nime ja epiteedi öelnud. Viimasel osalejel on kõige raskem meelde jätta kõigi mängijate nimed ja epiteedid, kuid tal on rohkem šansse jätta meelde nimed.

Parem on, kui mängujuht jääb viimaseks mängijaks, sest tema jaoks on väga oluline jätta meelde kõigi mängijate nimed. Sestap alustab mängu temast paremal istuv mängija. Mängu lõppedes palub mängujuht osalejatel avaldada oma muljeid ja vastata küsimustele:

- millised epiteedid jäid eriti hästi meelde?
- mis nimesid oli raskem meelde jätta?
- kelle vastu tundsid erilist huvi?

H 59 Ristsõna

Seda harjutust tehes saavad osalejad näidata oma initsiatiivi, organiseerimis- ja kujutlusvõimet ning õppida selgeks üksteise nimed.

Iga osaleja kirjutab paberile trükitähtedega oma nime – vasakult paremale paberi keskele ja ülevalt alla. Seejärel liiguvad mängijad ruumis ringi, tutvuvad kaaslastega ja püüavad siduda nende nimed oma nimes esinevate tähtedega, moodustades neist ristsõna. Seda mängijat, kes 5 minuti jooksul suudab oma ristsõnasse lülitada kõige rohkem nimesid, autasustab grupp nõnda, et kõik moodustavad tema ümber ringi ja aplodeerivad talle 10 sekundi jooksul.

Vahendid: paber ja igale osalejale kirjutusvahend

H 60 Tere päevast, shalom, saluut!

Mängijad seisavad ringis ning esitlevad ja tervitavad üksteist eri keeltes. Mängujuht liigub ringis ja palub osalejatel võtta mütsist ühe kaardi. Seejärel liiguvad mängijad ruumis ringi, tervitavad iga vastutulevat mängijat ja nimetavad seejärel oma nime. Mängu lõppedes palub mängujuht osalejaid jagada oma muljeid.

Vahendid: iga mängija jaoks kaart, kus on kirjas sõna „tere” eri keeltes. Kui rühmas on mitme kultuuri esindajaid, kirjutatakse kaardile teiste tervituste sekka ka osalistele omased tervitused.

Kaardid

Itaalia:	Bon giorno
Šveits:	Gruezi
USA:	Hi
Inglismaa:	Hello
Saksamaa:	Guten Tag
Hispaania:	Buenos Dias
Havai:	Aloha
Prantsusmaa:	Bonjours, Salut
Malaisia:	Selamat datang
Venemaa:	Zdravstvui
Tšehhi:	Dobry den
Poola:	Dzien
Iisrael:	Shalom
Egiptus:	Asalamu aleikum

Soome: Hyvää päivää
 Taani: Goddag
 Türgi: Marhaba

Pea meeles!

See mäng sobib mitmekultuuriliste rühmadega töötamiseks.

H 61 Ümberpööratud nimi

Peaegu alati on ümberpööratud ehk tagantpoolt ettepoole loetud nimi fantastilise tähendusega, mida tuleks lahti mõtestada.

Mängijad istuvad mugavalt toolidel. Mängujuht teatab, et hakatakse tegema ebatavalist harjutust, mis võimaldab neil puhata. Ta palub osalejatel sulgeda silmad, kolm korda sügavalt nina kaudu sisse ja suu kaudu välja hingata, lõdvestada oma õlad, käed ja jalad. Igaüks peab oma tähelepanu koondama oma nimele, mõttes lugema seda mitu korda tagantpoolt ettepoole, et harjuda selle ebatavalise kõlaga.

Nüüd kujutavad kõik ette, et tagurpidi loetud nimi on sõna mingis võõras keeles, mida räägivad mingi maa elanikud või tulnukad. Igaüks kujutab ette, et tema käes on selle eksootilise maa sõnaraamat.

Mängujuht palub mängijatel mõttes lehitseda seda sõnaraamatut seni, kui nad leiavad lehekülje oma nimega. Tõlge võib olla antud pildina või on sõna tähendust seletatud mingil muul viisil. See, kes leidis tõlke, avab silmad ja ootab rahulikult teisi.

Seejärel nimetavad mängijad kordamööda oma tegelikud ja ümberpööratud nimed ning selgitavad 2 minuti jooksul oma nime tõlget, mille nad olid leidnud kujuteldavast sõnaraamatust.

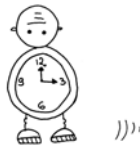
Pea meeles!

Tänu sellele harjutusele võib osalejatega koos vaadata üle harjumuspäraseid stereotüüpe. Parem on, kui grupi liikmed idendivad end ümberpööratud sõnaga ja räägivad minavormis: „Mina olen suur kivimürakas, mis on mäe küljest lahti murdunud, ja nüüd asun rohelisel aasal ...”

H 62 Grupp jagatakse pooleks. Kaks mängijat seisavad toolide peal ja hoiavad üleval kardinat või mingit muud läbipaistmatut lina. Kummastki võistkonnast läheb üks mängija kardina taha. Kui kardin alla lastakse, tuleb kiiresti hüüda kardina taga seisnud mängija nimi. See, kes ära arvab, saab enda meeskonda ühe liikme juurde. Võidab meeskond, kus on rohkem inimesi.

Vahend: lina (läbipaistmatu)

H 63 Kõik osalejad seisavad üksteise kõrval ringis, mille sulgeb ämber. Esimesel osalejal on käes pall, mille ta peab enda kõrval seisjale andma ja ütlema võimalikult kiiresti ka oma nime. Nii teevad kõik osalejad ning viimane laseb palli ämbrisse. Mängujuht võtab stoppriga aega (mobiili stopper sobib väga hästi). Tegevust korratakse kolm korda, et teada saada parim aeg.

Vahendid: ämber, stopper

Pea meeles!

See mäng tekitab võistlusmomenti ja seetõttu võiks seda mängida ühes grupis. Naljakas on, et kiiresti öeldes ei tule oma nimi meelde, ja rühm muutub lähedasemaks.

H 64 Maha pannakse pikk nõör, mille peale kõik osalejad astuvad. Siis öeldakse, et nad peavad end nime (või sünniaasta) järgi reastama, ilma et nad nõörilt maha astuksid. See on kontaktne mäng, sest kõik peavad saama järjekorda ja keegi ei tohi nõörilt maha astuda. Seetõttu peavad osalejad üksteise eest hoolt kandma.

Vahend: pikk nõör

H 65 Osalejatest moodustatakse ring. Mängujuhi käes on pehme pall, mille ta kellelegi viskab. Püüdja peab ütlema oma nime ja siis palli edasi viskama. Nii tehakse seni, kuni kõik

on oma nime öelnud. Kui ring on täis, siis peab mängija, kelle käes on pall, viskama selle mõnele kaaslasele ja ütleva tema nime.

Vahend: pehme pall

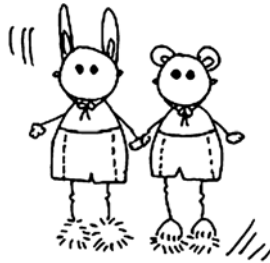

Pea meeles!

Mäng sobib väga hästi siis, kui kõik on võõrad ega ole varem koos olnud.

H 66 Nimi ja loom

Grupp istub ringis. Igaüks ütleb järjekorras oma nime ja iseloomustab end kui mingit looma, kes ta võib-olla tahaks olla (nt „Minu nimi on Žilvinas. Mina tahaksin olla alpi ümiseja”). Seejärel võtab igaüks paberilehe, millele kirjutab suurte tähtedega oma nime ja joonistab looma. Kirjapandud nimed koos loomade joonistustega riputatakse seinale.

H 67 Loomaead

Osalejad on ringis, igaüks mõtleb enda jaoks mõne looma (linnu) nimetuse. NB! Looma nimetus peab algama sama tähega, millega algab mängija enda nimi. Osalejad tutvustavad end. Näiteks hüüab grupijuht (Ene nagu elevant) kellegi nime: „Kaie nagu karu”, seejärel vahetavad Ene ja Kaie kohad ning Kaie käes on kord kedagi hüüda: „Maret nagu madu.” Maret ja Kaie vahetavad kohad. Hiljem lisanduvad vastavalt loomale kohtade vahetuse ajal ka liigutused. Mängu võib jätkata seni, kuni kõigi nimed on selged. (Loomade nimetuste asemel võib ennast iseloomustada kui taime, värvi jne.)

Vahendid: paber, viltpliatsid, kriidid

Pea meeles!

Mäng sobib internatsionaalsetele gruppidele. Säärane nimeandmine võimaldab nime paremini meelde jätta, samas avaneb mõnevõrra ka inimese iseloom. Mitmekultuurilises grupis on tähtis oma nimi selgelt välja öelda, selgitada üksikute tähtede hääldust, nime päritolu ja tähendust. Grupp peaks öeldud nime mitu korda kordama.

H 68 Grupp istub ringis, igaüks tõmbab suvalise riba paberit. Kui mitu katkendjoonega paberitükki ribas on, nii palju isiksuseomadusi peab ta enda kohta ütlema. Enda tutvustust alustades peab ütlema ka oma nime. (WC-paberirull peab olema kvaliteetne.)

Vahend: WC-paberirull

3.1.3. Iseenda avamine ja kontakti stimuleerimine endaga

Taust

Eneseavamisel kirjeldatakse iseennast, oma kogemusi, oma mina. Eneseavamise sõnumid käivad arvamuste ja ideede, meeldimiste ja mittemeeldimiste, tunnete, mõtete ja reaktsioonide kohta. Eneseavamise sõnumid annavad teistele inimestele teada, kuidas inimene end tunneb, mida asjadest arvab ja tahab.

Loomulikult on kergem avada ennast siis, kui tajume, et teistel on sarnane kogemus või et nad on meiega nõus. Meie eneseavamise tahe oleneb suurel määral sellest, kui võrd usume, et teine inimene kavatseb meid toetada. Eneseavamisest on kasu nii meile endale kui ka meie suhetele. Ehkki eneseavamisega on seotud teatud riskid, on võimalik kasu hoopis suurem – nii meile endile kui ka meie suhetele, eriti noortega suheldes. Mõned kasulikud tagajärjed.

- Õpite end tundma. Kui avate end noortele ja teistele inimestele, räägite samal ajal ka iseendaga, säilitades kontakti omaenda mõtete, tunnete, väärtuste ja uskumustega. Nii saavutate teadlikkuse ja vastutuse ning kontrolli oma sisemiste kogemuste üle.
- Meeldite endale rohkem. Kui olete noortega avameelne, aus ja otsekohene, siis tunnete end parema täiskasvanu ja inimesena; kui väljendate seda, kes te tõeliselt olete, mida mõtlete ja usute, siis tunnete end tugeva, vastutustundelise ja usaldusväärse.

- Teie eneseavamise järel mõistavad teised teid täpsemini ja paremini. Noored tunnevad neid olulisi mõtteid, tundeid ja väärtusi, mida soovite nendega jagada. Nad ei pea pimeduses kobama ega muretsema selle pärast, mida te mingitest asjadest arvate. Pinge ja ebakindlus asenduvad uue turvalise teadmise ja sellest, kes te tegelikult olete.
- Julgustage noort end avama. Teie avatus, otsekoheus ja siirus kutsuvad kindlasti esile samasuguse hoiaku ka noortes ja teistes ümbritsevates inimestes. Ausus nakkab noortekeskuses kergesti, kui te selles eeskujuna näitate. Nõnda tekib ka arusaam noortekeskusest kui turvalisest paigast, kus igaüks võib väljendada oma tõelisi mõtteid ja tundeid. Üldiselt muudab selline eneseavamine noortekeskuse külalastajad omavahel lähedasemaks. Ükskõiksus, võõrastamine ja pinged taanduvad, asendudes usalduse ja vastastikuse hoolimisega.
- Õnnestub ära hoida konflikte. Noortekeskuste liikmetel on teile kergem vastu tulla, kui neile on selge, mida te soovite. Seega väheneb tunduvalt tõenäosus sattuda konfliktis seepärast, et noortel polnud teie vajadustest aimugi. Avameelne ja selge eneseväljendus kõrvaldab teie suhtes soovimatud üllatused ja ootamatused. Noortekeskuses, kus avatus ja siirus on esiplaanile seatud, pole pingetel, pahameelel ega vaikselt kannatamisel võimalustki võimust võtta.

ÕPPE-EESMÄRK

Õppida kokku puutuma iseendaga, avama ennast, rääkima endast, esitlema end.

Harjutused

H 69 Istu võimalikult mugavalt. Keskendu iseendale. Sind valdab rahu. Püüa selgusele saada, milline on sinu sisetunne praegusel hetkel ning ...

- 1) kirjelda grupikaaslastele oma sisetunnet võimalikult elavalt ja ilmekalt
- 2) kirjuta oma sisetunne mõne lausega paberilehele
- 3) vali värvid ja kujuta paberilehel oma sisetunnet (joonistusoskus pole oluline)
- 4) kasutades rebimist ja/või voltimist, pane paberileht jutustama oma sisetundest
- 5) leia üks looduslik sümbol (ese), mis peegeldab sinu sisetunnet võimalikult täpselt
- 6) püüa meenutada, millise kunagise sündmusega seoses on sul olnud samasugune sisetunne

Pea meeles!

Mõnes tagasihoidlikumas noores võib see tekitada ebamugavustunnet. Kui on näha, et ta tunneb end säärases situatsioonis halvasti, andke talle võimalus iseseisvalt kohaneda ja liituda rühmaga omal soovil. Mõne aja möödudes küsige temalt, kas ta soovib midagi lisada, tahab ta oma mõtteid jagada jne.

Noored ei taha iseendast rääkida. Parema meelega räägivad nad teistest või endaga juhtunust mitu aastat tagasi (väikese lapsena). Endale keskendumine on kõige raskem ja noored hakkavad pigem lollitama. Alustuseks saab noor kontakti teistega ja lõpuks ka iseendaga vaid elavate, aktiivsete tegevuste, nt tutvumis- ja rollimängude kaudu. Rollis ja väikese lapsena iseendast rääkides etendavad nad justkui kedagi teist, saamata aru, et nad avavad sellega ennast ja vaatavad iseendasse.

3.1.4. Iseenda avamine teistele ja teiste ärakuulamine, kaasaelamine

Taust

Selleks, et teine inimene tajuks mind usaldusväärse või kooskõllalisena, pean ma end piisavalt hästi väljendama, nii et sõnum oleks üheselt mõistetav. Peaksin teadvustama iga kogetud tunnet ja hoiakut. Kui see nii on, siis olen inimesena terviklik ja võin järelikult olla see, kes ma sügaval sisimas olen.

Kui ma suudan teise inimese tunnetest ja vajadustest lugu pidada nagu enda omadest, siis suudan ka teist inimest palju sügavamalt mõista ja aktseptida. Kui ma olen iseendaga kontaktis eraldiseisva inimesena, siis ei karda ma kaotada iseennast. Kui aktseptin teist ja elan talle kaasa, siis tunnen end piisavalt turvaliselt, suudan siseneda tema tunnete ja isiklike tähenduste maailma ning näha neid nii, nagu näeb tema.

ÕPPE-EESMÄRK

Õppida end selgelt väljendama, nii et sõnum oleks üheselt mõistetav. Teise inimesega suheldes kogeda positiivseid tundmusi – soojust, hoolimist, meeldimist, huvi ja austust.

Harjutused

H 70 Räägi partnerile endast (omal valikul).

1. Kõige rohkem meeldib mulle enda puhul ...
2. Minu suurim viga on ...
3. Kõige olulisem asi, mis minuga on juhtunud, on ...
4. Huvitav juhtum minu elus

H 71 Keda jätta välja?

Kümme allpool nimetatud inimest valiti välja teisele planeedile lendava kosmoselaeva reisimeeskonda, kuna homme hävib planeet nimega Maa. Kohtade arvu muutumise tõttu leiti nüüd, et kaasa saab lennata ainult seitse. Lennata võib mis tahes seitsmene grupp nende hulgast.

Algul otsustab igaüks ise, kes tuleb kaasa võtta, kes maha jätta. Hiljem otsustavad grupid, kes peavad vaidluste ja põhjenduste teel tegema kompromissi, kes on need seitse, kes saavad lennata.

Grupitöö paneb kõik grupi liikmed elavalt arutlema. Järeldus: valesid vastuseid ei ole; kõik oleneb sellest, millisest maailmavaatest ja seisukohast keegi parajasti lähtub. Järgneb gruppide analüüs ja põhjendused. Tahvlile kirjutatakse nimekiri.

Vahendid: pabertahvel, markerid

H 72 Keda meenutab?

Noored kirjutavad kahele paberile oma nime (võib ka hüüdnime, mille on noored ise öelnud), üks silt pannakse rinda, teine korvi. Sildid segatakse, igaüks võtab ühe sildi. Üks mängija hakkab teist, kelle nimi sattus tema võetud sildile, pärast väikest mõtlemist kirjeldama iseloomustama kolme sõnaga: 1) loom (lind); 2) taim (lill, puu); 3) söök (jook). Teised arvavad ära, kellest on jutt. Nii kirjeldatakse kõiki osalejaid.

Vahendid: paber, kirjutusvahendid, korv

H 73 Värvilised kommid

Mängujuht pakub ringis istujatele eri värvi komme, öeldes, et enne ei hakata maiustama, kui sellele vihjatakse. Kommid jagatud, räägib igaüks tutvustuseks vastavalt kommi värvile. Iga värv on mingi tähendusega, nt punane räägib oma elus kordaminekutest; sinine hobidest, harrastustest; must – mis talle kõige rohkem muret teeb või mis talle ei meeldi; kollane – miks ta käib noortekeskuses jne. Mängujuht mõtleb need variandid varem valmis, arvestades grupi eesmärke, liikmeid ja kommid värvi arvu.

Vahendid: eri värvi kommid

H 74 Eesti kaart

Võetakse sobiva pikkusega nöör. Grupi liikmed võtavad nöörist kinni ja joonistavad nööriga põrandale Eesti kaardi kontuuri, astuvad selle sisse ja otsivad üles koha, kust nad tulid, kus elavad. Järgneb tutvustamine. Igaüks räägib, kust ta tuli, ning tutvustab oma kodukohta ja ennast. Kui kõik on end ja oma kodukohta tutvustanud, minnakse kontuuril kohta, kus praegu viibitakse. Tekib kontakt, sest kontuuril on see koht väike, kuid osalejaid on palju.

Vahend: sobiva pikkusega nöör

Pea meeles!

Kui grupp on tulnud kokku erinevatest Eesti kohtadest, siis sobib alustamiseks see harjutus.

H 75 Rivistumine silma värvi järgi

Osalejad moodustavad rivi silma värvi järgi (heledast tumedani või vastupidi). Rivi lõpust või algusest läbivad kõik osalejad kordamööda rivi ja kontrollivad, kas rivi on ikka õige. Vajaduse korral paigutatakse osalejad ümber.

H 76 Iseloomustav puu

Osalejad moodustavad paarid. Partnerid räägivad kordamööda endast. Kaaslaselt saadud info põhjal tuleb joonistada puu. Puu iga haru viitab ühele valdkonnale inimesest, nt 1) perekond, 2) huvid, 3) töökogemus, 4) karakter (iseloomu head omadused), 5) lemmikud jm. (Seda võib kasutada etnilist kultuuri või subkultuuri tutvustades.)

Puuharud joonistuvad välja partneri kohta saadud info põhjal. Igale harule kirjutatakse lühidalt saadud info. Suured paberilehed pannakse seintele, et vajaduse korral vaadata.

Vahendid: pabertahvel, joonistus- või kirjatärbed

H 77 Õpetlikud lood

Mäng loob õppimiseks soodsa atmosfääri. Mängijad moodustavad kolmeliikmelised grupid. Iga grupi liikmed räägivad üksteisele enda jaoks olulise loo, nt

- oma haavatavusest
- sellest, kuidas nende arvates näevad neid teised
- oma erilisest andekusest
- oma suhtlemisstiilist
- oma väärtussüsteemist
- oma suhtumisest autoriteetidesse
- sellest, mis mõjutas neid lapsepõlvekodus
- sellest, kuidas nad tegutsevad stressiolukorras
- sellest, kuidas nad suudavad hoida tasakaalus oma rahulikku olekut ja aktiivset tegutsemist
- oma valmidusest andestada endale ja teistele jne

Ülejäänud kaks grupi liiget peavad tähelepanelikult kuulama, lubamata endale ühtegi kommentaari, arvamuste avaldamist ega nõuandeid.

20–30 minuti pärast, kui kõik kolm grupi liiget on oma lood lõpetanud, otsustatakse koos, millest nad räägivad suurele grupile.

Kõik lood kantakse ette suurele grupile. Lisaks sellele tutvustab iga grupp oma kolmikus valitud lugu.

H 78 Joonistame etteütlemise järgi

See harjutus annab mängijatele võimaluse õppida vastastikust mõistmist ning oskust täpselt ja selgelt edastada infot.

Ettevalmistus: ruumist tuleks eemaldada lauad ja toolid, et osalejad saaksid istuda maas. Tehke kaks lihtsat joonistust, mis koosnevad näiteks ruudust, mõnest kolmnurgast ja paarist ringist. Joonistused peaksid üksteisest erinema. Tehke piisavalt palju eksemplare. Pooled rühmast saavad A-variandi ja teised B-variandi. Kui soovite, et mäng oleks keerulisem, võite

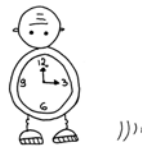
ette valmistada keerulisemad joonistused. Asetage joonistused nii, et mängijad enne ülesande algust joonistustel kujutatut ei näeks.

Mängijad moodustavad paarid ja istuvad selgadega vastamisi nii, et nad üksteist ei näe. Partnerid ise otsustavad, kes neist on „tik” ja kes „tak”.

Andke kõigile „tikkidele” üks joonistustega leht, aga kõigile „takkidele” puhas leht ja pliiats. Ülesanne on järgmine: „tak” peab „tikilt” saadud täpse ja selge info põhjal taastama kujunditest koosneva joonistuse. Sealjuures võib „tik” ainult rääkida ning „tak” kuulata ja joonistada (ta ei tohi esitada küsimusi ega kommenteerida kuuldut). „Takil” ei ole õigust isegi mitte vaadata originaali poole.

„Tikid” peavad kirjeldama joonistust üpris täpselt, nt „Joonista üks ring umbes 2 cm raadiusega paremasse ülemisse nurka, täpselt keskel peab olema ruut, mille pindala on umbes 4 cm²”.

Jälgige, et paarilised istuksid seljad vastamisi. Pärast võivad „tikid” oma originaale kirjeldada. Olenevalt joonistuste keerukusest antakse sellele ülesandele aega 3–5 minutit.

Seejärel võrdlevad mängijad originaale koopiatega. Seejuures ei tohi avaldada oma arvamust täpsuse kohta.

Pärast seda vahetavad mängijad rollid. Joonistuse B-variant jagatakse „takkidele” ning mäng jätkub eespool kirjeldatud viisil.

Seejärel võivad partnerid vestelda, mida nad tundsid eksperimendi ajal ja kuivõrd nad saavutasid vastastikuse mõistmise.

Mängu lõpus on ühine arutelu.

Analüüsiküsimused

- Millised juhised aitasid ja millised raskendasid tööd?
- Kas partnerid tunnetasid vastastikuseid mitteverbaalseid signaale?

3.1.5. Loovuse stimuleerimine

Taust

Aktiivistamise etapile järgneb koostegevus, kus rühma liikmed lahendavad koos probleeme ja ülesandeid, avastavad omavahelist ühisosa ning tunnetavad erinevustest tekkivaid uusi teadmisi ja kogemusi.

Individuaalselt aktiivistumiselt koostööetapile üleminekuks on hea rakendada noorte loovust.

ÕPPE-EESMÄRK

Näha uusi suhteid, luua ebatavalisi ideid ja kalduda kõrvale traditsioonilistest mõttemudelitest, et sünnitada midagi kvalitatiivselt uut ja kasulikku või nauditavat.

Loova käsitlusviisi tunnused (Guilford):

- probleemitundlikkus – võime näha küsitavusi ja vasturääkivusi
- mõtlemise voolavus – ideede ja seoste hulk, mis tekib vastusena mingile probleemile
- mõtlemise paindlikkus – võime ümber lülituda ühest mõtlemiskategooriast teise, erinevate käsitlusviiside kättesaadavus
- originaalsus – ideede ja reaktsioonide ebatavalisus
- ideede viimistlemise ja esitamise võime

Pea meeles!

- Stimuleerige (noorte) kontakti iseendaga, oma tunnetega, spontaansust
- Arendage (rühmas) probleemide analüüsi oskust
- Kiitke paindlikkust ja originaalsust
- Ärge lubage kellelgi rühmast asju ainuisikuliselt korraldada, nõuda, süüdistada, kellegi üle nalja heita
- Püüdke olla kannatlik, ärge katkestage ega näidake välja tüdimust
- Andke tagasisidet
- Püüdke mitte parandada, ühtki ideed (kohe) kõrvale heita

Harjutused

H 79 Võtke üks suur paber ja joonistage sellele teie rühma ettekujutus rõõmust (joonistamisoskus ei ole oluline). Püüdke teha tööd nii, et paberil kajastuks iga rühmaliikme idee. Tutvustage teistele rühmadele oma ettekujutust rõõmust.

Vahendid: pabertahvel, joonistusvahendid (guaššvärvid, näpuvärvid jne)

Pea meeles!

See võiks olla ergutusharjutus või teha seda siis, kui rühmaliikmete seas on märgata väsimust.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele ühiselt tööd tehes?
- Mis mõtted teil tekkisid, kui kuulasite teisi rühmi?

H 80 Noored võtavad paaridesse (paarid on eri rahvusest, rühmadest, voolude ja suundade esindajatest jne). Neile antakse ülesanne: „Kujuta ette, et su paariline on savist. Tee temast skulptuur, mis teda hästi iseloomustab, kusjuures sa võid sättida tema käsi, jalgu, näoilmet ja kõike muud nii, nagu ise tahad. Ütle talle, kuhu sa tahaksid selle skulptuuri paigutada.”

Üks paarilistest teeb teisest skulptuuri ilma teda puudutamata. Ta tõmbab ja sätib teise kehaosi nagu niidist, nt tõmbab nagu niidist kätt; kui asend pole sobiv, laseb lahti ja käsi kukub algasendisse tagasi. Kui on leitud sobiv asend, siis fikseeritakse see. Hiljem vahetatakse osad.

Pea meeles!

Et harjutus eeldab teise puudutamist, siis alguses olge ettevaatlikud – noorte seas on puudutamine raskendatud. Seda ülesannet võib teha siis, kui rühma liikmed on omavahel avatud ja usaldavad üksteist. See on seotud loovusega, seepärast on mängus osalemine vabatahtlik. Mängu lõppedes võiks küsida kõrvalejäänutelt, kas neil on tekkinud soov mängus kaasa lüüa.

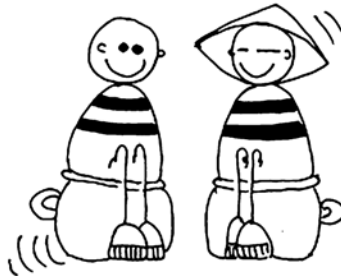
Analüüsiküsimused

- Mis tunded tekkisid seda mängu mängides?
- Mis tekitas raskusi?
- Mis mõtted tekkisid mängu ajal?
- On sul samasuguseid kogemusi oma igapäevasest elust?
- Mida sa kogesid selles mängus?

3.1.6. Rühma koostöö tekitamine

Taust

Koosolemiseks on tähtis jõuda nii kaugele, et igal osalejal oleks selge tema eesmärk, ootused ja ohud ning ta hooliks koosolemise eest. Oluline on keskenduda ühisele valdkondadele. Kui noortel on huvi saavutada ühine eesmärk, vajavad nad erinevaid kogemusi, mille ühinemisel tekib sünergia. Kui tegevus läheb latusalt, muutub erinev keele- või kultuuritaust harva tähtsaks. Ent kui huvi hakkab kahanema, tõmbub kumbki kultuur kärmelt oma veendumuste kaitsekiibi varju ning kritiseerib teise poole stiili ja väärtusi.

Kui tegevus läheb latusalt, muutub erinev keele- või kultuuritaust harva tähtsaks

Praktilisi kogemusi tööst eri kultuuridest noorte gruppidega

Eesmärgid, mis ühendaksid koostööd tehes:

- uudishimu
- suhtlemine
- suhtlemisoskus
- eesti keele oskus

- abistamine
- vene keele õpe
- teise kultuuri tundmine
- eesti kultuuri tutvustamine
- käitumisoskused
- noortekeskuste töötajate erialane huvi
- missioonitunne
- eestlaste kohusetunne oma kodumaa ees
- kummutada, et vene rahvas on halb
- soov luua isiklikke suhteid teisest rahvusest inimestega

Ootused:

- avatus
- huvi
- teadmised
- kogemused
- iseseisvus
- südamlikkus
- koostöö

Ohud:

- negatiivsed emotsioonid
- tulemus puudub
- eesmärgid täitmata
- enesehinnang langeb
- süütunne
- elupahed
- noorel puudub soov rääkida eesti keelt
- noore nõrk eesti keele oskus
- noorte omavaheline sobivus
- kas noor kohaneb keskusega
- kas tuleme toime

- erinev kodune kasvatus
- kultuurierinevused

Õhkkond:

- tunnetus
- lahkus
- sõbralikkus
- soojus
- avatus
- rahulik
- südamlük
- soe (täiskasvanutega)
- rõõmus
- vaba (teiste noortega)

Eriti meeldib:

- sõbralik õhkkond
- tegeldakse noortega individuaalselt

Soodsa atmosfääri loomise peamised tingimused:

- rühmaliikmete staatus on arenenud
- tunnustamine
- noorsootõtaja toetab noortevahelisi kontakte
- koostöö ühise eesmärgi nimel
- isikutevaheliste suhete tase (isiklikul tutvusel põhinev kontakt)
- kontakt teisest rühmast inimesega, kes erineb tunduvalt tüüpilisest ettekujutusest

Iga inimene eksisteerib enda jaoks tähtsas kultuuriruumis, sest tal on **vajadus kuuluvuse, positiivse identiteedi ja turvalisuse järele**. See tähendab, et teda võetakse sellisena, nagu ta on, aktsepsitakse tema kuuluvust rühma, kuhu ta on end määratlenud, sest kuuluvus annab talle võimaluse tunda end **lähedase ja seotuna**. Positiivne identiteet annab talle **eneseväärikuse ja eneseaustamise tunde**, mis on iga inimese jaoks kõige tähenduslikum kontaktis olemine iseendaga. Sestap ta ongi nii tundlik ja reageerib valuliselt sellele, mis toob

kaasa tugevaid emotsioone. Töös mitmekultuuriliste rühmadega tuleks meeles pidada, et need protsessid on igal inimesel väga sügavalt varjatud, see on tema intiimne maailm, mis tihti eksisteerib alateadlikult, kuid samas on see väga hell koht, mistõttu noorsootöötaja peab olema ettevaatlik oma suhtumise ja eneseväljendusega, jälgima neid protsesse ja hoolikalt tegelema nendega. Noorsootöötaja on kohustatud hoolima iga noore turvalisusest sellest vaatenurgast vaadatuna. Säärase atmosfääri loomine toob kaasa etnilise tolerantsuse ja sallivuse teiste kultuuride suhtes psühholoogilisel tasandil.

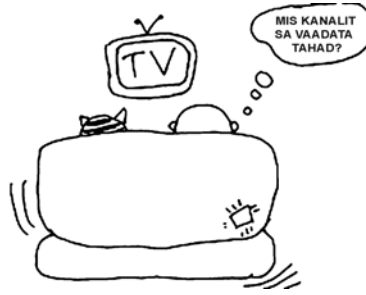
Et end grupis hästi tunda, peab

- iga grupiliige tundma end grupi täieõigusliku liikmena
- igaühel olema sõnaõigus; iga grupiliige peab olema veendunud, et tema arvamust võetakse tõsiselt
- igaüks tundma, et ta meeldib teistele

Rühmatöö printsiibid

Neid printsiipe aitab noorsootöötaja igal grupiliikmel omandada juba grupitöö algul:

- arutelu grupis on aktiivne; kõik võtavad sellest osa, keegi ei jää kõrvale
- peetakse lugu ajast; räägitakse lühidalt, tehakse konstruktiivseid ettepanekuid
- grupi liikmed otsustavad, põhjendavad ja kaitsevad oma seisukohti
- grupi liikmed ei suru oma arvamust teistele peale, vaid avaldavad oma mõtteid
- genereeritakse uusi ideid; uut mõtet ei kardeta välja öelda isegi siis, kui see on ebatavaline
- grupi liikmed on orienteeritud ülesande lahendamisele, mitte suhte säilitamisele grupis
- arutatakse seisukohti, mitte inimesi
- grupi liikmed kuulavad hoolega iga kõnelejat ega sega vahele, ühtegi seisukohta ei jäeta tähelepanuta
- kõiki seisukohti arutatakse hoolikalt, püütakse neid mõista ja leida ühine arvamuse
- grupi liikmed püüavad mõtteid avaldades üksteist toetada
- erilist tähelepanu pööratakse grupi tagasihoidlikumatele liikmetele, kellelt küsitakse arvamust ja infot

Erilist tähelepanu pööratakse grupi tagasihoidlikumatele liikmetele, kellelt küsitakse arvamust ja infot

Rühma (meeskonna) loomiseks on vaja, et

- kõik liikmed kogeksid koos ühiseid raskusi ning aitaksid üksteist hädas käepäraste vahenditega ja oma individuaalsete võimete kohaselt
- inimesed pingutaksid, rakendaksid oma teadmisi ja suhtlusoskusi rühma huvides
- kujuneb välja oma sisemine suhtluskeel, probleemide lahendamise strateegia

Pea meeles!

Kitsendused (nt ruum) on pigem hea – see teeb lähestikku töötamise paratamatuks.

Et grupi (meeskonna) ühine tegevus oleks edukas ...

- Määrake grupi tegevuse eesmärk. Juba enne, kui grupp kokku tuleb, peab teil olema eesmärgist selge pilt. Eesmärgid on parem sõnastada grupi huvi kaudu, nt „Selle tegevuse eesmärk on leida ideid, milline võiks olla diskoõhtu koos meie naaberkeskuse noortega, et keegi ei igavleks ja kõigil oleks lõbus”.
- Tehke kindlaks oma seisukoht, kuulake, mis noortel on öelda, kas neil on sama siht, mis teil. Eesmärgid tuleks omavahel selgeks rääkida ja erimeelsused lahendada. Selleks korraldage näiteks ajurünnak (vt allpool):
  - tehke omalt poolt vaid paar ettepanekut
  - jälgige, kes rühmas vaikib, ja küsige temalt arvamust, millised pakutud ideedest on talle vastuvõetavad
  - toetage: „Kas sa tahaksid midagi lisada?”
  - innustage jõudma ühisele otsusele

- Tegevuses lööge kaasa: suhtuge arvamuste lahknevusse siira huviga; otsige võimalusi, kuidas häid ettepanekuid kombineerida ja lihvida; näidake, et igaüks saab lahendusest kasu; hoidke motivatsioonitase kõrge. Selleks
  - näidake, kuidas pakutavad ideed võiksid töötada
  - täpsustage ideid
  - lähtuge soovitustes ja arendustes grupi pakutavast, andke mõtlemissuundi, kuid ärge suruge oma ideid peale
  - püüdke leida kohe vastused kerkinud küsimustele

Rühma rollid ja liidrid

Kõigis rühmades on oma liidrid. Väga oluline on saada liidrid ühisest tegevusest huvituma – siis tuleb järele kogu rühm. Liidreid võib olla rohkem kui üks. Teid aitab tunduvalt, kui selgitate välja, millise rolli teie rühma võimalikud liidrid ühise arutelu või tegevuse ajal võtavad ning kuidas sellisel puhul reageerida. Need rollid võivad olla järgmised:

- **agressor** – avalikult grupi ühise tegevuse suhtes vaenulik; aitab, kui jätkate ilma temata
- **kriitik** – kõige suhtes väga kriitiline; aitab, kui küsite: „Paistab, et sa suhtud sellesse ideesse kriitiliselt. Kas sul on selleks oma põhjus?”
- **täht** – püüab endale tähelepanu tõmmata; andke talle mõni vastutusrikas ülesanne
- **jutupaunik** – segab vahele, räägib pikalt ja kõrvalistest asjadest; katkestage tema jutt ja tuletage meelde kokkutuleku eesmärke
- **kloun** – andke talle mõni kohustus, küsige pidevalt tema arvamust, eirake tema nalju
- **kamandaja** – andke talle juhtida mingi alaülesanne
- **jonnija** – püüdke tema lemmikteema aktiivse kuulamise abil paljastada, tehke märkus iga kord, kui ta teemast kõrvale kaldub, korrake grupi eesmärke

ÕPPE-EESMÄRK

Soodustada grupivaimu teket.

Harjutused

H 81

a) Mängujuht ütleb osalejale: „Mõttele oma lemmikloomale. Kui oled otsustanud, vali selle looma üks kehaosa. Kui sa oled selle otsuse teinud, mine suure paberilehe juurde ja joonista see kehaosa paberile.” Seda teevad kordamööda kõik grupiliikmed. Tähtis ei ole joonistusoskus, vaid valitud kehaosa ja selle paigutus suurel paberil.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele ühiselt tööd tehes?
- Mis mõtted tekkisid, kui kuulasite teisi?
- Miks valisid just selle looma, kuidas ta on sinuga seotud?

b) Kõik koos teevad sellest joonistusest ühise joonistuse.

c) Sellele loomale antakse nimi.

d) Mis häält see loom teeb?

Vahendid: pabertahvel, joonistustarbed

Pea meeles!

See mäng sobib rühma esimesel kogunemisel. Ta avab iga liiget emotsionaalselt ja ergutab aktiivsust. Sel etapil on kergem teha individuaaltööd, kuna puudub veel rühmaliikmete koostöö.

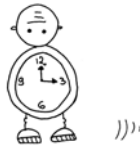
Tavaliselt paigutavad rühmaliikmed looma kehaosad paberilehele üksteisest eraldi. Esimesel korral aitab see mäng avada end emotsionaalselt ja tekitab turvatunde, sest osaleja räägib endast kaudselt, valitud looma kaudu.

Seda harjutust on soovitatav teha kahel korral – rühmatöö alguses ja lõpus, siis näevad rühmaliikmed ise muutusi rühmaprotsessides (lõpus paigutab suurem osa gruppidest loomade kehaosad nii, et tulemuseks on uus loom). Kui tulemus on ühine loom, siis näitab see meeskonna teket. Analüüsiküsimused on mõeldud teistkordse mängimise analüüsiks. Nende eesmärk on näidata meeskonna teket.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele ühiselt tööd tehes?
- Mis tunded tekkisid võrreldes esmakordse mängimisega?
- Mis mõtted tekkisid?

H 82 Paberilehest tuleb teha üks äratuntav loom. Kasutada võib rebimis- ja/või voltimistehnikat. Töötada tuleb nii, et kõigi rühmaliikmete käed oleksid ühel ajal paberi küljes. Plaanige iga liikme roll. Töö on aja peale. Alustatakse pärast stardikäsklust. Töös hinnatakse äratuntavust ja tööks kulunud aega.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele ühiselt tööd tehes?
- Mis mõtted tekkisid, kui kuulasite teisi?

Koostöö ja partneri tunnetus

H 83 Seistakse paaris, näod vastamisi. Üks paneb teisele käe õlale, küünarnukile, põlvele, pea peale jm erinevatesse kohtadesse. See, keda puudutatakse, peab teise käe tõrjuma, aga ainult seda kohta liigutades, mida puudutati. Osad vahetatakse.

H 84 Paaris liigutakse nii, et ühel on silmad kinni ja teisel on käsi tema kuklal; nii juhivad ta pimedat. Juhtida võib ainult käe abil, ilma sõnadeta. Mängijad jaotatakse 6-liikmelistesse gruppidesse. Grupiliikmed moodustavad mängujuhi nimetatud kujundeid (□, Δ, O jm), trükitähti vms. Seda tuleb teha suhtlemata, st ei tohi rääkida ega viibata (ei pea, käe ega jalaga).

H 85 Paaris peegliharjutus – üks vaatab ennast nagu peeglist ja teeb igasuguseid liigutusi, teine on peegel ning teeb sedasama. Mõne aja pärast osad vahetatakse.

Grupipeegel – kogu grupi vastas on üks, kes näitab käega, kuidas teised peavad ennast liigutama. Näitaja käeliigutusele järgi liigutavad grupiliikmed end kogu kehaga, st käelabale vastab kogu keha.

H 86 Üks läheb ette ja hakkab tegema rütmilist liigutust, mida on võimalik teha pikemat aega (nt käed kokku ja lahku). Temaga ühineb järgmine oma liigutusega, mis läheb kokku eelmise omaga. Kui kõik on ühinenud, on tekkinud nagu mingi masin. Nüüd hakkavad kõik mingil sobival moel häälitsema ja tasapisi tempot tõstma. Kui on nii kiire, et pole enam võimalik jätkata, läheb masin rikki.

H 87 Püütakse üksinda ja ilma abistavate vahenditeta seista nii, et kokkupuutepind põrandaga oleks minimaalne. Seejärel tehakse seda kahekesi, siis neljakesi. Lõpuks jagatakse rühm pooleks ja mõlemad pooled püüavad leida ülesande täitmiseks parima lahenduse.

Mängud lõpliku koostöörütmi saavutamiseks

H 88 Paaris kull

Seistakse paarides ruumis läbiseigi, paarilised hoiavad teineteisel käest kinni. Ühes ruumiotsas on tagaaetav, teises tagaajaja. Neile võib anda osad vastavalt tunni teemale (nt võõrasema ja Tuhkatriinu). Kui tagaaetav läheb mõne paari juurde, võtab ühel paarilisel käest kinni, siis saab teisest paarilisest uus tagaaetav ning ta peab ruttu eest ära jooksuma. Kui tagaajaja saab tagaaetava kätte, vahetuvad osad.

H 89 Mängijad seisavad ringis, mängujuhil on palju väikseid palle, mida on hea visata ja püüda. Moodustatakse palli viskamise-püüdmise kindel jada. Pall visatakse üle ringi (mitte kõrvalseisjale) kellelegi, kes pole veel palli saanud. Viimane viskab esimesele tagasi (nt Malle viskab alati Kallele, Kalle Matile, Mati Siirile jne). Kui viskamine ja püüdmine määratud järjekorras läheb juba sujuvalt, hakkab mängujuht palle järjest juurde panema (ideaalvilumuse korral on korraga mängus niisama palju palle kui mängijaid + 1). Mängu saab varieerida püüdmisviiside muutmisega: visata-püüda parema või vasaku käega; panna ring käima tagurpidi või mõlemat pidi korraga; hoida kinni juhtsilmi jm.

Vahendid: palju väikseid palle

H 90 Ringis visatakse palli (või ka kujutletavat palli) üksteisele läbisegi. Püüdjad peavad palli saades hüüdma järjest: esimene hüüab „tsip”, teine „tsap” ja kolmas „tsop”. Neljas alustab otsast pärast sõna „tsip” jne.

H 91 Ringis ütlevad mängijad järjest oma numbreid: 1, 2, kolmas vaikib, aga hüppab, 4, viies ütleb numbri asemel oma nime jne. Nooremate lastega võib kuuendast numbrist alustada lugemist ühest, vanemad jätkavad samas süsteemis.

H 92 Üks pea, seitse jalga

Moodustatakse grupid (seda võib teha mitmel eri viisil). Vastavalt grupi suurusele annab juhendaja infot. Maad (põrandat) võib puudutada vaid näiteks üks pea, seitse jalga, viis kätt. Noored peavad omavahel nõu, pannes fantaasia mängu, ning hakkavad moodustama nn kompositsioone, skulptuure. Harjutus läheb järjest raskemaks.

Pea meeles!

Praktika on näidanud, et kui ülesandes on sees võistlusmoment, tekib rühmavaim kõige kiiremini. Tähtis pole mitte niivõrd auhind, kuivõrd teis(t)e rühma(de) võitmine.

3.1.7. Ajurünnak

Taust

Ajurünnak võimaldab kõigil osalejatel vabalt välja öelda oma mõtteid, ideid, fantaasiaid jne. Oma tunnete tasandil nad tunnetavad, et maailm ja nemad on lõputud. Vabadus on sisemine seisund. Piirid on kokkulepe iseenda, rühma ja ühiskonnaga. Piiride ületamine koostöös on

kokkuleppe küsimus. Ajurünnaku tehnika avab loovust, mõtteleenu vabadust, fantaasiat, mis toob kaasa muutusi ja laiendab olemasolevaid piire.

ÕPPE-EESMÄRK

Elada läbi tavaelus harva esinevat kogemust ja kohtuda nendes tingimustes iseendaga.

Põhireeglid

- Kriitika ja arvustamine on keelatud
- Mida rohkem ideid, seda parem
- Mida metsikumad ideed, seda parem
- Arendada ja täiendada pakutud ideid

Esimene etapp (individuaalse ajurünnaku juhend)

Märgi lühidalt üles kõik oma ideed säärasel kujul, nagu nad sulle tulevad. Ära tee probleemi sellest, kas need ideed on ka head; need võivad kõlada naljakalt või isegi veidralt. Kirjuta kiiresti üles kõik mõtted, mis sul pähe tulevad. See võib esialgu veidra või harjumatuna tunduda, aga lase ideedel lihtsalt voolata ning naudi neid. Kõigile meile on oluline, et sa juhendit täpselt täidaksid. Kui sul on küsimusi, esita need.

Võib valida ka sekretäri, kes paneb kordamööda kirja kõigi ideed. Selleks jagatakse osalejad väikesteks 4–5-liikmelisteks rühmadeks. Ideid ei kritiseerita, hinnata ega arutata. Kõik ideed on teretulnud. (Soovitav on, et ka noorsootöötaja ise pakuks mõne naljaka, imeliku idee.) Keegi noortest tuleb ja märgib kõik ideed tahvlile. Iga rühm ütleb kordamööda ühe idee. Töötatakse seni, kuni kõik ideed on tahvlil kirjas.

See etapp võib olla lõbus ning anda võimaluse oma emotsioone välja elada, kuid see võib tuua kaasa ka teemast kõrvalekaldumisi. Seepärast peaks noorsootöötaja kogu protsessi oma kontrolli all hoidma.

Teine etapp (ideede täiendamine ja sortimine)

- hindamine
- arendamine ja kombineerimine
- rakendatavus, põhjendamine
- pakutava kokkuvõtmine

Pea meeles!

Liidri toetuse saamine on väga oluline, kuid tuleb hoolega jälgida, et ei hakataks joonduma üksnes tema järgi. Liidri jaoks tuleks hiljem anda väiksemaid ülesandeid ja rolle, et ainult üks inimene domineerima ei jääks.

Noortega võib ajurünnakut teha ka Disney mudeli järgi:

- esimesel päeval ettepanekute etapp – fantaasia, mida teha noortekeskuses
- teisel päeval teostamise etapp – kuidas teha
- kolmandal päeval kritiseerimise etapp – reaalse ettepanekute väljanappimine

3.1.8. Probleemide leevendamine ja ennetamine

Taust

Rühmas tekkinud (tekkida võivaid) probleeme on võimalik leevendada või ennetada probleemsituatsioone läbi mängides ning ühiselt lahendusi otsides. Soovitusi probleemide loovaks lahendamiseks (Hutchinson, Glover):

- tuleks suurendada rühma huvi asja vastu
- sõnastada probleem selgelt
- stimuleerida, et rühma liikmed pakuksid võimalikult palju lahendusi
- pannakse kirja võimalikult palju hüpoteese (lahendusi)
- liigitatakse hüpoteesid
- kirjutatakse üles, mis reeglite järgi hüpoteese liigitati
- uuritakse hüpoteese liikide kaupa; leitakse liik, mis kõige paremini viib lahendusele
- leitakse, mis reeglit see liik esindab ja kuidas see reegel probleemi lahendab (mis see on, mis selles liigis probleemi lahendab ja kuidas ta seda teeb)
- leitakse, kuidas seda reeglit (lahendusviisi) analoogsetel juhtudel tulevikus kasutada
- kui ei tule välja, antakse rohkem aega

ÕPPE-EESMÄRK

Õppida ühiselt tegutsema ning arendada empaatiavõimet.

Harjutused

H 93 Kui noor läheks uude kooli, noortekeskusesse või veel mõnda uude kohta, mis võiks talle seejuures muret valmistada? Kuidas saaks aidata noorel uues kohas hästi kohaneda?

Analüüsiküsimused

- Mis tunded tekkisid selles situatsioonis olles?
- Milliseid takistusi märkasite?
- Mis aitab või aitaks tunda ennast sellises situatsioonis paremini (mis oleneb teist ja teistest)?

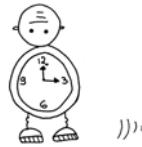
Pea meeles!

Seda ülesannet tehes on oluline:

- noor teadvustab endale raskusi, millega ta puutub kokku uues olukorras, ning avastab, et see on omane kõigile
- koostöös avastab noor uusi abistamise võimalusi selles olukorras
- need teadmised vähendavad pingeid sarnastesse olukordadesse sattudes ja teeb teised inimesed samasugustes situatsioonides mõistetavamaks
- kõik noorte pakutud tunded ja raskused kirjutatakse pabertahvlile
- kõik abistavad võimalused märgitakse samuti paberile
- oleks hea, kui ideede autorid panevad oma mõtted ise pabertahvlile kirja; võib küsida ka rühmalt, kes tuleks rühmajuhile appi kirjutama (see aitab noortel end avada, tekitab turvalisust ja ergutab aktiivsust)

H 94 Isiklikud läbielamised

Seda ülesannet tehes istutakse mugavalt ja püütakse lõdvestuda, selleks hingatakse kolm korda sügavalt nina kaudu sisse ja suu kaudu välja. Harjutus õnnestub paremini, kui silmad on suletud. Kui on inimesi, kellel on raske olla suletud silmadega, võib harjutust teha avatud silmadega. Seejärel kuulatakse mängujuhi teksti ja meenutatakse olukordi oma elust.

I situatsioon

„Meenuta üht situatsiooni oma elust, kui nägid pealt etnilist või eri kultuuridest noorte suhtlemisest tekkinud konflikte. See konflikt võis olla õpilaste, õpetaja ja õpilase või kahe inimese vahel tänaval, bussis, trammis, trollis, diskol jne (paus 20 sek). Igal juhul nägid sina kui kolmas isik seda sündmust pealt. Tõsta esile see sündmus, pane tähele, mis toimub, kes mida ütleb, kes mida teeb (paus 20 sek). Pane tähele oma tundeid, mis sul seda situatsiooni

jälgides tekivad (paus 20 sek). Kui oled valmis, tule tagasi praegusesse, ava oma silmad ja täida tabeli esimene osa (aega 30 sek).

Kui oled valmis saanud, leia endale paariline, kellega tahaksid jagada oma tundeid ja mõtteid läbielatu kohta. Pidage meeles konfidentsiaalsuse reeglit – igauks räägib nii palju ja nii konkreetselt oma läbielamistest, kuipalju ta oma kaaslast usaldab.” Kumbki paariline räägib 2 minutit; üks räägib, teine kuulab.

II situatsioon

„Meenuta üht situatsiooni oma elust, kui sina osalesid etnilises või eri kultuuridest noorte suhtlemises tekkinud konfliktis ning keegi teine kasutas sinu suhtes võimu ja süüdistas sind. See võis olla mõni eakaaslane, õpetaja, direktor, juhuslik mööduja tänaval, inimene ühissõidukis, naaber, kaaslane diskol jne (paus 20 sek). Meenuta seda olukorda. Pane tähele, mida sa kuuled, mida tunned, kuidas reageerid. Tõsta see sündmus esile (paus 20 sek). Kui oled valmis, tule tagasi praegusesse, ava oma silmad ja täida tabeli teine osa (aega 30 sek).

Kui oled valmis saanud, leia endale paariline, kellega tahaksid oma mõtteid ja tundeid läbielatu kohta jagada.” Kumbki paariline räägib 2 minutit; üks räägib, teine kuulab.

III situatsioon

„Meenuta üht situatsiooni oma elust, kus sina olid etnilise või eri kultuuridest noorte suhtlemises tekkinud konflikti algataja. Meenuta seda olukorda ja teist inimest; tõsta see sündmus esile (paus 20 sek). Meenuta, mida sa räägid, mida teine inimene ütleb ja teeb (paus 20 sek). Meenuta oma tundeid selles situatsioonis, pane tähele, mis toimub (paus 20 sek). Kui oled valmis, tule tagasi praegusesse, ava silmad ja täida tabeli kolmas osa (aega 30 sek).

Kui oled valmis saanud, leia endale paariline, kellega tahaksid oma mõtteid ja tundeid läbielatu kohta jagada.” Kumbki paariline räägib 2 minutit; üks räägib, teine kuulab.

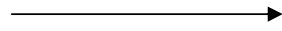
Konflikti algataja käitumine	Minu tunded	Mõju suhetele
I situatsioon		
II situatsioon		
III situatsioon		

Analüüsiküsimused

- Millised on need tunded ning nende tagajärjed suhetele?
- Kuidas sääraste tunnete puhul suhted edasi kulgevad?
- Kas selliseid tundeid/suhteid on sinu ümber palju?
- Kuidas saaks suhteid parandada, edasi minna?

Pea meeles!

Olge ettevaatlik ja kasutage seda ülesannet siis, kui rühmaliikmed on üksteisele avatud ja ühisel lainel. Kui rühmas on pingeid, lükake selle ülesande tegemine edasi. Emotsioonid, mida noored selles harjutuses esile toovad, on tugevalt negatiivsed. Võtke endale kuulaja ning toetaja positsioon. Tutvumiseks on nimetatud järgmised tunded ja tagajärjed, mis võiksid harjutust tehes tekkida.

Tunded**Tagajärg**

kahju	rahulolematus
viha	kannatamatus
raev	vastastikune mittemõistmine
hämmeldus	haavumine
nõutus	suutmatus unustada
häbi	jõuetus midagi muuta
vastikus	materiaalne kahju
uhkus	järeleandmine
abitus	<u>lahendamine</u>
kahetsus	andestus
segadus	leppimine olukorraga
põlgus	<u>õppimine ja teise kultuuri aktseptimine</u>
solvumine	abitus
enesesse tõmbumine	mittemõistmine
kaitse	stress
meeleheide	eitav suhtumine inimestesse, struktuuridesse jne
piinlikkus	eelarvamuste tugevnemine
ebaõiglus	pinge lõpetamata kontaktist
viha	väljapääsu otsimine
solvumine	kaastunne
alandatus	tahtmatus edasi tegutseda
abitus	kättemaks
kindlustunne	rõõm
hämmeldus	ignoreerimine
hirm	soov vältida situatsiooni ja seltskonda

Piinlikkus

H 95 Aleksi lugu (juhtumianalüüs)

Osalejad jagatakse 3–4-liikmelisteks gruppideks.

Situatsiooni kirjeldus. Aleks, 10aastane vene keelt kõnelevast perest poiss, käib eesti koolis, aga elab rajoonis, kus elab palju vene keelt kõnelevaid lapsi, kellega ta sõbrustab. Oma sünnipäevale otsustas poiss kutsuda oma klassikaaslased. Pärast toas peetud sünnipäevapidu läks Aleks oma klassikaaslastega metsatukka, kus ta oma vene keelt kõnelevate sõpradega tavatses mängida ja kuhu eestlastest sõbrad on soovinud pääseda, kuid see pole neil õnnestunud. Jõudnud metsatukka, märkasid poisid, et seal on Aleksi muulastest sõbrad.

Ülesanne

Mõelge loole lõpp.

Analüüsiküsimused

- Võrrelge oma loo lõppu teiste rühmade omaga. Esitage neile küsimusi, miks nad loole sellise lõpu mõtlesid.
- Selgitage, miks te just sellise lõpu pakkusite.
- Kui teie oleksite seal olnud, mida oleksite tahtnud (saanud) teha?

Pea meeles!

- Tulemus sõltub sellest, millises piirkonnas situatsioon toimub, milline on seal üldine arvamus
- Tulemus sõltub sellest, milline on Aleksi positsioon grupis – kui ta on liider, aktseptivad teised tema käitumist
- Tulemus sõltub palju sellest, kuidas Aleks oma sõpru tutvustab. Kui ta ütleb: „Need on minu sõbrad”, siis on pingeid vähem. Palju oleneb sellest, kuidas võetakse vastu rollid, mida Aleks kummalegi rühmale pakub
- Keelebarjääri saab ületada ühise tegevusega
- Oluline on rühmade suurus – kui üks rühm on selges vähemuses, läheb kohanemine olukorraga kergemini

Siin peab juhendaja olema valmis, et tuleb kõrvõimalikke ootamatuid variante. Tähtis on analüüsietapp ning ühiselt otsida positiivne lõpp ja see uuesti läbi mängida.

3.2. Teismelisea iseärasused

Taust

Teismelisea iseärasused:

- selles eas ei ole noor veel võimeline toetuma oma kogemustele, kuid samas ei taha enam tugineda täiskasvanute kogemustele
- suur tähendus on suhtlemisel
- maailm on teismelise jaoks pidevas muutumises ja kujunemises ning me ei suuda seda stabiliseerida
- teismelise identiteet on tormilises ja möllavas arengustaadiumis
- see on kaose ja segaduse iga

Teismelise maailm pöörleb mitmel tasandil:

- **intellektuaalne tasand** – süstematiseerimata, kategooriline, hinnanguline
- **emotsionaalne tasand** – omandab uusi suhteid, mis on isiksuslikud ja sügavad
- **tunnete tasand** – kõik on plahvatusseisundis
- **sotsiaalne tasand** – suguline kuuluvus, koht rühmas ja elus

Kuidas selles maailmas olla?

- Ärge laske ennast provotseerida
- Võtke tema elu kui teatud taset
- Säilitage tema väärikus
- Ärge vaielge, rääkige oma arvamusest kui ühest võimalusest
- Ärge kritiseerige teda
- Ärge ironiseerige

Noor ei oota meilt mitte niivõrd selgitusi, kui võrd kogemusi heade suhete valdkonnas, mis annavad talle kogemuse elada teistes edukamates suhetes. Parim teismelisega suhtlemise viis on vestlus, kus igaühel on õigus oma positsioonile, tõe. Ei ole paremat, õigem

positsiooni, on vaid huvi üksteisemõistmise vastu ning arvamuste vahetamine. Täiskasvanu peab olema salliv, võtma noort inimest sellisena, nagu ta on, mitte kui oma soovitud vastavat.

Noore vabadus koosneb järgmistest komponentidest.

1. Noor tahab teha valikuid ja mõelda ise.
2. Noor arvestab oma soove. Teismelise tähtsamad soovid:
  - õppida mõistma oma tegelikke soove spontaanselt oma emotsioonide möllus; sageli ei ole see materiaalsete elamuste nimel, vaid autoriteedi saavutamiseks
  - selgusele jõuda, kas seda soovib tema, vanemad, eakaaslased või sotsiaalne surve (aitame tal kohtuda tema tõeliste soovidega ja austame neid, sellega eemaldame tema kaitsemehhanismid, puutume kokku tema tõelise minaga)
  - sageli räägivad teismelised oma soovidest kaudselt, teise isiku kaudu, kuid tegelikult räägivad nad endast; jätkame tema versiooniga, nii on tal kergem saada kontakti iseendaga
  - **negativism ehk eitamine** – see on katse oma seisukohta kaitsta, st seista enda, oma mina eest; kui täiskasvanu on valmis teda aitama selgusele jõuda oma soovides, on teismeline nõus temaga rääkima
3. Tugev tahe oma soove täide viia, **võime oma tahet kasutada** – sellel, kes avastab oma soovid, ei jätku alati jõudu nende elluviimiseks, sest tähtis on riskida, selleks on aga vaja jõudu. Selles võime osutada talle abi.
4. Otsuste tegemine. Teismelisele on otsuse langetamine ainukene õige otsus (otsuste variatiivsus puudub). Me võime aidata tal teha ka vale otsuse, sest oluline on enda tundmaõppimise kogemus. Inimene õpib otsuseid langetama ainult siis, kui tal on sellealane kogemus. Meie saame aidata tal läbikukkumisi analüüsida ning arutada, millise väärtusega on tema jaoks ebaõnnestunud otsuse kogemine (ebaõnnestumine kui arengu allikas). Ei ole õigeid ega valesid otsuseid, on vaid otsused, mida on inimene siin ja praegu võimeline tegema ning ellu viima.
5. **Vastutuse** võtmist elatakse üle erinevalt. Vastutus on teismelise jaoks kui vabadus, oma piiridega kokkupuutumine. Vastutus on kui tema täiskasvanuks olemise väljund (töö

pseudotäiskasvanuks olemisega). Meie võime tal aidata selgusele jõuda, mida ta tahab, millal tahab, kuidas tahab, ning kanda talle vastutuse selle soovi täitumise eest.

Teismelisele ei ole otsus sageli vastutus, vaid tegevus, vabanemine. Kui teismelisel ei ole võimalust otsuseid iseseisvalt langetada, jääb ta ilma võimalusest omandada oskust teha valikuid, võtta vastutust, see võib teda hiljem kohutada (hirm olla täiskasvanu). Meie seda oletame, kuid temaga seda ei arutata. Esialgu arutame tema valikuid, otsuste mitmekesisust.

Me peame aitama teismelisel leida piirid, milleni ta on juba kasvanud ja milles ta on võimeline olema (elama selles maailmas ja kandma selle eest vastutust). Segada teismelist oma piiride katsetamisel tähendab takistada tema arengut. Mida rohkem on teismelisel ebakõlasid, ebaõnnestumisi ja segadust, seda hägusemad on tema elupiirid.

Kõigis suhetes on teismeline oma pere suhete peegeldaja. Kuid see on tema jaoks alles start, ei midagi rohkemat.

USA teadlane Erik Erikson on kirjeldanud teismelisea kriisi olemust järgmiselt.

Selles eas püüab noor saavutada enesetunnetust. Selleks peab laps ühendama kõik, mida ta teab endast kui õpilasest, sõbrast, oma vanemate lapsest. Kõik need rollid peab ta liitma üheks mõtestatud tervikuks, seostama minevikuga ja projitseerima tulevikku. Kui ta sellega toime tuleb, on tal enesetunnetamine õnnestunud. Laps teab, kes ta on ja mis temast saab. Nii juhtub siis, kui vanemad on lapse eelmistel arenguetappidel sisendanud talle eneseusaldust, ettevõtlikkust ja toimetulekuoskusi.

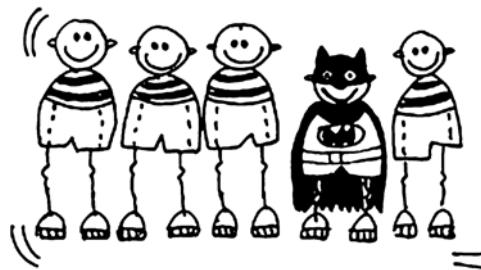
Kui aga mürsik raske elu või muidu kehva lapsepõlve tõttu ei suuda jõuda enesetunnetuseni, hakkavad avalduma rollide ebamäärasuse sümptomid – ta ei tea täpselt, kes ta on ja kuhu ta kuulub.

Üks põhinõue on, et vanemate teod ja suhtumine peavad andma teismelisele võrdväärse partneri tunde. Kõige väärast on murdeealise alandamine, kamandamine ja sõnakuulmise nõudmine. Võrdväarsuse nõude psühholoogiliseks tagapõhjaks on asjaolu, et teismelisel on väga tugev alaväärsustunne, mis teeb ta ülikergesti haavatavaks. Tühisemgi vihje tema puudustele või valele käitumisele võib vallandada sõltuvalt temperamendist uste paugutamise,

täieliku endassesulgumise või mõne muu sügavat solvumist väljendava reageeringu. Üsna tavalised on isegi enesetapumõtted, mis õnneks küll harva tegudeni viivad.

Teismeline vajab sõpra, hindab sõprust, sõltub sõprusest, sest sõprade seltskonnas tunneb ta end võrdsena. Sestap on suur mõju teismelisele ka täiskasvanul, keda ta sõbraks peab.

Üks reegleid oma murdeealise lapsega suhtlemisel on tunnistamine, et üks esimesi inimõigusi on õigus olla teistest erinev.

Üks reegleid oma murdeealise lapsega suhtlemisel on tunnistamine, et üks esimesi inimõigusi on õigus olla teistest erinev

Kohtumine teismelisega on kahe-suunaline liikumine.

Täiskasvanud kujutavad ekslikult ette, et teismelised on nende jaoks. Teismelisel on palju, mida ta võiks meile jagada – ning see on meile vajalik ja tähtis. Küsimus on meie valmiduses ja küpsuses seda vastu võtta.

Nendes sotsiaalsühholoogilistes sugemetes sünnib uus maailmavaade, see reaalsus, mis tuleb meie oma asemele oma normide, väärtuste, prioriteetidega, kus meie peame elama mõnda aega. Ainult võrdsete dialoogis võime osaleda selle tuleviku sünnis. Kõik teised suhted viivad moonutamiseni – teismelised hakkavad kujundama oma maailma moonutatud kujul.

ÕPPE-EESMÄRK

Teadvustada endale, kuidas ma suhtlen (need harjutused on mõeldud noorsootöötajatele või grupijuhtidele iseenda kompetentsuse arendamiseks).

Harjutused

H 96 Suheldes teismelisega, tehke endale selgeks, kes ta teie jaoks on, kas

- juba täiskasvanu
- teismeline
- veel laps

Individaaltöö

Igaüks püüab omaette mõeldes selle endale selgeks teha. Seejärel moodustage kolmesed rühmad ja jagage oma mõtteid. Siis jagage oma mõtteid rühmaga iga teema kohta eraldi. Tulemused märgitakse tahvlile.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele?
- Mis mõtted teil tekkisid?

Suhtlemisel teismelisega on suur tähendus reljeefsusel. Teismelise jaoks on maailm pidevas muutumises ja kujunemises ning me ei suuda saavutada tema stabiilsust. Tema identiteet on tormilises, möllavas arengustaadiumis.

Et tegemist on teismelisega, väidame tema kohta järgmiste tunnuste põhjal (sisemiste isiksuslike faktorite järgi):

- katsetab ennast suhetes täiskasvanutega
- õpib tundma täiskasvanute maailma
- eksperimenteerib oma välimusega
- romantilised tunded
- otsib oma õiguste vabadust ja piire
- muutuv meeleolu
- protestib
- ebakindel
- impulsiivne
- reaktiivne
- oma mõtted

- hajameelne
- suletud
- oma elufilosoofia
- elujanu
- kaitseb oma iseseisvust
- oma stiil
- demonstreerib iseseisvust
- mõtted ei ole veel tegevustest eraldunud
- kehtestav
- egotsentriline, teised puuduvad tema elust
- sõltuv
- maailm on kontrastides (must – valge)
- maksimalist
- haavatav

Mida võiksite veel lisada?

H 97 Milline positsioon on teil kui täiskasvanul, suheldes teismelisega? Tooge näiteid, kus olite noorukiga suheldes kui:

- 1) õpetaja, sundija, pahandaja, kritiseerija, ründaja, ironiseerija ...
- 2) sõbralik kaaslane, teadlik sõber, kes juhendab, on valmis appi tulema, toetama ning kellele võib tugineda ihade maailmas

Mida märkasite teismelise reaktsioonis, kui lähtusite suheldes esimesest või teisest variandist?

Analüüsiküsimus

- Jagage nooruki reaktsiooni mõlema seisukoha puhul.

Pea meeles!

Teismelisega vesteldes lähtub täiskasvanu järgmisest:

- mitte kust tuled, vaid kuhu lähed
- kuidas ma mõistan tema küpsust
- milles puudub tal minu arvates küpsus
- sõbralik täiskasvanu aitab noorukil mõista isiklikke ja ühiskondlikke piire
- situatsiooni omapära seisneb veel selles, et
  - üks nooruk kardab täiskasvanuid
  - teine nooruk arvab, et ta on ise täiskasvanu

Teismelisel võivad esineda mõlemad seisundid eri eluhetkedel, situatsioonides ja suhetes.

Tähtis on meeles pidada, et teismelise juhtiv püüd on olla iseseisev.

Teismeline püüab oma maailma ehitada iseseisvalt – sestap on tema kujunemisel tähtis **vabadus**. Tema veel nii hapras maailmas on vabaduse mõistel absoluutne tähendus, mitte aga mingil hetkel oma piiride ja võimaluste tajumine.

Et siseneda konkreetse teismelise maailmavaatesse, on vaja tajuda, kellega on tegemist, mõista teda kui konkreetset teismelist:

- see on teismeline
- milles seisneb tema teismelisus
- milline küpsus puudub täiskasvanuks olemiseks
- reaalse iseseisvuse piirid ja iseseisvuse ihkamine
- tema riskipiiride oletamine

Täiskasvanu võti kontaktiks teismelisega on teda konkreetset ja realselt mõista, mitte aga üldistada kui stereotüüpi.

Eneseabi korras vastake järgmistele küsimustele:

- 1) kes tuli?
- 2) millega tuli?
- 3) miks tuli?
- 4) millele ta loodab?
- 5) olen ma valmis temaga kohtuma?
- 6) mida ma ootan?
- 7) mida ma tahan?
- 8) mis on minu jaoks selle kohtumise tulemus?
- 9) millega teismeline lahku?

Teismeline kontrollib täiskasvanuks olemist, katsetab oma piire. Sageli ei ole täiskasvanu võimeline hoidma piire isiksuslikul tasandil, vaid võtab aluseks oma sotsiaalsed piirid (professionaalsed, ealised, sugulised, positsioonilised, kultuurilised, väärtuselised).

H 98 Tuletage meelde konkreetseid juhtumeid, konkreetset noort, kes katsetas teie peal oma piire ja provotseeris teid kasutama oma sotsiaalseid piire. Moodustage kolmesed rühmad ja arutage seda omavahel. Jagage oma arvamusi juhtumi kohta.

Sünd on suur segadus. Alles aja jooksul hakkab inimene aru saama, kes ta on – toimub psüühiline sünd.

Suheldes täiskasvanuga, elab teismeline üle tugevamat emotsionaalset survet kui oma eakaaslastega. Täiskasvanule on tähtis määrata oma risk teismelisega suheldes.

- Kui palju ma võimaldan tal oma eluga toimetada?
- Kus on minu piirid selles kontaktis?
- Kuidas ta minu kõrval on oma elu autoriks?

Suheldes täiskasvanuga, elab teismeline üle tugevamat emotsionaalset survet kui oma eakaaslastega

Täiskasvanu näeb, kus on tema koht selles riskis, noor aga mitte. **Täiskasvanul on alati soodsam positsioon.**

Osaledes arutelus teismelise elu riskidest, jätke autorsus temale. Teie risk ei ole tema risk, seepärast tuleb sellest rääkida, see võimaldab tasapisi teismelise piire laiendada.

Aidake tal selgusele jõuda selles, mida ta soovib, mis on tema jaoks temast hoolimata – see aitab tal kohtuda oma tõelise sooviga.

Praktilistest kogemustest

Mida ootavad teismelised kohtumistelt?

- Noorte probleemid
- Mida tähendab sõltuvus?
- Täiskasvanute suhtumine teismelistesse
- Suhtlemine peres
- Mida tuleb teha selleks, et olla sõbrad?

- Testid ja järeldused
- Milles seisneb inimeste õnn?
- Miks on hea, et me oleme erinevad?
- Meie tulevik
- Õppida paremini ennast tundma
- Tundma õppida oma vigu
- Õppida langetama otsuseid
- Paremini mõista elu
- Leida uusi sõpru
- Muutuda julgemaks
- Vabaneda pingest, unustada igapäevaelu mured
- Üle elada oma tundeid
- Vabaneda oma kompleksidest
- Vabaneda surutusest
- Omandada uusi kogemusi
- Mitte nii kergesti ärritada

Pea meeles!

Interaktsiooni ja kommunikatsiooni soovitatav käsitlus:

- huvitava ja keerulise keskkonna olemasolu koos mänguliste materjalidega, mis vastavad noorte arengule
- noorsootöötajate emotsionaalne vastukaja, vastutulelikkus, osavõtlikkus ja huviatus, kaasahaaratus vastastikusel suhtes noortega (naeratavad vastuseks nooruki naeratusele, kurvastavad koos temaga, vastavad tema küsimustele)
- noorsootöötajad kasutavad noortega suheldes sageli koostegutsemise kirjeldusi
- noorsootöötajad väldivad piiranguid, süüdistusi ja kontrolli, võimaldades selle asemel noorukil tegutseda, teha vigu; sagedamini esitavad küsimusi, kui annavad käsklusi
- noorsootöötajad toovad esile nooruki saavutusi (k.a kooliedu), mis puutuvad nooresse endasse, mitte täiskasvanute ootustesse
- turvaline õhkkond: kannatlikus, hoolivus, tähelepanu, austus, oma piiride tunnetamine

NB! Teiste institutsioonide hulgas on noorsookeskus ka sotsialiseerumise koht. Koos teistega

- säilitab ta ühiskonna ressursi
- kasvatab uut põlvkonda
- loob kultuurifooni

3.3. Sotsialiseerumine

Taust

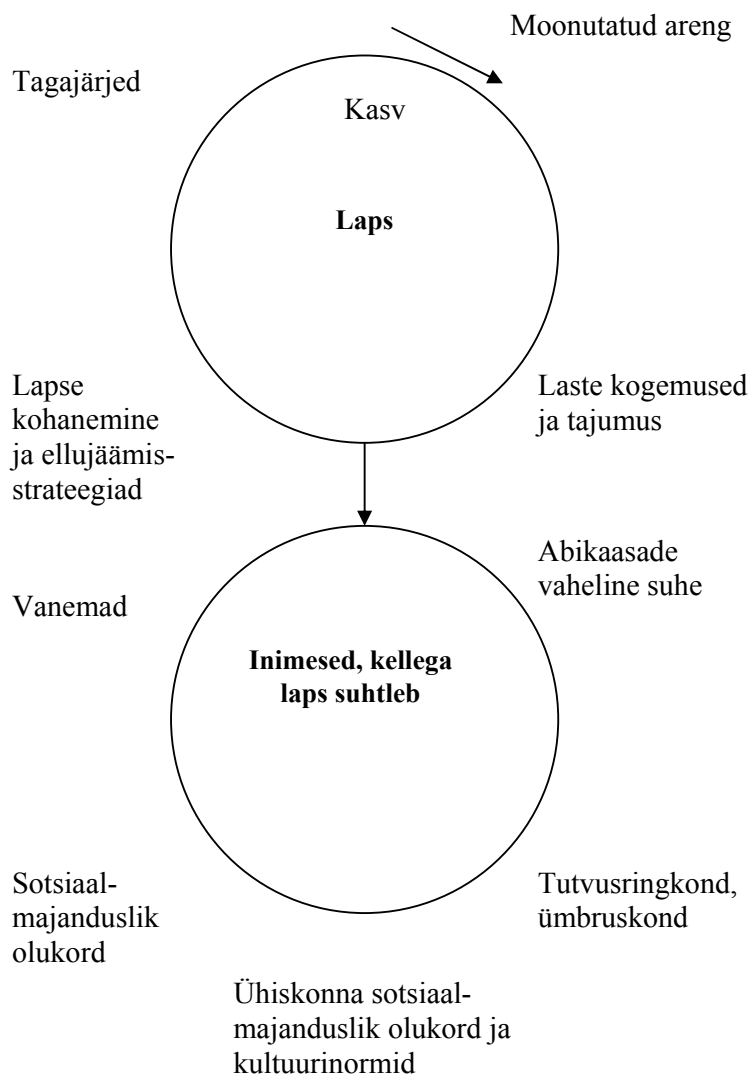
Isiksuse areng toimub suhtlemise kaudu keskkonnas (interaktsioonis, s.o koostoimes). Nooruk integreerub isiksuse arengu vältel, lähtudes ühiskonnas tunnustatud sotsiaalsetest normidest (kultuurikeskkonna väärtused, normid, reeglid, käitumisviisid jne). Arengu vältel loob nooruk oma maailmapildi, mis sisaldab tema arusaama keskkonnast, oma kohast selles ning mis on see, mis teeb inimese erinevaks teistest; areneb minatunne.

Sotsialiseerumist (ehk ühiskonnastumist) soodustavad või takistavad järgmised tingimused:

+ võimaldab	– takistab	
ohutus	eesmärkide määratlematus	↓
stabiilsus	ebakindlus	
edukus	pingelisus	
enesega rahulolu	agressiivsus	
turvalisus		

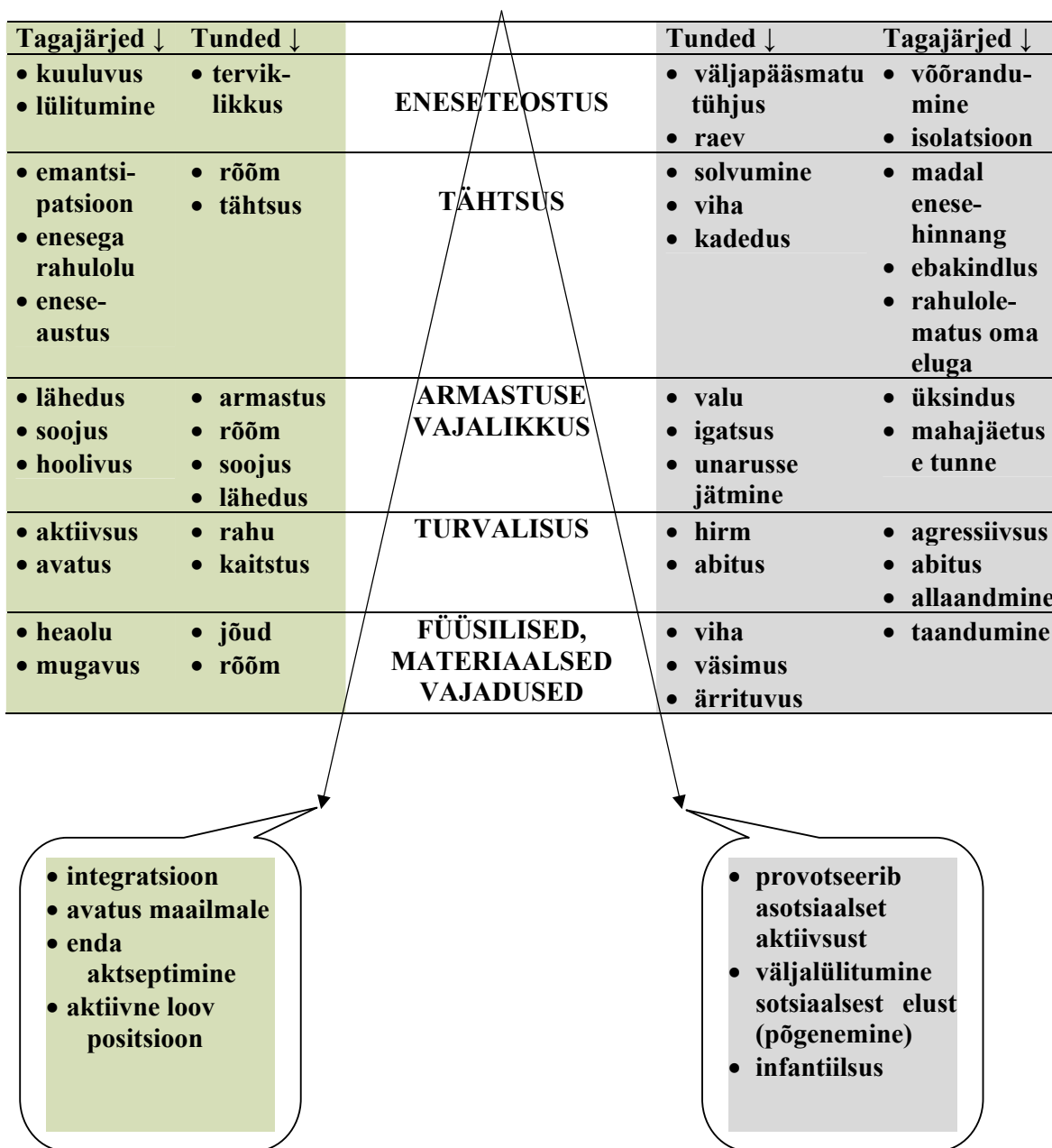
Kokkuvõtvalt võib öelda, et sotsialiseerimise tingimused suruvad seestpoolt ja väljendub sageli aktiivsetes tegevustes, kuid isiklike oskusi olla sotsiaalses süsteemis on vähe ning see väljendub asotsiaalses käitumises, põgenemises, alistumises ja infantiilsuses

Kari Killen näitab oma skeemi kaudu, kuidas laps kohaneb ja integreerub ellu. Meile on nähtav tema oskus olla elus tema ellujäämisstrateegia kaudu, mis väljendub tema käitumises.

Enamasti püüame mõjutada ja muuta noore käitumist, kui ta meie arvates kaldub asotsiaalsuse poole. Kuid nagu Kari Killeni skeemist näha, on tähtis teine osa – noorte kogemus ja tajumine. See on reaalne koht, et mõjutada noorte ühiskonnastumist. Täiskasvanud võivad realselt hoolida sellest, milliseid kogemusi noor omandab ja mida ta läbi elab. Siin on selgelt näha, et noor on ühiskonna peegel ja tulemus. (Noorsootöötaja koht selles skeemis on tutvusringkonnas ja ümbruskonnas teiste seas.)

Maslow' vajaduste püramiidi kaudu on näha, et kui nooruk sattub traumeerivatesse olukordadesse, on tema psüühika valmis end kaitsma, ehitades ja tugevdades kaitsemüüri. Tagajärg on madal enesehinnang, mis võib provotseerida asotsiaalset aktiivsust, välja lülitada sotsiaalsest elust või tekitada infantiilsust.

Nooruk vajab oma isiksuse arenguks keskkonnaga suheldes positiivseid elamusi, eriti läbielamisi, et luua oma minapilti. Ühiskonda integreerumine nõuab isiksuselt tema piiride laiendamist ja avatust uuele kogemusele.

Erik Eriksoni identiteediteoorias on kaheksa arenguetappi

E. Eriksoni psühhosotsiaalsed staadiumid

Vanus aastates	Staadiumid	Staadiumide kirjeldus
0–1	Imikuiga	Vanemad peavad tagama hoolitseva keskkonna, nii et lapsel tekiks algne usaldus teiste vastu (vastab Freudi oraalsele staadiumile)
1–3	Varane lapseiga	Laps omandab autonoomia põie ja soole kontrolli kaudu (vastab Freudi anaalsele staadiumile)
3–6	Keskmine lapseiga	Laps peab ise sotsiaalselt aktsepsitaval viisil tegevusi algatama (vastab Freudi fallilisele staadiumile)
6–14	Hiline lapseiga	Laps peab õppima end kompetentsena tundma, eriti suhetes eakaaslastega (vastab Freudi latentsele faasile)
14–20	Teismelisiga	Laps peab omandama rolliidentiteedi, eriti tuleviku karjääri valides (vastab jõudmisele Freudi viimasesse, genitaalsesse staadiumi)
20–35	Noorus	Täiskasvanuea seksuaalsete suhete kujunemine
35–65	Küpsus	Täiskasvanud arendavad iseennast oma lapsi juhendades
65	Vanadus	Täiskasvanud saavutavad elutarkuse ja rahulolutunde hästi elatud elust

Kui nooruk puutub neis etappides kokku puudulike tingimustega, siis ei sotsialiseeru ta efektiivselt, vaid puudulikult. Isik valib igal etapil kahe alternatiivi vahel: vanuse ja elusituatsiooni ülesande vahel teha otsus. Võtmevanus identiteedi omandamiseks on teismelisiga.

Eriksoni elukaar

Eluetapp	Valikud (+)	Valikud (–)	Saavutus
Vastsündinu- ja imikuiga (18 kuud)	usaldus	umbusaldus	lootus
Varane lapseiga (18 kuud – 4 a)	iseseisvus	häbi	tahe
Mänguiga (4–6 a)	algatusvõime	süü	eesmärgistatus
Kooliiga (6–11 a)	töökus	alaväärsus	kompetentsus
Noorukiiga (11–20 a)	identsus	segadus	ustavus
Varane täiskasvanuiga (21–25 a)	lähedus	isolatsioon	armastus
Täiskasvanuiga (25–50/60 a)	generatiivsus	seisak	hoolitsus
Vanuriiga (alates 60 a)	elutarkus	meeleheide	terviklikkus

ÕPPE-EESMÄRK

Oskus olla ning võtta vastu sotsiaalse keskkonna norme, reegleid ja väärtusi, säilitades oma individuaalsuse.

Harjutused

H 99 Valige endale mingi grupp, kelle esindaja tahaksite olla (nt tennisist, muusikakooli õpilane, kunstikooli õpilane, rokkar, tänavalaps jne). Mõelge skeemi järgi, mida te sellesse gruppi kuulumisest teate. Seejärel esitage oma tulemused kogu grupile.

Edasine arutelu

- Kas on vastakaid arvamusi?
- Mis võiks juhtuda, kui need grupid saavad kusagil kokku (nt sünnipäevapeol)?
- Mis võiks juhtuda siis, kui üks ja sama isik on nii sportlane, kunstikooli õpilane kui ka rokkar? Missugune ta siis on?

üks ja sama isik on nii sportlane, kunstikooli õpilane kui ka rokkar

H 100 Nimetage vähemuste gruppe.

- Meenutage olukorda, millal teie olite vähemuste esindajatega seotud diskrimineeriva käitumise tunnistajaks, kuid teie olite sealjuures ainult vaatleja.
- Meenutage, millal teie olite diskrimineeritava rollis.
- Meenutage olukorda, kus teie olite diskrimineerija rollis.

H 101 Läbi huumoriprisma räägitakse tähtsatest ja tõsistest asjadest.

- Moodustatakse väikesed 3–4-liikmelised grupid.
- Pannakse kirja ideed, kasutades huumorikeelt ja ajurünnakumeetodit, mida peaks tegema järgmistel juhtudel (20 min):
  - mida peaks tegema, et grupp sind ei salliks?
  - kuidas kasvatada oma last, et temast kasvaks huligaan, alkohoolik narkomaan ...?
  - mida võiks teha, et sinusse armutaks?

- kuidas kasvatada last ja mida ta peaks ise tegema. et ta oleks huvitav inimene?

c) Kui kõik on valmis, esitab iga grupp oma ideed.

Vahendid: pabertahvel, markerid

Analüüsiküsimused

- Mis mõtted ja ideed tekkisid seoses selle tööga?
- Mis te arvate, kas midagi analoogset toimib ka reaalses elus?
- Kuidas võib nooruk ise mõjutada oma elu, et olla grupile huvitav ja vastuvõetav?

Pea meeles!

Võib piirduda ainult esimese küsimusega, kui grupp ei ole veel jõudnud ühisele lainele ja pinge on suur. Teise küsimuse võib esitada siis, kui sellele pole vastatud juba esimeses küsimuses. Kolmandat küsimust kasutage ainult siis, kui grupp on juba avatud ja selle liikmed on saavutanud üksteisemõistmise.

Ärge tehke seda harjutust kasvatusesmäärke silmas pidades. Parem jätke oma mõtted enda teada, isegi siis, kui otse küsitakse. Esitage noortele küsimusi, kuidas nemad ise vastaksid.

3.4. Kultuur

Taust

Inimesed elavad kultuuriruumis. See ei ole füüsiline ruum, pigem vaimsure ruum, mis tekib tähendustest, teadmistest, väärtustest, ideaalidest, normidest, elureeglitest jne. Kultuur mõjub elu mõttele, käitumisele ja integreerumisele.

Laps kasvab, areneb ning sotsialiseerub teatud kultuuris, mis mõjutab tema maailmapildi kujunemist, sisaldab tema arusaamu keskkonnast ja tema kohast selles. Iga isik on mingi kultuuri kandja, kuid tähtis on see, kuidas ta end oma kultuuri kaudu väljendab ja esitleb.

Iga isik on mingi kultuuri kandja

Kultuur on kollektiivne, sest seda ei saa luua üksikisik, vaid see tekib paljude inimeste koostoimes. Teatud kultuuri kuulumine tähendab uskumist sellesse. Kultuur on oma olemuselt emotsionaalne, väljendades inimeste suhtumisi. Kultuur on kujunenud pika aja vältel, sest ühiste kogemuste ja arusaamade tekkimiseks vajatakse aega.

Kultuur on loomult sümboliline ja väärtused kodeeritakse koosluses mõistetavatesse märkide keelde. Sümbolid on peamiseks kultuuri väljendamise ühikuks, milles üldistatakse väärtusi, mida kooslus peab ebakindluse ennetamiseks ja toimetulekuks oluliseks. Inimesed lepivad sümbolite tähenduses kokku, kuid sageli ei fikseerita kokkuleppeid täpselt, mistõttu arusaamine sõltub suurel määral interpretatsioonist. Ühesugused tähendused ja sarnane tõlgendamine on grupikultuuri toimetuleku mehhanismiks.

Kultuurid on dünaamilised, sest nad on pidevas muutumises nagu inimesedki. Dünaamiliseks teeb kultuurid ka see, et nad püsivad vaatamata liikmete või põlvkondade vahetumisele.

Stressiseisundis kutsuvad võõras kultuur sageli esile tugevaid elamusi: valvsust, huvi või vastumeelsust. Oma kultuur kutsuvad esile soojust, lähedust, loomulikkust, see on **oma** eluviis ja **omad** mõtted.

Oma kultuuris on inimese jaoks kõik korrastatud, loomulik, seostatud tugevate sidemetega, harjumuspärane ja mõtestatud. Maailm tundub püsivana ajalises mõttes, avatud ootustele tuleviku mõttes ning igapäev on selles küllaltki kindel ja stabiilne seisund.

ÕPPE-EESMÄRK

Teadvustada, et kultuur iseenesest ei ole positiivne ega negatiivne, vaid positiivne või negatiivne on meie suhtumine temasse.

Harjutused

102 Muinasjutt „Kuidas loomad vahetasid omavahel sabad“

Jänesele meeldis rebase saba ja ta tegi rebasele ettepaneku vahetada sabad. Oleks ju rebasele jänese sabaga kergem põgeneda koerte eest. Rebasele see idee meeldis ning ta nõustus. Edasi juhtus aga nii, koerad jooksid jänese järele, mõeldes, et see on rebane, aga hunt jooksis rebase järele, sest arvas, et tegemist on jäneselega. Kumbki loom ei osanud käituda enda jaoks uutest tingimustest. Nad lähtusid vanadest harjumuspärastest kogemustest ja jäid hätta.

Noored tuletavad oma kogemustest meelde, kus nemad on midagi sarnast üle elanud.

NB! Oleks hea, kui juhendaja tooks näiteid oma elust, kus ta on sattunud rebase või jänese olukorda (nt raamatukogus valjusti rääkimine, matustel naeratamine, vale riietus diskol, välismaal reisimine, sünnipäeval jne). Noored jätkavad oma meenutustega. Võib rääkida toidust, nt kellelgi on nii negatiivseid kui ka positiivseid kogemusi kokkupuutest teise kultuuri toitudega või toitumisharjumustega.

Analüüsiküsimus

- Missuguseid tundeid sellega seoses on läbi elatud?

H 103 Kõrbesse (džunglisse, tundrassa) sattumine

- Igaüks paneb kirja viis tähtsamat eset, mis tema arvates aitaks seal ellu jääda
- Kolmekesi rühmas arutledes mõeldakse välja rühma ühised seitse tähtsamat eset
- Oma tulemus esitatakse suurele rühmale ja põhjendatakse oma valikuid

Analüüsiküsimused

- Milliste raskustega puutusite kokku?
- Keda vajaksite enda kõrvale, kui satuksite sellisesse olukorraga? Miks?

Kultuurivormide kategooriad ja nende avaldumise viisid (Trice, Beyer)

Kategooria	Näited
Sümbolid	Loodus- ja tehisobjektid
	Riietus
	Sooritus ja ülesannete täitjad
Keel	Släng
	Žestid, märguanded, leppemärgid
	Laulud
	Naljad, kuulujutud, kuuldused
	Metafoorid
Jutustused (narratiivid)	Vanasõnad, loosungid
	Jutud, legendid
	Saagad
Tegevuspraktika ja kombed	Müüdid
	Rituaalid ja tabud
	Tavandid ja tseremooniad

Sümbolid on nähtuse või objekti nähtavad märgid, mis asendavad nähtust või objekti ja annavad edasi selle tähenduse. Grupis võivad sümbolid olla logod, pildid, riietusstiil jne. Grupid kasutavad sümboleid, mis on inimeste teadvuses juurdunud, näiteks peetakse rokkarite iseloomulikuks riietumisstiiliks nahka ja metalli. Mõned sümbolid on võtmesümbolid, mis väljendavad kultuuri olemust suhteliselt puhtas vormis ehk eriti ilmekalt.

Keel on ühiselt mõistetav helide, kirjalike märkide ja kehaliigutuste kogum, mis on arusaadav teatud inimhulgale ja mille abil omavahel suheldakse. Grupi spetsiifiline keel võib avalduda mitmesugustes lühendites, ütlustes või lauludes. Need hõlmavad grupi liikmetele arusaadavaid sõnalisi ja mittesõnalisi kokkuleppelisi märke. Näiteks on iga põlvkonna noortel oma släng.

Jutustused ehk narratiivid hõlmavad sümboloid ja keelt ning väljendavad grupi liikmete kogemusi ja tundeid. Müüdid on tavaliselt dramaatilise sisuga, ebamäärased ja seotud grupi ümberkujundamise tegelike või kujuteldavate sündmustega. Saagades järgitakse tõepäraseid sündmusi ja nende ajalist kulgu, kuid neiski võib teatud määral ette tulla liialdamist ja ebatäpsust detailides. Legendides esineb nähtuste ilustamise tendentsi, näiteks suurendatakse emotsionaalsust heade sündmuste korral väljailmuva päikesega või halbade nähtuste puhul rajuilmaga. Lood peegeldavad igapäevategevuse külgi ja pingeid. Tavaliselt vastanduvad loos võrdsus ning ebavõrdsus. Lugudes võib avalduda, kuidas tajutakse turvalisust ja ebakindlust, kuidas ootamatutes olukordades hakkama saadakse ning tunnetatakse kontrolli või selle puudumist.

Tegevuspraktika ja kombed koosnevad sobivateks peetavatest käitumisviisidest ning nende tõlgendamisest. Nende hulka kuuluvad rituaalid, s.o standarditud ja lihtne tegevuste kogum, mida järgides on võimalik ebameeldivustega toime tulla ja seejuures identiteeti säilitada.

Harjutused

H 104 Moodustatakse 3–4-liikmelised grupid. Iga grupp valib, mis grupi esindajad nad olla soovivad, nt mingi spordiala esindajad (tennis, kergejõustik, maadlus jne), muusika- või kunstikooli õpilased, tänavalapsed, rokkarid (kindla elulaadiga rühmad), eestlased, venelased, soomlased, araablased jne (etnilised rühmad). Seejärel täidetakse eespool toodud Trice'i ja Beyeri skeemi järgi tabel, lähtudes oma teadmistest ja kogemustest, ning kantakse oma tulemused ette.

Analüüsiküsimused

- Mis võib juhtuda, kui nende gruppide esindajad saavad kokku kusagil ühisel üritusel (sünnipäeval, noortekeskuses, diskol jne)?
- Mis juhtub siis, kui üks õpilane kuulub mitmesse gruppi? Missugune ta siis on?

H 105 Moodustatakse paarid (rühmad) teisest rahvusest või mingisse teise gruppi kuuluva(te) kaaslas(t)ega:

- joonistatakse võimalikult palju asju, inimesi ja nähtusi, kes/mis osalejaile meeldivad, ning räägitakse neist
- joonistatakse neid asju, inimesi, loomi jne, kes/mis osalejaile ei meeldi, ning räägitakse neist

Analüüsiküsimused

- Mis mõtted ja ideed teil teisi kuulates tekkisid?
- Mida te teada saite?

H 106 Igaüks teeb endale isikliku ajakirja või päeviku, kuhu kirjutatakse ja joonistatakse neil teemadel, mis on tegija jaoks olulised ja huvitavad. Hiljem vahetatakse päevikud ja räägitakse neist üksteisele.

Teemad võivad olla näiteks

- minu parim sõber
- minu perekond
- minu lemmikloom
- kelleks ma tahan saada
- väga tähtis isik
- mis minule inimestes meeldib ja mis ei meeldi
- lemmikpaik looduses
- minu enda muinasjutt
- koletised ja mina
- minu reis võluvaibal
- minu päev, minu nädal, minu elu
- keegi, keda ma tahaksin tunda jne

Analüüsiküsimused

- Mis mõtted ja ideed teil teisi kuulates tekkisid?
- Mida te teada saite?

H 107 Igaüks kujutab paberilehel praegust maailma, kasutades sümboleid, värve, kujundeid jne (4 min). (Joonistamisoskus ei ole oluline.) Oma mitmekesisist maailma tutvustatakse rühmaliikmetele. (Tutvustamise vormi valib rühmajuht järgmistest variantidest: tutvustaja paneb oma paberi ringi keskele maha või liigub ringis ja näitab või kõik hoiavad käes ja näitavad teistele või panevad enda ette põrandale jne.)

Vahendid: paber, rasvakriidid

Analüüsiküsimused

- Mis mõtted ja ideed teil teisi kuulates tekkisid?
- Mida te teada saite?

Pea meeles!

Need ülesanded aitavad noortel rääkida endast ja avada end, avastada mitmekesisist maailma ning muutuda üksteise suhtes tolerantsemaks; kuulates tekib huvi teiste vastu.

Kui grupis on eestlased ja venelased ning pole veel tekkinud arusaama, et ollakse grupina üks meie, siis on ääretult riskantne lasta neil mängida eestlasi ja venelasi. See tekitab lisapingeid ja liigseid emotsioone. Alustuseks võib lasta neil mängida muid rahvusi, neid, keda grupis ei ole. Alles siis, kui on tekkinud üksmeel ning arusaam teiste rahvuste käitumisviisidest vm (see on vaid ju nende ettekujutus), võiksid nad mängida eestlasi ja venelasi.

ÕPPE-EESMÄRK

Me kipume väga kergelt tegema järeldusi, püüdmatagi süveneda, asja lähemalt uurida ega asjaolusid selgitada

H 108 Harjutus

- a) Peab olema kaks mängujuhti.
- b) Rühm võtab paaridesse ja paarilised lepivad omavahel kokku, et üks on mees ja teine naine (tegelik sugu pole oluline). Mängujuhid seletavad, et nemad on mees ja naine **Po-po** maal ning paarid tulevad neile külla (külalistele on see tundmatu maa, kus on võõras kultuur, keel, võõrad kombesid jne).
- c) Mängujuhid annavad igale paarile vahendid (voodilina, paberid, sall, rätik vms) ja ülesande, et iga paar teeks nende vahendiga mehe (mehed panevad sallid või rätikud pähe, et eristada ennast naistest) nii, et ta oleks naisest eristatav.
- d) Kõik selles harjutuses vaikivad nii kaua, kuni mängujuht ei esita rühmale küsimusi.
- e) **Po-po** maa asub teises ruumis, mille mängujuhid on varem ette valmistanud. Mängujuhid eristavad samamoodi mehe naisest (et ka külalistel oleks selge, kumb on mees) ning mees on kindlasti jalanõudega ning naine ilma. Ruum seatakse nii, et **Po-po** paar istub pärast külaliste kohtadele paigutamist nende ette. Mees istub toolile, padjale või vaibale (igal juhul mitte maha), naine istub mehe kõrvale maha. Külalistele seatakse **Po-po** paari ette poolkaares sama moodi kohad (mehele tool, padi vms). Kui ruum ei võimalda külaliste kohti poolkaares panna,

siis seatakse nii, et nad kohalikke hästi näeksid. Ruumi pannakse veel kauss suupistetega (küpsised, kommid vm) ning jook (vesi) ja topsid.

f) Kui ruum on valmis, kutsutakse külalised paaride kaupa sisse. Kuni tegeldakse esimese paariga, ootavad teised ukse taga jne. Kohalikud räägivad ainult **po-po** keeles ja žestide abil. Mehed ei tohi jalatseid jalast võtta või kui need on ära, siis tuleb need jalga tagasi panna; naine peab olema paljajalu. Kohalikud (kaks treenerit) tervitavad külalisi ja juhivad paari kohale (mehe istmele ja naise tema ette maha). Nii tehakse kõigi külalispaaridega. Kui külalised on paigas, asuvad **po-polased** oma kohale ja hakkavad palvetama, andes žestide abil külalistele märku, et nad sedasama teeksid – mees paneb käe naise pea peale ja nagu suruks naise pead vastu maad, ise kummardab samal ajal samuti maa poole. Mõlemad häälitsevad (nt „Ommm ... ommm ...”). Pärast palvetamist vestlevad **po-polased** veidi omavahel, nagu arutaks midagi, siis jõuavad ühisele meelele, tõusevad ja hakkavad külalistele suupisteid (küpsiseid, komme vm) pakkuma. Suupistekauss on naise käes, mees **ei tohi** toitu puudutada. Oma keeles ja žestide abil tehakse külalistele selgeks, et naine annaks mehele (paneks oma käega mehe suhu) suupiste. **Po-polased** istuvad oma kohale ja **Po-po** naine annab oma mehele toidu suhu. Jälle palvetatakse ja palutakse seda teha ka külalistel. Seejärel kordub toidu jagamisega sarnane protseduur joogiga.

Pärast joogi jagamist ja järjekordset palvetamist peavad **po-polased** jälle aru. Siis tõusevad ja lähevad nad esimese paari juurde ning paluvad naisel tõusta. **Po-po** mees libistab kahe käega üle naise keha (ei puuduta teda, vaid teeb seda 5–6 cm naise kehast eemal). **Po-po** naine teeb sedasama ja seejärel peavad nad jälle nõu. Nii käiakse läbi kõik paarid. **Po-polased** lähevad kohale ja palvetavad. Siis peavad veel nõu, lähevad ühe väljavalitud naise juurde, n-õ katsuvad teda veel kord ja võtavad ta viisakalt enda juurde (st naine istub **Po-po** mehele teisele poole jalgade ette maha). Palvetatakse jälle kõik koos. Siis saadavad **po-polased** külalised viisakalt ära, jättes väljavalitud naise enda juurde.

Mängu lõpp

Nüüd minnakse koos teise tuppa ja külalised hakkavad rääkima, mis nende arvates **Po-po** maal toimus.

Analüüsiküsimused

- Mis teie arvates siin toimus?
- Mida tehti?
- Miks nii tehti?
- Mida see tähendas?

Analüüsitakse põhjalikult kõiki toimunud tegevusi ja protseduure (mängujuhid võivad esitada suunavaid küsimusi). Pärast analüüsi räägivad mängujuhid, **mis tegelikult toimus**.

Po-po maa elanikud on maa kummardajad ja usuvad, et maa annab neile energiat ja jõudu. **Naine on nende maal püha ja mees vastupidi räpane olevus**. Seetõttu oli naine paljajalu ja istus maas, et saada maast rohkem energiat; mees ei tohtinud aga maad puudutada, sest nii rüvetab ta püha maad. Palvetades kummardus naine maa poole, aga et ka mees maalt veidi energiat saaks (on ju neid soojätkamiseks ja raskema töö tegemiseks vaja), hoidis mees kätt naise pea peal ja sai nii naise kaudu samuti maalt energiat. Söömise ja joomise protseduur oli ajendatud samast põhjusest – et mees on räpane olevus, ei tohi ta ei sööki ega jooki puudutada. Et **Po-po** maal oli vaja **uut kuningannat**, siis otsiti sobivat kandidaati külaliste seas. Kuningannal peab olema maaga väga tugev side, mille eelduseks on hea ja sobiva aura olemasolu. **Po-po** mees oli aura testimisel eksperdiks, kuna eelkõige just meessoo ellujäämine sõltus õige kuninganna leidmisest. Seepärast tunnetasid mehed paremini õiget ja tugevat aurat. Õnneks leidis selline väga hea auraga, **Po-Po** maa kuningannaks sobiv naine külaliste seas. Külalised olid nõus teda loovutama, sest see on ju ka neile suur au – nende maa esindaja saab **Po-po kuningannaks**.

Vahendid: voodilina, paberid, sall, rätik, kauss suupistetega (küpsised, kommid vm), jook (vesi) ja topsid

Analüüsiküsimus

- Mis mõtted tekkisid pärast niisugust seletust?

3.5. Identiteet

Taust

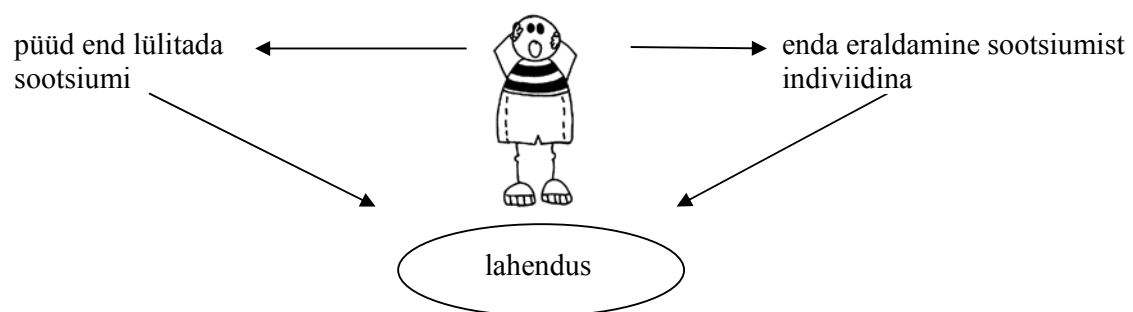
Identiteedil on oluline roll minapildis. See mõjutab endale antavaid hinnanguid ja psühholoogilist heaolu. Noored kipuvad sotsiaalselt rohkem olema seotud oma noortemaailmas, mitte etniliselt liitudes. Neid seovad rohkem noortekultuuri spetsiifilised väärtused, neile on oluline just kuuluvuse, korporatiivsuse tunne „oma” – „võõras”.

Noortel on suur vajadus positiivse suhtumise järele nende identiteedisse ja selle ohutusse – õigus olla keegi.

Etniline identiteet

- aitab vähemustel säilida kultuurilises mitmekesisuses
- tekitab inimeste vahel solidaarsustunde
- tekitab turvalisustunde
- motiveerib kollektiivselt tegutsema

Isiksuse sotsiaalne identifitseerumine koosneb kahest vastandlikust mehhanismist:

Noore identiteedi kujunemist võib kujutada

- tema koha kaudu interaktsioonis (sotsiaalsete struktuuride olemasolu ja tema roll nendes)

- isiksuseomaduste kaudu (tervis, intellekt, kompetentsus, eneseaktseptimine ja -teadvustamine)
- enesehinnangu kaudu

Identiteet on see, kuidas inimene mõistab, kes ta on. Identiteet koosneb rollidest (ettetulevatest võimalustest); sellest, mida teised inimeselt ootavad, mida inimene teab ja oskab, millega tuleb toime ja millega mitte, kuidas teised teda näevad.

Kujunemisjärgus on isiksus suuresti sõltuvuses välistest hinnangutest – kujuneb positiivne või negatiivne enesehinnang.

Uue identiteedi kujunemine sõltub

- illusioonide purunemisest
- domineeriva grupi huvide tunnetamisest
- sotsiaalsete sidemete olemasolust
- sidemest grupiga, mis annab talle
  - kaitstuse
  - arenemisvõimaluse
  - kuuluvustunde
  - positiivse enesehinnangu

ÕPPE-EESMÄRK

Teadvustada oma isiklike omadusi ja eeldusi, oma võimalusi tegutseda koos teiste inimeste ja ümbritseva maailmaga.

Harjutused

109 Identiteedi avamine. Kes ma olen?

- Pange 10 minuti jooksul kirja, kuidas te ennast määratlete
- Valige 10 tähtsamat omadust, esitage neist esimesed kolm rühmale ja kommenteerige
- Kui seal on rahvusliku tunnuse järgi identifitseerimist, siis eraldage need ja pange pingeritta
- Tooge neist esimesed kolm esile ja kommenteerige

H 110 Probleemide infopank (individuaaltöö)

- Pane kirja, milliste eri kultuuride noorte suhtlemisest tekkivate probleemidega oled sina oma elus kokku puutunud.
- Moodustage 5-liikmelised grupid, pange kirja ja esitage oma kogemused rühmale.

Probleemide tekkimise korral võib mõnda sellest loetelust näiteks tuua:

- 1) vene rahvusest noored ei käi noortekeskuses, kus domineerivad eesti noored
- 2) keele tasandil ei saada üksteisest aru, häbenetakse oma keeleoskust
- 3) temperamendi erinevus
- 4) kõrvuti eksisteerimine, vähe kontakteerumist
- 5) ei mõisteta lõpuni teise rahvuse eripära – lastetuba
- 6) vägivaldsus, agressiivsus
- 7) ropendamine
- 8) teiste mittemõistmine, arusaamatused
- 9) info vääriti mõistmine
- 10) üleolev suhtumine

H 111 Miks on teil tähtis olla eestlane (venelane, ukrainlane, soomlane jne)?

Praktiline kogemus (järgmine loetelu aitab vestlust korraldada)

1. **Kuuluvustunne** – annab rahvuse kohalt, ent ka kollektiivis võimaluse liikuda üles ja alla, sõltub isiklikust ja ühiskondlikust aspektist, võimalustest
2. **Ühtekuuluvus** – lähedustunne, hoiab alal see, et kuulutakse omade sekka, kaitstuse tunne
3. **Traditsioonid ja juured** – peres laste kujundamine, annab hoiakud, pürgimised, eesmärgid, selguse, normid, kirjutamata seadused, väärikuse, kindlustunde, vastutuse
4. **Juured** – annab kindlustunde; ollakse siin ja praegu ning ammutatakse oma jõud siit mullast; kui on kindlad juured, siis on inimene kindel
5. **Turvalisus** – kindlustunne
6. **Keegi olemine**
7. **Minu rikkus** – millega saan kaua aega hakkama, mis ei kahane, vaid kasvab

8. **Rahvuslik uhkus** – enne mind said esivanemad hakkama, saan ka mina; on seotud ajaloolise mälega; oskan seda, tean seda; suurte kõrval on tunne, et olen eriline. Olen eestlane!
9. **Uhkus** – olen eestlane
10. **Missioon** – hoitakse ja jagatakse oma teadmisi ning kogemusi, jagatakse vastutust järgmise põlvkonna ees
11. **Töökus** – mitte midagi ei tule niisama
12. **Omatunne** – (vastand võõras), kaitstus, lähedus, ühtekuuluvus, alalhoidlikkus, auahnus, töökus, tõestamine
13. **Alalhoiuinstinkt** – oleme olemas ja peame edasi säilima; hirm on pidevalt, äkki sureme välja
14. **Vaimsus**
15. **Omamine** – omanikutunne (maa, maja, saun, lehm jne)
16. **Rahvuskultuur** – tunne kaubahallis pole see, mis käsitöölaadal
17. **Rahvuse väärtustamine** – kui suudetakse enda rahvust väärtustada, suudetakse ka teisi väärtustada; kui oma identiteet on paigas, saadakse ka teistest aru

H 112 Kus olete märganud, et tunne olla eestlane (venelane, ukrainlane, soomlane jne) tekitab piire?

Praktiline kogemus (järgmine loetelu aitab vestlust korraldada)

- Hirm
  - väljasuremise pärast
  - suure ja kurja pärast
  - järeltulevate põlvete pärast
  - rahvuse segunemise pärast
  - keele hävimise pärast
  - omandi kaotuse pärast
- Ebakindlus ja eneseteostamise vajadus
- Hoiakud, kaitseseisundid
- Vastutus
- Imeb energiat
- Kangekaelsus ja jonn
- Piirid ja barjäärid takistavad

Analüüsiküsimus

- Kas teised rahvused elavad üle samasuguseid tundeid?

H 113 Mängu oleks ohutu mängida saalis, kus pole mööblit, mille otsa mängijad võiksid komistada. Klassis mängides tuleb toolid-lauad seina äärde lükata. Klass vm kooslus jagatakse 5–12-liikmelisteks rühmadeks, kokku 4–6 rühma. Iga rühma nimetatakse mõne kodulooma või linnu järgi ja antakse talle kokkulepitud „hää” (nt kassidele „näu”, kanadele „ka-kaa”, lehmadele „ammuu” jne). Rühmi moodustades tuleb jälgida, et need oleksid võimalikult erinevad, st poisid ja tüdrukud, eestlased ja venelased segamini. Kui ühte rühma on seadnud end sõbrad-sõbrannad, peab nad lahutama eri rühmadesse. Eesmärk on, et rühmade liikmetel oleks vähe ühist. Põhiline ühine asi ongi see, et neile antakse väljastpoolt mingi ühine nimetaja ja tunnushää. Rühma liikmed peavad teadma, mitu liiget nende rühmas on. Seejärel segatakse kõik rühmad ära. Mängijaile seotakse side silmadele ja nad peavad oma „hääle” järgi üksteist teiste rühmade häälitsevate liikmete seast ära tundma ning kokku kogunema. Need, kes ei taha mängus osaleda, võivad koos noorsootöötajaga olla turvakaamerad, kes jälgivad, et keegi kuhugi vastu ei jookseks või endale muul moel häda ei teeks (kui ruum on ohutu ja sobiv, võib ilmselt ka tule ära kustutada).

Mäng lõpeb siis, kui kõik rühmad on üksteist leidnud.

Analüüsiküsimused

- Mida tundsate selles situatsioonis?
- Miks?

Pea meeles!

Mäng sobib selgitama kultuurišoki ja adaptatsiooni mõistet. Sattumine teise (ükskõik kas rahvusvahelisse või ühe kindla dominandiga) kultuurikeskkonda (nt ekskursioonidel laagrites või ka kooli või elukohta vahetades) tekitab inimeses ebamugavustunde. See võib väljenduda hirmu, viha, isolatsioonitunde jms näol ning häirida nii õppimist, töötegemist kui ka vaba aja veetmist. Mäng aitab selgitada, et erinevad inimesed kohanevad uues olukorras erineva kiirusega.

Enne selle ülesande juurde asumist võiks noortega läbi arutada, mis võib sääraste ebamugavustunde põhjustada (nt keel, käitumisnormid, ent ka toit, riietus jms), küsida neilt, kas nad on seda kunagi kogenud; rõhutada, et inimene on siis lahutatud oma sõpradest, tuttavatest ja pereliikmetest.

See ebamugavustunne tekitab tavaliselt inimeses soovi millegi tuttavliku järele – näiteks välismaal reisisid ollakse rõõmsad, kui kohatakse kedagi oma rahvusest jms. See side, mis ühendab ühe rahvuse liikmeid, saab sageli märgatavaks just siis, kui ollakse tavapärasest keskkonnast väljas. See tajutav ühtekuuluvustunne võib samalt maalt pärit perekondi panna omavahel suhtlema, kui nad on rännanud teisele maale jne. Oma kaasmaalastega suhtlemine võib ajapikku muutuda vähem tähtsaks, kui inimene leiab endale sõpru teistest rahvustest, õpib tundma seda maad. Võib juhtuda, et kui inimene külastab seejärel oma kunagist kodumaad, tunneb ta end seal ebamugavalt, sest paljud asjad on teisiti, kui ta on harjunud. (Siin võib küsida noortelt nende kogemusi.)

Ebamugavustunne teise kultuurikeskkonda sattudes on loomulik. Mäng ongi mõeldud selleks, et rühma liikmed tunnetaksid isikliku kogemuse kaudu seda hämmeldust ja segadust, mis tekib, kui sattutakse olukorda, kus on raske orienteeruda, ning ka ühtekuuluvuse tunnetust rühmaga, kellega tegelikult polegi palju ühist.

Pärast mängu võiks esitada küsimusi ning kogetud olukorra veel kord läbi arutada. Kindlasti tundsid mängijad end selles situatsioonis erinevalt. Siin ongi soovitatav tõsta esile erinevaid tundeid, teha selgeks, et kõik ei pruugi end samas olukorras üldsegi ühtemoodi tunda ning tuleb arvestada oma võimaliku partneri (võimalike partnerite) kohanemise kiirust juhul, kui näiteks ollakse ise võõrustaja või enamusrühma liige (nt uus õpilane klassis vms).

Kogu selgituse võib esitada ka pärast mängu. Mängu ei ole soovitatav üles ehitada võistlusena, sest siin on just oluline noorte tunnetuslik kogemus. Võistluspinge hakkaks selle üle domineerima.

3.6. Stereotüübid

Taust

Eelarvamused tulenevad sellest, et ollakse enesekesksed – iga rühm peab end normaalseks ja ülejäänuid mingis suhtes ebanormaalseks, st õigupoolest võivad nad ju tipp-topp olla, aga nad ei oska käituda ega mõelda nagu meie ...

Stereotüübid on üsna elujõulised. Stereotüübi muutmiseks on vaja kogemusi ja läbielamisi. Paljast pealevaatamisest ei piisa, et teised näeksid meie väärtusi. Alles siis, kui ütleme või teeme midagi, avaneb teistel võimalus heita pisut terasem pilk sellele, mis meis tegelikult sünnib.

Kui üks rahvus võtab eest oma rahvusprillid, muutub maailm silmapilkselt hägusemaks ja läheb fookusest välja. Tuleb proovida veel paljusid prillipaare, enne kui saavutatakse nägemine 20/20. Seda protsessi nimetatakse **kultuuritundlikkuse arendamiseks**.

ÕPPE-EESMÄRK

Mängude ja harjutuste kaudu rikastada isiklike kogemusi ja läbielamisi turvalises õhkkonnas ning panna sulama stereotüübid.

Harjutused

H 114 Moodustakse 3-liikmelised grupid. Igaüks räägib oma kaaslastele,

- mis teda on tõeliselt vihastanud soomlaste (eestlaste, venelaste, rokkarite, nohikute jne) puhul
- mis talle meeldib soomlaste (eestlaste, venelaste, rokkarite, nohikute jne) puhul
- mis on ühist soomlastel (eestlastel, venelastel, rokkaritel, nohikutel jne) ja temal

Analüüsiküsimused

- Mis mõtted ja ideed teil teisi kuulates tekkisid?
- Mis te arvate, miks tekkisid just need pildid?

H 115 Moodustatakse 3-liikmelised grupi. Mängujuht ütleb: „Kujuta ette, et sa oled vene (eesti või muust) rahvusest ja lähed oma eestlasest (vene või muust rahvusest) sõbrale külla. Ta avab ukse ja sa näed, et tal on külas palju eestlastest (vene või muust rahvusest) sõpru, keda sa ei tunne. Räägi sellest, kuidas sa end tunned. Kuidas käitud nende seltskonnas?”

Analüüsiküsimused

- Mida te märkasite teisi kuulates?
- Mis tekitas raskusi selles situatsioonis olles?
- Kuidas te saate ennast aidata ja mida te ootate teistelt selles olukorras?

H 116 Viie minuti jooksul räägib üks mängija oma paarilisele oma kuuluvusest mingisse gruppi (rahvus, muusikasuund, riietus, sport jne) ning tõstab oma jutus esile võimalikult palju enda jaoks olulisi asju (miks see on talle tähtis, mis teda huvitab, mis tõmbab jne). Seejärel räägib paariline kõnelejale, mida viimane talle ütles. Nii on näha, kuidas paariline temast aru sai. Seejärel vahetatakse osad.

Analüüsiküsimused

- Mida te märkasite?
- Mis mõtted ja ideed teil tekkisid?
- Miks ei märka ühe inimese jaoks olulisi asju teised?
- Kuidas te saaksite kaasa aidata, et kaaslased teid paremini mõistaksid?

H 117 Mängija arutleb, milliseid omadusi tahaks ta üle võtta teistelt rahvusrühmadelt (eestlastelt, soomlastelt, venelastelt, sakslastelt, araablastelt, mustlastelt jne). Seejärel valib ta neist seitse kõige tähtsamat omadust ja tutvustab neid rühmale.

Analüüsiküsimus

- Mis te arvate, kas need on rahvusest tulenevad omadused?

H 118 Reastatakse omadused, lähtudes eesti, vene, romi (mustlased), itaalia, inglise, araabia rahvusest:

- abivalmid
- osavõtlikud

- sõbralikud
- ausad
- rõõmsameelsed
- tolerantsed
- kohusetundlikud
- tasakaalukad
- arukad
- jõhkrad
- vaenulikud
- viha pidavad
- tignedad
- valelikud
- silmakirjalikud
- üleolevad
- egoistlikud
- iroonilised

Analüüsiküsimused

- Millele toetusid teie kujutlused?
- Mis te arvate, kas need on rahvusest tulenevad omadused?
- Kuidas see mõjutab suhtlemist?

H 119 Stereotüüpide ning stereotüüpiseerimise mõistete selgitamine

Mäng sobib umbes 30-liikmelisele rühmale (osa noori võib osaleda vaatlejatena). Mänguks on vaja ette valmistada kolm komplekti kaarte (vt lisatud tabel; et see on nagoonii Ameerika tudengitele mõeldud õpikust kohandatud, võib seda omalt poolt täiendada-parandada).

Ruum peab olema piisavalt suur (ilma laudade ja toolideta), et õpilased saaksid vabalt liikuda.

Igale osalejale antakse kaart. Osaleja ise ei tohi oma kaarti näha, see kinnitatakse tema seljale, nii et teised näevad, tema mitte. Seejärel palutakse kõigil omavahel suhelda, et nad selgitaksid välja oma rolli ja värvi. (Nad võivad ka koos midagi teha.)

NB! Osaleja ei tohi küsida: „Kes ma olen? Mis värvi minu lipik on?” Esitada võib ainult kaudseid küsimusi ning oma rolli peab ära arvama selle järgi, kuidas teised teda kohtlevad.

Seejärel palutakse osalejatel ära arvata oma rollid ja värvid ning kirjeldada, mille järgi nad seda otsustasid. Võib ka küsida, kellega nad tundsid end millegi poolest sarnanevat.

Vastuste põhjal saab arendada diskussiooni, kui kergesti sünnivad teatud suhtumis- ja suhtlemismallid, kui on teada mingi kindel „silt” teise inimese kohta. Edasi saab arendada vestlust sellest, et kui inimesed tunnevad, et neid koheldakse vastavalt „sildile”, hakkavad nad tundma ka teatavat ühtsustunnet.

Seda mängu võib varieerida ka nii, et kõige suuremale värvirühmale avaldatakse, mis värvi nad on, samal ajal kui kaks väiksemat rühma ei tea, mis värvi nemad on. Siin on huvitav küsimus, kas ja mille järgi nad tabavad, et nad on vähemuses. Kas neid koheldakse erinevalt?

Näited „siltide” kohta (võib varieerida sõltuvalt olukorrast ja seltskonnast)

Sinine	Kollane	Punane
Edukas (hea) õpilane	Hea jalgpallur	Arvutifänn
Arvutifänn	Klassivanem (vms analoogne roll)	Klaverimängija (õpib muusikakoolis)
Klaverimängija (õpib muusikakoolis)	Keskuse ürituste organiseerija	Diskor
	(Hea) korypallur	Koorilaulja (laulab kooli kooris)
	Koorilaulja (laulab kooli kooris)	Loodusehuviline
	Edukas (hea) õpilane	Ürituste organiseerija
	Diskor	Liider (vms analoogne roll)
		Pidutseja, peolõvi (suur pidudel käija)
		Võrkpallur
		Rikkast kodust pärit (õpilane)
		Keskuse kõige populaarsem noor, teiste lemmik
		Autofänn
	Kõige suurem unustaja, tuulepea	
	jne	

Stereotüüpe selgitavas mängus võib värvide asemel kasutada looma-, linnu-, lille- jne liike, sest nende rolle või stereotüüpide tekkimist saab selgemalt määratleda ning need on noortele ehk paremini mõistetavad.

Vahendid: värvilised sildid (sinine, punane, kollane), nõelad või kleepsud

Analüüsiküsimused

- Millises rollis oli raskem olla? Miks?
- Millises rollis oli kergem olla? Miks?
- Millised olid segavad tegurid mängus?
- Millised on teie mõtted, ideed pärast seda mängu?
- Mida te tunnete?

Pea meeles!

See mäng on mõeldud koos juhendaja selgitava jutuga selle kohta, kuidas inimesed loovad kirjeldusi teistest inimestest, tuginedes ühele-kahele märgatavale tunnusele, ning hakkavad seda omavahel suheldes kasutama. Nii sünnivad ettekujutused eestlastest, venelastest, sakslastest jt. Neid nimetatakse teise rahvuse stereotüüpideks.

Seda teemat võib vastavalt noorte eale edasi arendada, rääkides sellest, et stereotüübid võivad olla tugevamini kinnistunud või nõrgemad, võivad kiiresti muutuda, sisaldada ühe rahvuse kohta nii positiivseid kui ka negatiivseid jooni, teise rahvuse kohta peamiselt negatiivseid jne. Kindlasti tuleb seletada, et stereotüüp tähendab mingit üldistatud ettekujutust, mis ühel rühmal teise kohta on ning mis võib olla täiesti vale (selle kohta võib tuua mõne näite) või siis osaliselt õige, st kirjeldab ühe osa selle rahvuse liikmete mingeid, kuid kaugetki mitte kõiki iseloomujooni või väliseid jooni.

Noortega võib arutada, millised on vastastikused ettekujutused eestlaste ja venelaste kohta, ning seejärel paluda neil kirjeldada mõnd oma eesti (vene) sõpra. Kirjeldused võiks tahvlile märksõnadena kirja panna ja siis võrrelda (eri värviga markeerida), mis neis kirjeldustes kattub.

H 120 Rollimäng

Te tulite diskole ja märkasite, et sinna on tulnud kokku mitme rahvuse esindajaid. Mängige, kuidas teie arvates käitub diskoteegis eestlane, kuidas venelane.

Situatsioon on soovitatav võtta videosse. Üht olukorda mängitakse läbi 3–4 korda. Grupid ei näe üksteise esitust enne, kui kõik on läbi mänginud. Rollid võiks jaotada nii, et eestlased mängivad venelasi ja vastupidi.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele?
- Millised mõtted ja ideed sellega seoses tekkisid?
- Mida te tunnete?

H 121 Rollimäng

Avatakse uus kaubamaja. Esimestele külastajatele on välja pandud mitmeid auhindu. Peaauhind on reis kahele Marokosse. Ukse taha on kogunenud suur hulk inimesi – eestlasi, soomlasi, venelasi või muust rahvusest inimesi. Mängige, kuidas käituvad selles olukorras eestlased, venelased, soomlased jne.

Situatsioon on soovitatav võtta videosse. Üht situatsiooni mängitakse läbi 3–4 korda. Grupid ei näe üksteise esitust enne, kui kõik on läbi mänginud. Rollid võiks jaotada nii, et eestlased mängivad venelasi ja vastupidi.

Analüüsiküsimused

- Mida panite tähele?
- Millised mõtted ja ideed sellega seoses tekkisid?
- Millise kokkuvõtte teeksite?

H 122 Oletame, et teil on võimalus valida, kas olla eestlane, ameeriklane, prantslane, venelane, soomlane või araablane. Kes te eelistaksite olla? Põhjendage oma valikut.

H 123 Eesti rahvusest ja mitte-eestlastest noored istuvad noortekeskuses eraldi ega taha midagi koos teha. Mis võivad olla selle põhjused

- eestlaste arvates?
- mitte-eestlaste arvates?

Mida võiks teha, et nad hakkaksid koos tegutsema?

H 124 Püüdke meenutada mõnd olukorda, kus te olite teisest rahvusest inimesega kõneldes häiritud, tundsite end ebamugavalt. Kirjeldage seda situatsiooni kolmeses rühmas.

- Tooge esile häirivad faktorid. Iga rühm kannab ette oma tulemused, mis pannakse kirja pabertahvlile.
- Seejärel arutab iga rühm, kuidas sellega toime tulla, mis võiks aidata, et suhtlemine toimiks. Iga rühm kannab ette oma tulemused, mis pannakse kirja pabertahvlile.

Praktiline kogemus (kui tekivad raskused, võib kasutada seda lugu)

Üks vene rahvusest noormees rääkis, et eestlased peavad venelasi alamaks, vaatavad nende peale ülevalt alla ja suhtuvad neisse üleolevalt. Küsisin, miks ta nii arvab – äkki ta ise ainult

mõtleb nii. Palusin tal selgitada ja tuua näiteid, kuidas see avaldub. Ta rääkis kooli huviringidest (noormees lõpetas ühiskümnaasiumi põhikooli viimase klassi).

Huviringides võivad osaleda kõik noored võrdselt, arvestamata rahvust. Ent kui eesti keelt ei vallata ideaalselt, langetakse ringist lihtsalt välja. Noor lahkub ise, sest ta tunneb, et teda ei arvestata; tekib alaväärsustunne, millega kaasneb trots. Säärase kogemuse saanu räägib sellest teistele ja needki ei julge katsetada.

Kultuur on kõik, kaasa arvatud keel. Eri rahvusest noortega vesteldes on selgunud, et kõige suuremaks takistuseks ongi keel. Vene noored kardavad rääkida eesti keeles, kui grupis on eestlaste enamus. Nad annavad endale aru, et räägivad eesti keelt aktsendiga ja mõningate vigadega, ning kardavad, et nende üle hakatakse naerma ega võeta nagunii omaks. Parem olla siis puhas venelane ja suhelda ainult vene keeles.

kõige suuremaks takistuseks ongi keel

Pea meeles!

- Me kaldume stereotüüpsele kategoriseerimisele
- Stereotüpiseerimine on ohtlik, kuid samal ajal õiglase teejuht rahvuse tasandil
- Rahvuslike omaduste pinnal tehtud üldistused võivad niiviisi alt vedada indiviidide puhul, kuid on usaldusväärsed suuremate inimhulkade puhul

Need harjutused on emotsionaalsed ja sügavalt isiklikud. Vajaduse korral tuleb siin meelde tuletada grupireegleid ja hoida ära liialt üleskerkivaid tundeid, eriti kui grupis on kahe rahvuse esindajad.

Kui grupis on eestlased ja venelased ning nad ei ole mõistnud, et nad on grupina üks meie, vaid eksisteerivad veel eestlased ja venelased, siis on ääretult riskantne lasta neil mängida eestlasi ja venelasi. See tekitab lisapingeid ning kütab emotsioone üles. Alustuseks võiks lasta

neil mängida muid rahvusi, neid, keda parajasti rühmas ei ole. Alles siis, kui on tekkinud üksteisemõistmine ja koosmeel, võiksid nad mängida eestlasi ja venelasi.

Stereotüüpe kujundavad tegurid

- kaudne info
- isiklik kogemus
- gruppidevahelised suhted
- etniline identiteet
- isiksus
- enesehinnang
- kommete ja rollide erinevused
- avaliku elu tegelaste tajum
- sotsiaalsed ja majanduslikud muutused sihtgrupis
- geograafilised faktorid

125 Juhtum Manhattanil

Mis juhtus?	Mustanahalised lapsed, kellest üks oli ratastoolis, sõitsid suure hooga mulle, mu tuttavatele ja võõrastele inimestele valusasti jalgadesse.
Millal?	Märtsis 1999
Kus?	New Yorgis Manhattanil
Kes osalesid?	<ul style="list-style-type: none"> • Mustanahalised lapsed (u 5 last) • Mina ja minu tuttavad (jalutasime Manhattanil), juhuslikud inimesed tänavalt
Kuidas osalised käitusid?	Need, kellele jalgadesse sõideti, olid jahmunud, keegi lapsi kinni püüdma ega tuupi tegema ei hakanud. Meie kannatasime vaikides.
Tekkinud tunded ja mõtted	Kogu juhtum oli ääretult solvav, sest oli näha, et otsa sõideti vaid valgetele. Seega tundus säärane laste n-õ nali pigem rassistlik. Solvav oligi seetõttu, et meie olime turistid ega soovinud kellelegi halba. Mõneks ajaks jättis see halva varjundi kogu mustale rassile, aga mitte jäädava. Juhtum on aga siiani meeles.
Kuidas olukord lahenes?	Et meid oli New Yorgi Eesti Majas varem hoiatatud, et mustanahalistele ei tasu midagi öelda ka siis, kui nad ise esimesena provotseerivalt käituvad, siis pidasime sellest nõuandest kinni.

Analüüsiküsimused

- Kirjeldage sündmust hinnanguvabalt.
- Millised on mõlema poole reaalsed läbielatud tunded?
- Mis hoiakutest lähtusid külalised?
- Missugustest stereotüüpidest lähtusite?

- Milles seisnes ealise käitumise omapära (tooge omapoolseid näiteid sarnaste situatsioonide kohta, kus olite osalised või kannatajad)?
- Milline võiks olla kohalike sotsiaalne taust?
- Millised oluksid teie reaalsed võimalused ja piirangud säärases olukorras?
- Milline on teie reaktsioon sellele situatsioonile?
- Mis mõtted ja ideed tekkisid selle situatsiooniga töötades?

1. Individuaaltöö ühe küsimuse kaupa.
2. Moodustatakse kolmesed rühmad ja arutatakse oma vastuseid. Suurele rühmale jagab mängujuht kõlama jäänud variandid. Tahvlile pannakse kirja iga rühma töö tulemused.
3. Kõik küsimused töötatakse ükshaaval läbi kolmestest rühmadest.

Pea meeles!

Ettevaatust, tugevad emotsioonid! Tagasisidet võiks alustada nõnda: „Kui mina oleksin selles olukorras ...”

3.7. Kultuuride konflikt

Taust

Konflikti mõiste

Vastastikku sõltuvate suhete üks potentsiaalne tagajärg on konflikt. Konflikti võivad põhjustada kahe osalise väga erinevad vajadused, kahe inimese vahel tekkinud arusaamatus või kahepoolsete erinevate väärtuste kokkupõrge.

Konfliktiga toimetulek on oskus, mis võimaldab analüüsida, hinnata ja valida erinevate konfliktis käitumise variantide hulgast ning neid rakendada.

Konfliktide lahendamine on tegevus, mille tulemusena jõutakse lahendusele, mis rahuldab konflikti osalisi. Konflikti lahendamine on konfliktiga toimetuleku üks võimalikke resultate. Konfliktide lahendamine on keerukas protsess, sest pingelises olukorras erineb inimese tavapärasest.

Konflikti tüübid selgitavad, millest tekib situatsiooni vastuolulisus ja pingelisus. Need on arusaamatuse allikad ehk vastuolubjektid.

Konflikte esineb kõikjal. Üks võimalus konflikte klassifitseerida on eristada nende **tasandeid**; üldiselt vaadeldakse konflikte neljal tasandil:

- 1) **isiksusesisene konflikt** on üksikisiku konflikt iseendaga ning selle võivad põhjustada konfliktid ideed, mõtted, tunded, väärtused, eelarvamused või tungid
- 2) **isikutevaheline konflikt** esineb üksikisikute vahel
- 3) **grupisisene konflikt** võib tekkida kas meeskonnas, perekonnas, seltsis, klassis, noorterühmas, komisjonis, korporatsioonis või töörühmas
- 4) **gruppidevaheline konflikt** võib tekkida gruppide vahel, kes kõik võivad üksteist mõjutada; konflikt võib tekkida ühtaegu nii grupi sees kui ka gruppide vahel

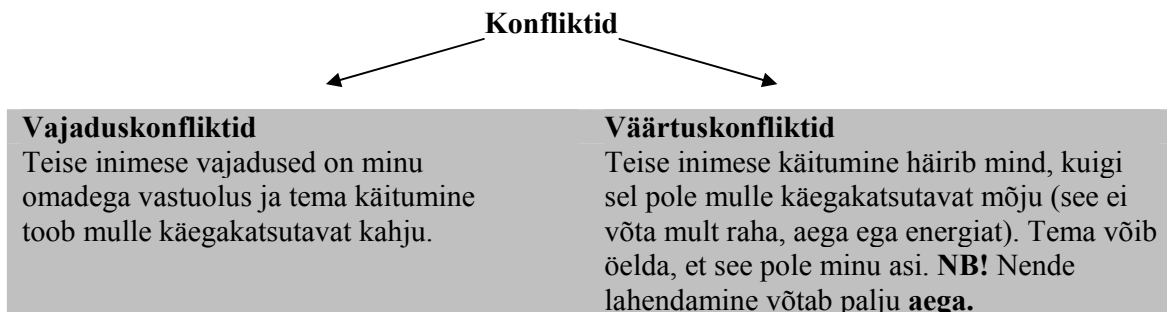
Kultuuride konflikt võib väljenduda iga eespool nimetatud nelja tasandi kaudu või toimida ühel ajal mitmel tasandil. See raskendab konfliktset olukorda, sest emotsioonid on veelgi

tugevamad ja sügavamad. Kasvab suur pinge, konfliktide muster muutub keerulisemaks ja selgusele tulla on veegi raskem. See võib olla

- isiksusesisene konflikt teise või oma kultuuri n-ö värvi kaudu
- isikutevaheline konflikt, mida peidetakse või millega manipuleeritakse kultuuri omapära kaudu jne

Ühelt poolt on selgusele jõudmise raskus ja segadus, millise konfliktiga on tegemist, tingitud sellest, et asjade ja sündmuste maailm ühineb kultuurimaailma kaudu. Teiselt poolt on arvamuste maailm sageli kultuuride konflikti allikas (nt põlvkondade konfliktid).

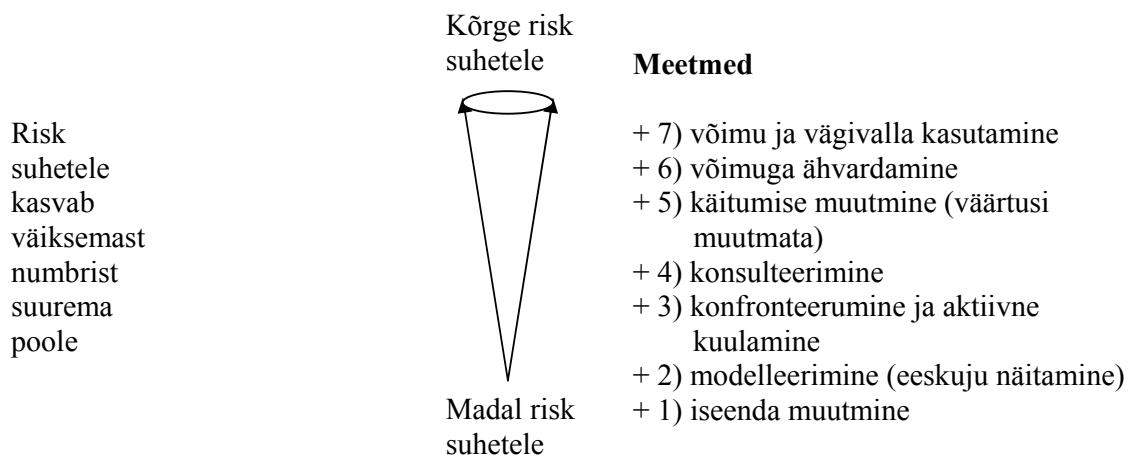
Kui maailma konfliktid kuuluvad rohkem vajaduste konfliktide alla, väljendudes kultuuride maailma kaudu, siis arvamuste konfliktid kalduvad enamasti väärtuskonfliktide poole. Selles ilmnevadki enamjaolt kultuuride konfliktid, sest see on otseselt seotud inimeste väärtushinnangutega, mis kujutavad tema maailmapilti, sellest on ta enam haaratud kui vajaduste konfliktist, siit on pärit ka tugev pinge ja läbielamised. Siia lisandub algselt ebaselge pilt konfliktist väljakujunemata nooruki tundliku ja möllava maailma kaudu.

Igal inimesel on kujunenud oma väärtused ja ta suhtub mõnesse oma väärtusesse väga kirglikult ja mõnesse vähem kirglikult. Inimeste väärtuserinevused viivad mõnikord konfliktini. Väärtuskonfliktid on normaalsed ja vältimatud. Oluline on see, kuidas meie neid lahendame.

Allpool on esitatud väärtuste konfliktidega tegelemise meetmed.

Väärtuskonfliktid inimeste vahel võivad sageli kaduda või õnneliku lahenduse leida, kui muudetakse iseenda väärtusi – ehkki väärtusi muuta pole kerge – või aktsepsitakse teiste väärtusi säilitades oma väärtusi.

Harjutus

H 126 **Iseenda muutmine**

Põranda kahte otsa panna sildid „Olen nõus” ja „Ei ole nõus”. Loetakse ette allolevad väiteid ja osalejad peavad otsustama, kas nad on nendega nõus või mitte. Need väited, mis osalejates kõige rohkem vastakaid arvamusi esile kutsuvad, märgitakse ära. Seejärel loetakse need uuesti ette. Kui osalejad on oma nõustumist või mittennõustumist demonstreerinud, palutakse neil võtta paaridesse kellegagi vastasleerist. Kui kõik on endale paarilised leidnud, antakse järgmised juhtnöörid. Paarilised selgitavad teineteisele oma seisukohti. Räägib see, kelle käes on „huuled” (huulte pilt), teine kuulab. Seejärel jutustab viimane, mida ta partnerilt kuulis, ja alles siis ütleb oma väite. Harjutus kestab seni, kuni partnerid on jõudnud mingitele mõlemaid rahuldavatele seisukohtadele, või ajaliselt umbes 15 minutit.

Väited

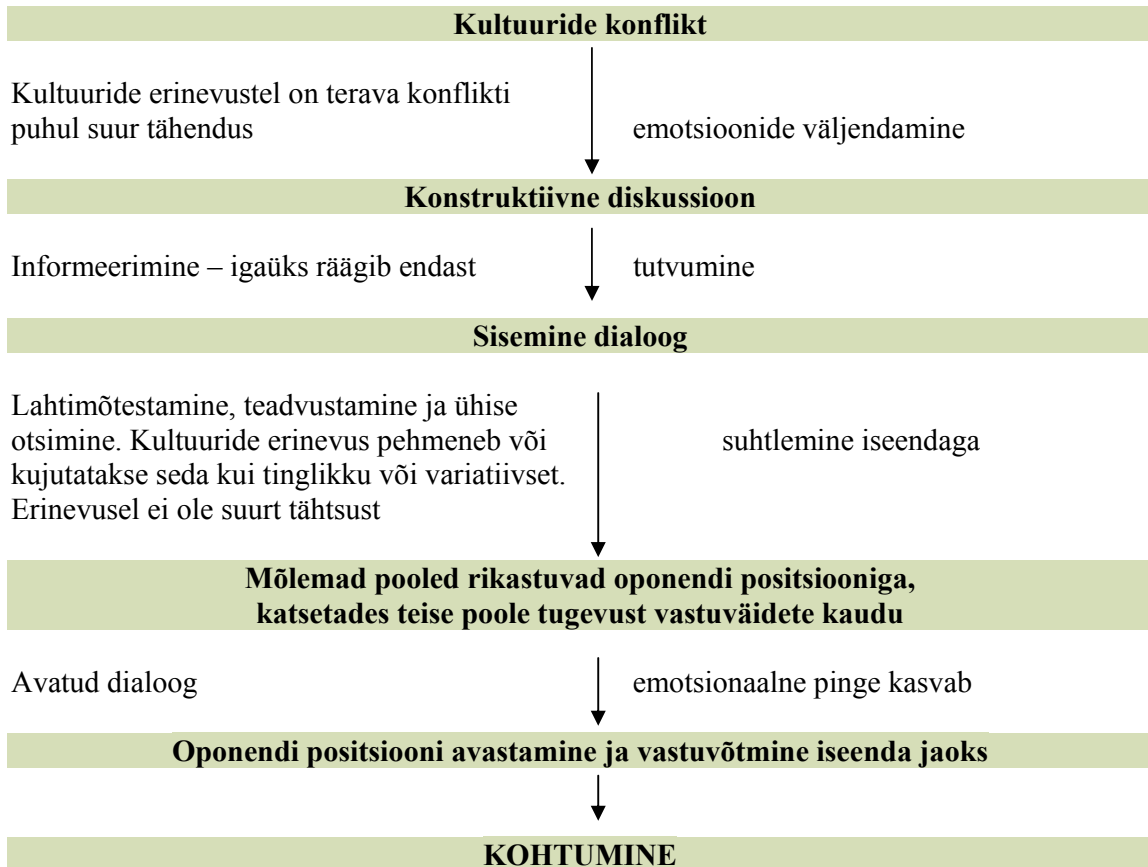
- Eestlaste toit on lihtsa inimese moodi
- Moslemimaailma naised on alandatud
- Venelastega ühes meeskonnas on raske olla, sest nad on liiga temperamentsed
- Õige inimene ei pea lugu peotantsust

- Kõik eestlased on uimased
- Eestlane ei ole tolerantne teiste rahvuste suhtes
- Kõik soomlased on joodikud
- Rootslased on kõige demokraatlikumad inimesed Põhjamaadest
- Mustlased ei ole võimelised omandama akadeemilist haridust
- Inimesed, kes armastavad klassikalist muusikat, on intelligentsemad
- Eestlaste jaoks on Volvo õige auto
- BMWga sõidavad ainult kantpead
- Breikarid on agressiivsed inimesed

Analüüsiküsimused

- Mida te saavutasite?
- Mida te märkasite?
- Mis aitas teid?
- Mida tahate teistega jagada?

Tee kultuuride vastastikuse toimimise poole

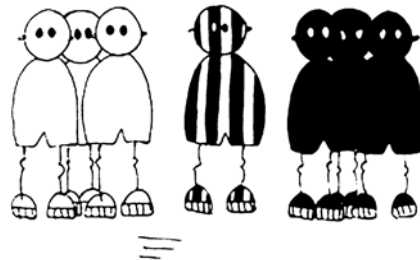

Noorsootöötaja satub tihti olukorda, kus ta ise konfliktis ei osale, aga peab olema noorte vahel vahendaja.

Kui te olete vahendaja ...

- ärge otsige süüdlast
- alustajat on raske leida
- ärge hakake kaitsma nõrgemat
- kuulake nii, et tunded jahtuksid
- kuni nad pole võimelised selles seisundis mõtlema, ei suuda nad lahendust otsida
- laske neil üksteisele öelda, mis neil öelda on
- ärge otsustage nende eest
- nende enda leitud lahendus on nende jaoks igal juhul parem
- ärge minge kedagi päästma (nt kui lahendus tundub teile ebaõiglase)
- aidake neil kasutada kuueastmelist mudelit (sellest räägitakse allpool)

Teie ainus ülesanne on konflikti vahendada. Olge erapooletu!

Teie ainus ülesanne on konflikti vahendada. Olge erapooletu!

Kui õpetate teisi endi konflikte lahendama, on teil edaspidi rohkem aega!

Harjutused

H 127 Moodustage kolmesed grupid ja meenutage igaüks mõnda juhtumit, kus teie olite noorte konfliktis vahendaja.

- Valige üks neist juhtumitest ja proovige eespool toodud skeemi kasutades seda konflikti lahendada
- Üks grupi liikmeist on vahendaja, teised kaks noored, kelle vahel tekkis konflikt

- Teie osa on olla selles olukorras vahendaja ning õigel ajal aidata neil reguleerida energilisi emotsioone, suunata toetusega või aidata küsimustega (nt „Kuidas sa said aru sellest, mida rääkis sulle Toom? Kui see oleks sinu valik, kuidas tahaksid, et seda sulle öeldaks? Kui nii räägitakse, mis tunded tekivad teisel inimesel?“ ...)

Üks esimesi inimõigusi on õigus olla teistest erinev. Kõik me erinevame üksteistest. Kuigi on mõeldav, et erinevused inimeste vahel võiksid olla lõpmata suured, on siiski olemas teatud piirid.

On kaks reeglit:

- 1) igaüks võib olla teistest erinev nii palju, et ta oma erinevusega ei takista teiste samasugust õigust
- 2) erinev olemine ei tohi teha teistele kurja

H 128 Noortekeskuse noored töötavad välja reeglid, mis aitaksid neil olla koos. (Lähtume sellest, mida noored tegelikult on võimelised kehtestama.)

H 129 Aeg muutub; inimeste väärtushinnangud, kombed, riietumisstiilid – kõik on pidevas muutumises. See toob kaasa põlvkondade konflikti, st üks põlvkond ei saa aru teisest ega teine esimesest – mõlemal on omad väärtushinnangud ning mõlemad kummardavad erinevaid meie aja kangelasi.

- Pange silmad kinni ja meenutage, kui teie olite nooremad
- Tuletage meelde, mida rääkisid teile ema ja isa ning mis mõtted ja tunded teil seoses sellega tekkisid või mida te üle elasite
- Kuidas see lõppes?

H 130 Tuletage oma kogemustest meelde mõni olukord, kus keegi ei olnud rahul teie välimusega/riietusega jne.

- Mida teile öeldi?
- Mida te mõtlesite, tundsite?
- Millest see tuleb, et te nii arvate?

Inimene ei suhtle maailmaga mitte ainult oma väärtuste, vaid ka enda jaoks oluliste vajaduste kaudu. Sageli põrkavad meie vajadused kokku ja me satume omavahel vajaduste konflikti. Konflikt on paratamatu ja vajalik, sest ilma konfliktideta ei oleks muutusi ega arengut. Halvasti/puudulikult lahendatud konflikt mõjub laastavalt moraalile, meeskonna käitumisele, motivatsioonile, isiklikule arengule jne. Üks levinud võimalus vajaduste konflikti lahendada on rakendada kuueastmelist konflikti lahendamise mudelit.

Vajaduste konflikti lahendamise mudel

Esimene aste: probleemi määratlemine vajaduste kaudu (mitte võitlevate lahenduste kaudu)

See on probleemide lahendamisel otsustav aste. Probleemi ei tohiks esitada süüdistavalt ega hinnanguliselt. Mina-teadete saatmine on kõige efektiivsem viis oma vajadusi väljendada.

Kui olete oma vajadused ja tunded teatavaks teinud, katsuge sõnastada oma arusaam noore vajadustest. Kui te ei tea konflikti noorepoolset külge, siis paluge seda kirjeldada. Seejuures on teie parim tööviis aktiivne kuulamine.

Võtke piisavalt aega, et probleemi või konflikti korralikult kindlaks määrata. Kuulake hoolega, eriti esialgse viha ja kaitsehoiaku puhul. Nii teil kui ka noorel on vaja oma tundeid väljendada enne konflikti järgmiste astmete juurde minemist. Ärge kiirustage! Jälgige, et te teise vaatekohast aru saate ning enda oma täpselt ja kongruentselt väljendate.

Kuulake hoolega

Enne teise astme juurde asumist tehke kindlaks, et probleemi sõnastus on teile mõlemale vastuvõetav. Kontrollige seda, paludes noorel vastu võtta või kõrvale heita probleemi esitus,

mida te koos lahendada püüate. Tehke kindlaks, kas mõlema vajadussüsteemid on ammendavalt esindatud.

Lõpuks tehke kindlaks, kas noor mõistab selgelt, et te otsite lahendust, mis rahuldaks teie mõlema vajadusi, ja kumbki teist ei saa kaotada.

Teine aste: võimalike lahenduste genereerimine

See on probleemide lahendamise loov osa. Sageli on raske otsekohe hea lahendusega välja tulla, aga esialgne lahendus kutsub peaaegu alati esile paremaid. Küsige alustuseks noorelt võimalikke lahendusi. Teil on piisavalt aega esitada omi.

Iga hinna eest vältige hinnangulisust ja kriitilisust noore lahenduste suhtes. Kuulake ja kirjutage võimaluse korral kõik lahendused üles, et need hiljem üle vaadata.

Püüdke saada hulk võimalikke lahendusi, enne kui hakkate mõnda neist hindama või arutama (nt „Ma näen, et sa ei pea sellest lahendusest suuremat, aga paneme ta praegu kirja. Me võime ta hiljem kõrvale jätta, kui sa tahad”). Pidage meeles, et te püüate jõuda parima lahenduseni, mitte mingi lahenduseni.

Kui asi ei edene, meenutage probleemi (vajadusi) uuesti. Vahel võib see rattad uuesti käima panna.

Tavaliselt on selge, millal võib kolmanda astme juurde minna – kui olete genereerinud suure hulga põhimõtteliselt sobivaid lahendusi või kui üks lahendus tundub olevat ülejäänutest oluliselt parem.

Kolmas aste: lahenduse hindamine

Sel etapil peate olema aus ja tahate, et ka noor aus oleks. Te mõlemad tahaksite väga palju kritiseerida. Kas mõnes võimalikus lahenduses on mõra? Ons põhjusi, miks lahendus ei pruugi töötada? Kas seda on äkki liiga raske rakendada? On see mõlema suhtes õiglane? Kuulake noort hoolega.

Mõnikord tekib lahenduste hindamise ajal uusi ideid või parandatakse mõnd varasemat soovitud suunas. Kui sel etapil ei suudeta pakutud lahendusi hinnata, suureneb tõenäosus, et jõutakse viletsale lahendusele või siis lahendusele, mida ei saagi tegelikult ellu viia.

Neljäs aste: mõlemale vastuvõetava lahenduse valimine

Vaja on koos ühes lahenduses kokku leppida. Kui kõik faktid on välja öeldud, tuleb tavaliselt esile üks selgelt parim lahendus. Ärge tehke seda viga, et püüate noort veenda või talle mingit lahendust peale suruda. Kui noor ei vali vabalt endale vastuvõetavat lahendust, siis ei hakka ta tõenäoliselt lahendust ka ellu viima.

Kui näib, et olete otsustamisele õige lähedal, sõnastage lahendus, et kindlaks teha, kas te seda ühtemoodi mõistate. Kirjutage lahendus üles, et hilisemaid arusaamatusi vältida.

Viies aste: lahenduse rakendamine

Et lahenduse loomine on üks ja selle rakendamine hoopis teine asi, on enamasti vaja rakendamisest rääkida kohe pärast seda, kui lahenduses on kokku lepitud (kes mis ajaks mida teeb).

Kõige konstruktiivsem on selline hoiak, mille puhul usutakse seda, et noor hakkab otsust ellu viima, sestap ei hakata kohe arutama küsimust, mis juhtub siis, kui ta seda ei tee. Kui aga noor hiljem kokkulepitu rakendamisega hakkama ei saa, siis vastanduge mina-teate abil. Võite talle ka nõu anda, et aidata tal plaani meeles pidada.

Ärge hakake talle kokkulepitud pidevalt meelde tuletama – kontrollimine ja irisemine tekitavad üksnes sõltuvust ja pahameelt, mitte aga individuaalset vastutust. Noored, kes pole võitja-võitja-meetodiga harjunud, võivad algul lahenduse elluviimisel hätta jääda, eriti kui neid on käsutatud. Olge valmis korduvalt vastanduma, kuni noor aru saab, et te ei salli tegemata jätmist. Ärge seda laadi probleemiga konfronteerumist liigselt edasi lükake.

Kuues aste: lahenduse hindamine

Kõik võitja-võitja-meetodil leitud lahendused ei pruugi olla parimad. Vahel võite teie või võib noor leida lahenduses puudujääke, mis nõuavad selle muutmist või kõrvalejätmist parema

lahenduse kasuks. Oluline on välja selgitada noore tunded lahendusega seoses ja samas olla kontaktis oma tunnetega.

Mõlemad peaksite silmas pidama, et lahendusi on võimalik alati koos üle vaadata. Vahel võivad need, kes võitja-võitja-meetodiga vähe tuttavad on, teha kas liiga palju või midagi lausa võimatut. Hoidke uks lahti, et ka sellisel juhul lahendus üle vaadata.

NB! Teie parimad vahendid probleemide efektiivsel lahendamisel on alati

- aktiivne kuulamine
- tunnete selge ja siiras väljendamine
- teise inimese vajaduste usaldamine ja austamine
- avatus muutuvatele faktidele ja tunnetele
- soovimatus loobuda võitja-võitja-meetodist
- võitja-võitja-meetodi rakendamine ilma lahendusi määramata
- keeldumine võimu ja kõikelubavuse kasutamisest

Harjutus

H 131 Leidke reaalne konfliktijuhtum ning lahendage see eespool kirjeldatud skeemi järgi.

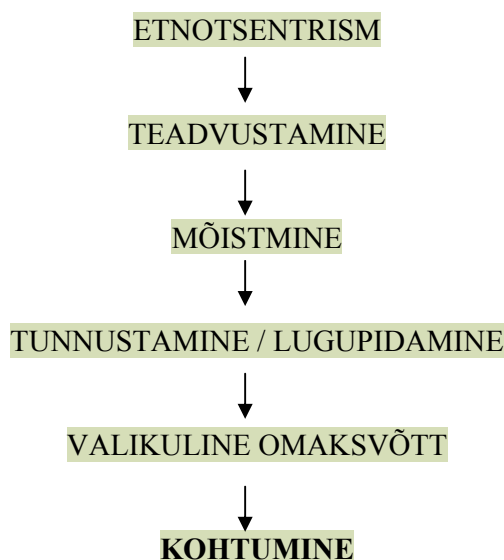

3.8. Kultuuride kohtumine

Taust

Kultuuride konflikt kasvab üle viljakaks dialoogiks, sealjuures sisemiseks dialoogiks, mis kulgeb ühe kultuuri piirides (võime näha ennast kõrvalt, nagu teise silmade läbi).

Kultuuritundlikkus on pikaajaline, sügav ja keeruline protsess. Järgmine skeem aitab noorsootöötajal pingeolukorras otsustada, kus asub noor sel hetkel. Siis oskab ta reageerida ja efektiivsemalt sekkuda.

ÕPPE-EESMÄRK

Saavutada mitmekultuurilises suhtluses parem üksteisemõistmine.

Harjutused

- H** 132 Millised on ja võivad olla mitmekultuurilise ühiskonna ühised väärtused?
- Igaüks paneb kirja oma arvamuse
  - Moodustatakse kolmesed grupid ja vahetatakse tekkinud mõtteid
  - Iga kolmik esitab oma arvamused kordamööda; tulemused märgitakse tahvlile

H 133 Millised võivad olla ühised väärtused ükskõik mis rahvusest noortele?

- d) Igaüks paneb kirja oma arvamuse
- e) Moodustatakse kolmesed grupid ja vahetatakse tekkinud mõtteid
- f) Iga kolmik esitab oma arvamused kordamööda; tulemused märgitakse tahvlile

Pea meeles!

Dialoog on võimalik tingimusel, kui kumbki pool ei kaota oma inimväärikust, normaalse inimese staatust.

H 134 Me oleme erinevad

- a) Igaüks võtab paberi ja rasvakriidid, mõtleb ja kujutab paberil 10 minuti jooksul „Me oleme erinevad”. Seejärel pannakse joonistused põrandale ja tutvustatakse rühmale.
- b) Grupp jagatakse pooleks. Pildid riputatakse seinale. Moodustatud grupid A ja B koostavad loo “Me oleme kõik erinevad, aga me oleme koos”, mida tutvustatakse tulnukale. Viimane ei tea erinevustest midagi, sest nende planeedil on kõik sarnased nagu robotid.

Praktilise kogemuse tulemused

Grupp A

Algul oli must ja valge. See oli igav. Siis tulid värvid, et kujutada kirjut kooslust. Seejärel püüdsime ühendada paarid ja leidsime, et erinevus pole takistus. Saime aru, et seltsis on segasem, nagunii on meil kõigil ühine kandev joon.

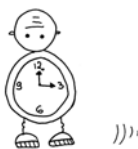
Grupp B

Me oleme üks kooslus, kuigi oleme erinevad. Meie iseloom, välimus, nahavärv, keel jne võivad olla (on) erinevad. Aga erinevus ei ole takistus!!! Seltsis ongi segasem. Elu ei ole ainult must ja valge. Elus on palju värve. Me ise leiame endale sarnaseid, kellega sõbrustame, abiellume, töötame koos jne, ühendame paarid. Elus on tähtis leida see kandev joon, millele me saame oma erinevustes tugineda. Kas said aru, tulnukas?

H 135 Grupitöö „Muinasjutt”

Osalejad jagatakse 4–5-liikmelisteks gruppideks nii, et igas grupis oleks nii eesti keelt kui ka vene keelt kõnelevaid liikmeid. Grupiti koostatakse muinasjutt, kus jutustatakse erinevuste

koosolemisele nii, et erinevusi arvestatakse, s.o positiivsetest koosolemise vormidest, mitte nagu muinasjutus rebasest ja toonekurest. Võib kasutada ka illustratsioone. Aega on pool tundi. Töö lõppedes tutvustavad grupid üksteisele oma muinasjuttu.

Analüüsiküsimused

- Mida märkasite tööd tehes?
- Mis mõtted ja ideed tekkisid?

Praktilisi näiteid (neid võib kasutada näidetena või analüüsida)

1) Muinasjutt „Maal vanaema juures”

Igal suvel käib Mann vanaema juures. Vanaemal on suur marjaaed. Seal on musti ja punaseid sõstraid, punaseid ja rohelist karusmarju, osa neist on siledad ja osa karvased. Mõned karusmarjad on haiged, neil on peal pruun kiht, aga kui see eemaldada, siis saab neid ikka süüa. Seal on veel Manni lemmikud maasikad ja vaarikad.

Igal aastal on vanaema valmistanud igast sordist eraldi kompotte, moose ja mahlu. Aga sel aastal tuli Mannile mõte segada kõik need marjad kokku. Memm arvas, et sellest küll head nahka ei tule. Mann vastas, et ega nahka ei tahagi, sööks talvel kompotti. Vanaema naeratas ja Mann asus tööle.

Nädala pärast oli Mannil sünnipäev, saabus palju külalisi. Eesti kombe kohaselt söödi ja joodi. Õhtu edenedes võeti torti ja kohvi, ent kõlama jäi küsimus: „Aga kompott?”

Lauale toodi erinevaid kompotte. Mann oli ärevuses ning jälgis mängu. Külaliste seas viibis Manni silmarõõm Tom, kes samuti kompotte mekkis. Ning ootamatult hõikas Tom: „Yes, leidsin lemmiku.” Mann säras rõõmust, kui märkas, et Tom just tema valmistatud kompotti kiitis.

Nüüdseks on Mann ja Tom abielus ning lapsed ja lapselapsed segavad innustunult kodumaiseid ja välismaiseid marju ning puuvilju.

2) Muinasjutt „Käblik ja Posti”

Elas kord Käblik. Ta oli üksik ja õnnetu, sest kõik asjad, mis olid kõrgemal kui laud, jäid talle kättesaamatuks. Üle kõige kartis Käblik külma ja pimedust.

Ühel tormisel õhtul pilkases pimeduses oma hirmumõtteid mõeldes kuulis ta lähenemas kohutavaid samme, mis peatusid tema ukse taga. Pisut julgust kogunud, tegi ta ukse lahti ja märkas läbi pimeduse, et ukse ette on tekkinud kaks posti. Ta kuulatas ja kuulis kõrguses erutatud südametukseid. Värisedes tõstis Käblik pilgu taeva poole ja avastas seal kaks sõbralikku silma. Uhh ...

„Tere, olen Posti, otsin kedagi, kes aitaks mul saapapaelu kinni siduda.”

Käblik turtsatas kergendatult ja ütles: „Nii pikal mehel nii väike mure.”

Posti vastu: „Olen juba aastaid ilmas ekselnud ja keegi ei mõista minu muret.”

Ta potsatas nukralt mättale. Oeh ... „Aga kellega ma räägin ja miks siin nii pime on?”

„Oi, vabandust, ma olen Käblik ja olen juba aastaid pimeduses olnud, sest pirn on katki ja ma kohe kuidagi ei ulatu pirni vahetama.”

„Nii väike mees ja nii suur mure. Kuule, ma võin sind ju aidata, aga ma ei saa ju ... Aga kuidas sa mu paelad kinni said?”

Märkamatult oli Käblik paelad kinni sidunud ja ise tuppa lipsanud.

„Käblik, Käblik, uu-uu.” Posti astus tuppa.

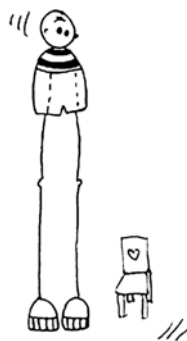
„Ära sa pirnidele astu, ma olen neilt igal hommikul ja õhtul tolmu pühkinud.”

„Anna mulle parem üks pirn, ma keeran ta sisse.”

„Oi, ma olen selle juba unustanud, kuidas on olla õhtuvalguses oma toas. Täiest õnnest on veel puudu üks mehine kõhutäis.”

Posti võttis oma seljakotist moonapauna, mille vaikselt lauale poetas ...

Sellest ajast alates on Käbliku hirmud kadunud ning valgus ja soojus on alati majas. Posti kingapaelad on kinni ning ta on leidnud lõpuks ometi maailmas kaaslase, kes teda mõistab.

Nii pikal mehel nii väike mure

3) Muinasjutt „Päikene ja Äikesepilv”

Elas kord rõõmus Päikene. Ta ärkas hommikuti naeratusena ning kogu päev oli tema jaoks rõõmus ja tema naeratusel soojendatud.

Mäe taga elas aga Äikesepilv. Ta oli kuri, must ja kade. Oma kurjuses ta välgutab ja müristas.

Ühel kaunil päeval nad kohtusid. Päike rõõmustas Äikesepilve nähes. Aga viimane imestas: „Mille üle ta küll rõõmustab? Ma talle õige näitan, müristan ja välgutun ja kastan paduvihmaga.”

Kuid Päike ikka naeratas ja rõõmustas. Äkki nad märkasid, et taevasse tekkis Vikerkaar, mis oli nii erksavärviline. Äikesepilv naeratas, nähes taevas seda imet.

Näete, mis juhtub, kui kohtuvad Päike ja Äikesepilv – tekib Vikerkaar.

Sellest ajast tekib siis, kui Päike ja Äikesepilv kohtuvad, taevasse Vikerkaar, mis rõõmustab kõiki oma iluga.

Analüüsiküsimus

- Mis mõtted tekkisid neid muinasjutte kuulates/lugeses?

Praktilisi kogemusi

- On vaja lähtuda noorte jaoks loomulikest huvidest
- Inimene annab endast parima õnnestumise nimel, kui ta tunneb, et teda on väärtustatud, meeles peetud
- Noori on vaja lülitada ühistesse meelelahutusüritustesse
- Müüdid sulavad suhtlemise vältel
- Arvamus ühtib rohkem oma isikliku kogemusega, mitte stereotüüpidega
- Barjääri ületamine
- Avatus
- Partnerlus
- Turvalisus
- Huvi äratamine üksteise vastu

Noortekeskus on üks paljudest institutsioonidest, mis võimaldab noortel end määratleda. Noortekeskuse omapära on see, et ta pakub noortele ühiskonnastumiseks demokraatlikke tingimusi.

LÕPPSÕNA

Inimene kujuneb oma elukogemuste piires, pidades tihtipeale ekslikult seda ainuõigeks. Sageli ei ole me valmis vastu võtma uut kogemust. See nõuab meilt emotsionaalset pingutust ja tööd iseendaga ning selle tulemus on muutus meis endis.

Me elame 21. sajandil, mis toob kaasa uue elukeskkonna, nt

- Euroopa ühisturu
- tehnovahendite standardimise
- meedia suurema mõju
- riigipiiride suurema avatuse
- ühise valuuta

Ühelt poolt soodustavad kõik need asjaolud ja eriti meedia rahvuslike erisuste

- vähenemist
- segunemist
- nivelleerumist

Teiselt poolt teravdavad samad faktorid kultuurilisi iseärasusi ja stimuleerivad siseetnilisi koondumisi. Meie valmidusele vastu võtta uut kogemust avaldab mõju meie avatus maailmale.

Sagedamini juhivad meid meie sees elavad stereotüübid ja ettekujutused, mis kujundavad meie hoiakuid.

Kultuur on sotsiaalne pärand. Kultuuride suhtlemine viib üldinimlike väärtuste kogemiseni, üldinimliku kommunikatiivse kultuuri väljatöötamiseni. Suhtlemise kaudu tekib uus kogemus, mis loob ühtsuse, sest see on suhtlejate ühine omand. Ühiskond on kommunikatiivsete ja isiksustevaheliste suhete süsteem. Üldinimliku kommunikatsiooni tingimuseks on kogu inimkonna ühine saatus.

Noor on oma ühiskonna väljund. Ühiskonnastumise kaudu internaliseerib noor ühiskonda

- kultuurikeskkonna väärtusi
- sotsiaalseid norme
- reegleid
- käitumisviise

Selleks, et toimuks lõimumine, vajab noor ühiskonna loodud tingimusi:

- 1) identiteedi leidmine (annab sisemise toe)
- 2) üksteise ja oma piiride avamine (interaktsiooni kaudu)
- 3) olla aktseptitav:
  - olla nähtav
  - olla kuuldav
  - olla subjekt, kellel on võrdsed võimalused
  - vajab turvalisust ja tasakaalu keskkonnas

Tihti ei tunne me ära neid ühiskonna omadusi, mis tulevad meile noorte kaudu, sest oleme liiga kaugel neist, et teadvustada nende ohtlikke mõjusid, kuid reaalses elus levivad need omadused eri eluvaldkondade ja väljendusviiside kaudu. Nooruk on hea peegel meist, meile tundmatust, varjatust. Tegeldes noortega, tegeleme ka iseendaga.

Maailm oli alati mitmekesine, küsimus on meie ettevalmistuses seda näha ja selleks valmis olla.